
Funded
by the European Union
and the Council of Europe

EUROPEAN UNION

COUNCIL OF EUROPE

CONSEIL DE L'EUROPE

Implemented
by the Council of Europe

Проект «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для жертв дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі в країнах Східного партнерства»

**Система збору даних про злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію в Україні:
рекомендації щодо вдосконалення та застосування спільного підходу та ситуаційний аналіз**

Вересень 2020 р.

Зміст

ВСТУП	4
ЧАСТИНА 1. ЗВІТ З РЕКОМЕНДАЦІЯМИ.....	5
РЕЗЮМЕ	5
МЕТОДОЛОГІЯ	7
ОГЛЯД ПРОГАЛИН І МОЖЛИВОСТЕЙ У СИСТЕМІ РЕЄСТРАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ, МОВИ ВОРОЖНЕЧІ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ В УКРАЇНІ	7
ШІСТЬ ПРИНЦИПІВ ДЛЯ СИСТЕМ РЕЄСТРАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ, МОВИ ВОРОЖНЕЧІ ТА ДИСКРИМІНАЦІЇ ТА ЗБОРУ ДАНИХ.....	9
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПІЛЬНОЇ СИСТЕМИ ЗБОРУ ДАНИХ ВІДПОВІДНО ДО ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ І КРАЩИХ ПРАКТИК	13
ЧАСТИНА I: ЗЛОЧИНИ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ	13
ЧАСТИНА II: МОВА ВОРОЖНЕЧІ	32
ЧАСТИНА III: ДИСКРИМІНАЦІЯ	34
ЧАСТИНА IV: ПРАВОПОРУШЕННЯ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ, АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ТА ІНШІ	42
Додаток 1: Відповідне законодавство та інформація про практику реєстрації та збору даних в Україні у контексті міжнародних норм і стандартів	43
Додаток 2: Список використаних джерел.....	55
Додаток 3. Запропонована форма реєстрації злочинів на ґрунті ненависті.....	58
ЧАСТИНА 2. СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗБОРУ ДАНИХ ЩОДО ДИСКРИМІНАЦІЇ, ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ТА МОВИ ВОРОЖНЕЧІ	64
Вступ	64
Основні висновки і рекомендації.....	64
Методологія.....	64
Нормативно-правова база.....	65

Наявні дані про злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію на національному рівні	72
Облік та збір даних щодо злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації: нормативна база і практика	76
Обговорення та аналіз.....	82
Рекомендації	87
Список використаних джерел	88
Додаток 1	92
Додаток 2	100

Вступ

Проект «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для жертв дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі в країнах Східного партнерства» є частиною програми «Партнерство заради належного врядування», що фінансується ЄС та реалізується Радою Європи і спрямована на зміцнення врядування в регіоні Східного партнерства¹.

Серед цілей пріоритетних напрямків проекту – дослідження, аналіз та вдосконалення національних систем збору даних щодо злочинів ненависті, мови ворожнечі та дискримінації, зокрема в Україні, Вірменії та Республіці Молдова. Метою цього звіту є представлення національної ситуації в Україні та надання практичних рекомендацій щодо вдосконалення для зацікавлених сторін на національному рівні.

Цей документ складається з двох основних частин.

Частина перша - це звіт з рекомендаціями, який спирається на ситуаційний аналіз (див. частину другу), відповідні доповіді Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) та інші дані, щоб запропонувати кроки, які відповідні органи можуть вжити для покращення збору даних про злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію відповідно до міжнародних стандартів та кращих практик.

Частина друга - ситуаційний аналіз, який представляє детальну картину поточної національної ситуації на основі огляду національних даних, законодавства та політики та інтерв'ю з ключовими зацікавленими сторонами.

Обидві частини доповіді пропонують взаємодоповнювані рекомендації, які спрямовані на підтримку національних зацікавлених сторін у:

- формуванні спільного розуміння сильних сторін та обмежень чинної системи;
- погодженні спільних пріоритетних заходів щодо вдосконалення національних систем;
- погодженні того, яким чином Рада Європи в межах мандату проекту найкраще може надати підтримку зацікавленим сторонам у досягненні визначених ними пріоритетів.

Рекомендації, представлені у звіті з рекомендаціями, ґрунтуються на висновках та рекомендаціях, викладених у ситуаційному аналізі. Зв'язки між цими двома доповідями висвітлено відповідним чином у звіті з рекомендаціями.

¹ Див. <https://pip-eu.coe.int/en/web/pgg2/home>

ЧАСТИНА 1. ЗВІТ З РЕКОМЕНДАЦІЯМИ

Резюме

Цей звіт, складений і підготовлений у рамках проекту Ради Європи з регіональної співпраці «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для жертв дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі», спирається на міжнародні норми й стандарти, практику та дослідження з метою надати рекомендації щодо поліпшення систем фіксації та збору даних про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті та мову ворожнечі в Україні. Основна його мета – надати практичні та здійсненні рекомендації, які слугуватимуть корисною основою для наступних етапів роботи: розробки керівних принципів і навчання. Звіт був представлений ключовим зацікавленим сторонам та змінений у відповідь на їхні відгуки та пропозиції.

Україна, подібно до інших держав-членів Ради Європи, стикається із серйозними проблемами, пов'язаними зі злочинами на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінацією. Етнічна група ромів та ЛГБТ спільнота особливо вразливі до ризику вчинення таких злочинів.² Наразі в Україні досягнуто значних змін у покращенні заходів реагування на злочини на ґрунті ненависті, зокрема щодо заходів реагування поліції³. Кваліфіковані організації громадянського суспільства (ОГС) здійснюють ретельний моніторинг і надають підтримку потерпілим, забезпечуючи видимість злочинів на ґрунті ненависті та ефективно виступаючи за покращення заходів реагування з боку поліції та кримінального судочинства. Досягнуто значних позитивних змін у розумінні, реагуванні та моніторингу дискримінації з боку Уповноваженого ВР України з прав людини. Однак дані про злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію залишаються розрізненими, через що відповідальним установам, громадам, які стикаються з дискримінацією, і широкій громадськості значно важче зрозуміти масштаби поширення та завданої шкоди, а також ефективність заходів з боку держави.

У звіті містяться рекомендації, що стосуються основних установ, відповідальних за реєстрацію та моніторинг у ключових сферах, охоплених проектом. По-перше, викладено структуру принципів розвитку зусиль в цьому напрямку в Україні. Загалом у них підкреслено необхідність направлення будь-якої системи фіксації та збору даних на інтереси потерпілих, важливість забезпечення прозорості, інклюзивності, комплексності та узгодженості із міжнародними нормами й стандартами. По-друге, чинне законодавство проаналізоване та категоризоване згідно зі встановленими міжнародними концепціями (зокрема ЄКРН, БДІПЛ ОБСЄ, Агенції ЄС з питань основоположних прав (FRA), Європейської комісії тощо) стосовно визначень «злочин на ґрунті ненависті», «мова ворожнечі» і «дискримінація» з метою узгодження даних, наданих системою, із міжнародними нормами й стандартами (див. Додаток 1).

² Див. рішення ЄСПЛ у справах «Федорченко та Лозенко проти України» і «Бурля та інші проти України»

³ Див. ОБСЄ (2019) <https://www.osce.org/odihr/419891>

Запропоновано покрокові механізми та зразки форм реєстрації для налагодження контакту між ключовими органами та інтеграції їхніх даних.

Позитивні зміни у сфері реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та збору даних залежать від впровадження спільного визначення поняття «злочин на ґрунті ненависті», заснованого на сприйнятті, з метою моніторингу відповідно до Загальнополітичної рекомендації № 11 ЄКРН⁴. Надано конкретні пропозиції щодо застосування практичних способів моніторингу щодо різноманітних захищених ознак у законодавстві України, що надають можливість поліції та іншим установам уникати надмірних обтяжень.

Рекомендації щодо дискримінації детально описують конкретні кроки, які можна вжити щодо доступності даних, наприклад внесення змін до механізмів реєстрації в Секретаріаті Уповноваженого для більш всебічного збору даних, публікацію даних для підвищення обізнаності щодо актуальних питань дискримінації в Україні, відповідне навчання та більш тісна співпраця зі спеціалізованими громадськими організаціями.

Щодо мови ненависті, рекомендації зосереджуються на виявленні наявних даних та інформації щодо поширеності та впливу мови ворожнечі та на кращій координації між ключовими установами, відповідальними за моніторинг, протидію та попередження проблеми.

Зацікавлені сторони дали позитивний зворотний зв'язок щодо основної частини рекомендацій та в цілому підтримали створення міжвідомчої робочої групи та конкретні заходи для гармонізації обліку та збору даних про злочини ненависті між стадіями розслідування та судового розгляду у справах про злочини на ґрунті ненависті. Секретаріат Уповноваженого погодився взяти на себе провідну роль у координації створення міжвідомчої групи, яка розгляне практичну реалізацію відповідних рекомендацій щодо збору дезагрегованих даних та інших питань за результатами домовленостей.

Основна мета звіту – якомога краще сприяти етапам Проєкту, зокрема етапу розробки керівних принципів і навчання, які безпосередньо стосуються злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі, реєстрації дискримінації та збору даних у центральних державних установах.

Злочини на ґрунті ненависті у контексті конфлікту

В Україні злочин на ґрунті ненависті, мова ворожнечі та дискримінація відбуваються в умовах нинішнього конфлікту. Варто зазначити, що рекомендації у цьому звіті не можуть застосовуватися у постраждалих від конфлікту регіонах через відсутність ефективного контролю з боку органів державної влади України, а отримати надійні дані з цих територій вкрай складно. Звіти показують, що певні групи, наприклад, представники етнічної групи ромів та ЛГБТ, стикалися з насильством та дискримінацією на

⁴ ЄКРН (2007)

непідконтрольних територіях⁵. Слід звернути увагу на те, що певні групи, зокрема внутрішньо переміщені особи (ВПО), можуть піддаватися більшому ризику дискримінації, мови ворожнечі та насильства на ґрунті дискримінації у результаті збройної агресії Російської Федерації щодо України.

Методологія

Цей звіт базується на уважному ознайомленні з документами, розробленими на замовлення Ради Європи, та результатах зустрічей, організованих РЕ:

- «Ситуаційний аналіз, Україна» (див. ч. 2 цього звіту);
- «Базове дослідження, Україна»;
- Зустріч з аналізу потреб, що відбулася 20 червня 2019 року в м. Києві;
- відгуки щодо проекту звіту з рекомендаціями під час зустрічі 3 березня 2020 р. в Києві, в якій були присутні відповідні національні зацікавлені сторони;
- індивідуальні зустрічі, що відбулися 4 березня 2020 р. в Києві
- письмові відгуки від Департаменту моніторингу рівних прав і свобод Секретаріату Уповноваженого, Координаційного центру з надання правової допомоги, Національної поліції, Офісу Генерального прокурора та Міністерства юстиції.

В його основу також покладені інші національні та міжнародні документи, згадані у посиланнях і списку використаних джерел.

Огляд прогалін і можливостей у системі реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації в Україні

Органи поліції уповноважені реєструвати дані щодо мотиву упередження під час надходження повідомлення про злочин на ґрунті ненависті⁶, водночас інші дані збирають із використанням різних систем, методів та концепцій. У випадку зі злочинами на ґрунті ненависті спостерігається ситуація, коли їх важко виокремити серед усіх даних, а основна важлива інформація про потреби жертв та докази, які відіграють ключову роль у застосуванні норм стосовно злочинів на ґрунті ненависті, відсутня або «залишається поза увагою». ⁷ Спираючись на результати ситуаційного аналізу та базового дослідження, наразі неможливо повністю оцінити масштаб злочинів на ґрунті ненависті в Україні. Найчастіше поза увагою залишаються правопорушення, стосовно яких немає

⁵Див, наприклад, доповіді Антидискримінаційного центру "Меморіал" «Порушення прав ЛГБТІ в Криму та Донбасі: проблема гомофобії на непідконтрольних Україні територіях» (https://adcmemorial.org/wp-content/uploads/lgbtENG_fullwww.pdf), «Рома та війна» (<https://adcmemorial.org/wp-content/uploads/RomaRUwww.pdf>) тощо.

⁶ Питання реєстрації повідомлень про злочини регулюється наказом МВС України від 08.02.2019 № 100 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події»

⁷ Див. ситуаційний аналіз та Додаток 1 до цього документа для отримання інформації про прогалини в системі реєстрації та збору даних про злочини на ґрунті ненависті в Україні. Щоб зрозуміти, як дані та інформація про злочини на ґрунті ненависті можуть «залишитися поза увагою» у «системі» реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, див. посилання <https://www.facingfacts.eu/journey-of-a-hate-crime-english/>.

спеціальних визначень у кримінальному законодавстві, які можуть підпадати під дію статті 67 щодо призначення покарання або статті 161 КК. Окрім обмеженого обсягу статистичних даних про притягнення до кримінальної відповідальності, у відкритому доступі недостатньо інформації про злочини на ґрунті ненависті та про зусилля держави щодо розв'язання цієї проблеми. Загалом число зареєстрованих злочинів на ґрунті ненависті, у зв'язку з якими винних було притягнуто до кримінальної відповідальності, залишається низьким. Ця ситуація демонструє, що у працівників поліції, з якими потерпілі контактують в першу чергу (наприклад, працівників чергової служби), немає достатнього рівня знань для належної реєстрації зазначених злочинів; що постраждалі від цих злочинів не впевненні у своїх намірах звернутися до поліції; а також, що прокурори та судді не отримують належної підготовки.⁸

Збір даних здійснює невелика кількість висококваліфікованих та досвідчених ОГС, однак між даними, зібраними ОГС та органами влади, наявна певна розбіжність, а також обмежений зв'язок та довіра серед цих інституцій.⁹

Під час розгляду питання дискримінації, варто зазначити, що у цьому випадку лише декілька установ залучені до реєстрації та збору даних. Мандат Офісу Уповноваженого передбачає збір адміністративних даних про дискримінацію, в той час як статистичні дані, пов'язані з дискримінацією, включені до декількох статистичних форм, включаючи органи державної влади, прокуратури, однак власне Держстат не збирає даних про дискримінацію. Інші установи також здійснюють збір даних, пов'язаних із дискримінацією. Відповідно координацію між усіма установами, які збирають дані про дискримінацію, можна дещо покращити, щоб окреслити найповнішу картину про проблему й ефективність заходів реагування.

Кримінальна і некримінальна законодавча база України охоплює правопорушення, пов'язані з мовою ворожнечі, які вимагають скоординованого підходу з погляду визначення, моніторингу та застосування.

Наведемо декілька позитивних прикладів зусиль в Україні. У 2019 році випущено досить важливу публікацію, у якій представлено покрокове керівництво з розслідування, класифікації та реєстрації злочинів на ґрунті ненависті з боку поліції.¹⁰ Варто вітати відкритість української влади до залучення міжурядових організацій в форматі навчання і нарощування потенціалу. В Україні наявні кілька важливих структурних елементів, як-от орган рівності, функції якого виконує Секретаріат Уповноваженого, підрозділи поліції, що працюють над питаннями протидії злочинам на ґрунті ненависті, а також Національна стратегія у сфері прав людини.

Звіт покликаний допомогти перейти на наступний рівень. У ньому представлено нинішній підхід України, який націлений на наближення до міжнародних норм і стандартів стосовно понять злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації. Звіт спирається на кращий досвід з метою запропонувати практичні кроки

⁸ Див. Human Rights Watch (2018).

⁹ Для додаткової інформації про дані та інформацію про злочини на ґрунті ненависті див. ситуаційний аналіз.

¹⁰ БДІПЛ ОБСЕ (2019)

для вдосконалення наявних та розгляду можливості створення нових механізмів реєстрації, а також пропонує створити міжвідомчу робочу групу для контролю за впровадженням вищезазначених змін.

Шість принципів для систем реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації та збору даних

Під час розгляду систем реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації можна легко заплутатися у технічних деталях. Рекомендовано, щоб зацікавлені сторони прийняли відповідні та корисні керівні принципи.

Системам реєстрації та збору даних слід:

1. бути орієнтованими на інтереси потерпілих;
2. застосовувати комплексний підхід: бути пов'язаними з іншими ключовими елементами комплексного підходу до розуміння і розв'язання проблеми злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації;
3. прагнути відповідності міжнародним підходам: відповідати міжнародним нормам і стандартам;
4. прозорість: надавати точні дані, легко доступні громадськості;
5. демонструвати розуміння ситуації з поширенням та контекстом: бути впровадженими у контексті обов'язкового розуміння «невидимої» частини правопорушень;
6. впроваджуватися у контексті стійкого прагнення до співпраці між органами кримінальної юстиції, відповідними урядовими органами, організаціями громадянського суспільства та науковцями з належним досвідом.

Рис. 1. Підхід до реєстрації та збору даних¹¹, орієнтований на інтереси потерпілих та результат:

¹¹ Рис. взято з проекту «Facing all the Facts» (Пеппі, 2019).

Принцип 1. Орієнтування на інтереси потерпілих: системи збору даних повинні спрямовуватися не просто на реєстрацію випадків і публікацію даних. Як показано на Рис. 1, орієнтування на інтереси потерпілих означає, що системи реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, дискримінації та мови ворожнечі повинні сприяти досягненню таких результатів для потерпілих і громад, зокрема:

- зниження ризику виникнення та серйозності повторної віктимізації та/або загострення суспільного конфлікту;
- збільшення рівня підтримки;
- розширення доступу до правосуддя та ефективне застосування відповідних законів;
- збільшення обсягу доступних даних для осіб, які приймають рішення.¹²

У рамках цього принципу слід зобов'язати співробітників поліції та прокуратури уникати непотрібної бюрократичної тяганини. Наскільки це можливо, такі системи реєстрації повинні впроваджуватися у наявні системи.

Принцип 2. Комплексний підхід: ефективні системи реєстрації та збору даних становлять частину комплексного підходу до розв'язання проблеми злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації.¹³ Якісні інструкції з навчання, розслідування і притягнення до кримінальної відповідальності, а також інклюзивна правова база – це важливі елементи комплексного підходу.

Принцип 3. Відповідність міжнародним стандартам: злочини на ґрунті ненависті, мова ворожнечі та дискримінація, їх реєстрація та збір даних, навчання, політика і

¹² Дж. Перрі (2019).

¹³ Див. «Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті»: Практичний посібник, (2014), ОБСЄ, <https://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>

законодавство спираються на всеосяжну міжнародну систему норм і стандартів. Національне законодавство, політика і навчання повинні максимально узгоджуватися із нею.¹⁴ Зокрема, слід чітко розмежувати поняття злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі ненависті та дискримінації, а дані про ці випадки збирати та представляти окремо. На практичному рівні це гарантує, що отримані дані буде простіше надавати на запит міжурядових організацій (див. вимоги БДІПЛ до щорічного звіту про злочини на ґрунті ненависті), і що правильне застосування закону матиме практичну ефективність під час розслідування справи, притягнення до кримінальної відповідальності та підході судів у різних категоріях справ (цивільних, адміністративних, кримінальних)¹⁵.

Принцип 4. Прозорість: широка громадськість і громади, як стикаються з проявами нетерпимості, – це ключові зацікавлені сторони у процесі формування розуміння та боротьби зі злочинами на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації в Україні. Важливо, щоб дані про заходи реагування відомств на проблему, як-от органів з питань забезпечення рівноправності, зокрема про навчання і керівні принципи, були наявними та доступними.¹⁶

Принцип 5. Розуміння поширеності й контексту: Як показують дослідження, лише про невеликий відсоток злочинів на ґрунті ненависті та випадків дискримінації та мови ворожнечі повідомляють органам влади.¹⁷ Щоб краще зрозуміти «темні показники» правопорушень або реальну ситуацію зі злочинами на ґрунті ненависті та дискримінації можна застосовувати різні заходи, зокрема здійснити національні опитування щодо рівня дискримінаційного ставлення у суспільстві або аналіз даних, зібраних

¹⁴ Див. бібліографію для посилань на ключові норми і стандарти

¹⁵ Див. «Закони про злочини на ґрунті ненависті. Практичний посібник», БДІПЛ (2009 р.), який базується на Рішенні № 9/09 Ради міністрів ОБСЄ, згідно з яким злочини на ґрунті ненависті визначаються як «кримінальні правопорушення, вчинені з упередженим ставленням» (на відміну від мови ворожнечі та дискримінації), а також нещодавню директивну записку Європейської комісії (2018 р.), у якій визначено окремі концепції злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі та рекомендовано їхнє прийняття на національному рівні для підтримки ефективного застосування відповідних законів та процедур.

¹⁶ Див. висновок FRA «Збір та публікація дезагрегованих даних про злочини на ґрунті ненависті», в якому зазначено: «Як неодноразово згадується у звітах FRA, збір детальних і дезагрегованих даних про злочини на ґрунті ненависті – як мінімум, за мотивами упередженого ставлення та за видами злочинів – необхідний для контролю ефективності реагування поліції на цю ситуацію, а також для розробки ефективної та цілеспрямованої політики. Публікація і розповсюдження даних, а також легкий доступ до них допомагають переконувати жертв і громади, що злочини на ґрунті ненависті сприймаються серйозно, і посиляють сигнал громадськості, що ці злочини відстежуються, розслідуються і не допускаються», FRA (2018), п. 11; див. також Ключовий огляд БДІПЛ ОБСЄ для України на 2018 рік: «БДІПЛ наголошує, що Україна не повідомляла про випадки злочинів на ґрунті ненависті окремо від випадків мови ворожнечі чи дискримінації». <http://hatecrime.osce.org/ukraine>. Див. також публікацію БДІПЛ «Механізми збору і моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті», Практичний посібник (2014 р.), стор. 43. Див. також відповідні загальнополітичні рекомендації ЄКРП і зобов'язання ОБСЄ на рівні міністрів.

¹⁷ Див. FRA (2018)

відповідними організаціями громадянського суспільства.¹⁸ Цей принцип підкріплено у справі «Ідентоба проти Грузії» (*Identoba v Georgia*), у якій Європейський суд з прав людини постановив, що, спираючись на отримані від громадянського суспільства дані, в органах поліції мали б розуміти, що представники ЛГБТІ-спільнот особливо схильні до ризику насильства під час заходів, запланованих з нагоди Міжнародного дня проти гомофобії та, ґрунтуючись на цій інформації, мали б вжити належних заходів для їхнього захисту.

Принцип 6. Відданість співпраці: успіх спільного підходу залежить від сталої підтримки співпраці між органами кримінального судочинства, урядовими інституціями та відповідними організаціями громадянського суспільства. Забезпечення ефективної системи обліку в поліції не матиме повноцінного успіху за відсутності зв'язку з притягненням до кримінальної відповідальності та практики судів. Нездатність співпрацювати або вести регулярний діалог з організаціями громадянського суспільства, які є експертами в сфері злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та/або дискримінації, підтримки потерпілих у їхніх практичних та юридичних потребах, призведе до нездатності отримувати доступ до важливої інформації і забезпечувати необхідну допомогу для потерпілих. Успіх такої співпраці більш імовірний за умови її підкріплення міжвідомчими протоколами та структурами з чітко визначеними ролями та обов'язками.¹⁹ Стосовно питання мови ворожнечі у Загальнополітичній рекомендації №15 ЄКРН «Боротьба з мовою ворожнечі»²⁰, державним органам рекомендовано надавати підтримку організаціям громадянського суспільства, органам з питань забезпечення рівності та національним органам з прав людини під час здійснення моніторингу мови ворожнечі, а також сприяти їхній співпраці. Стосовно питання дискримінації у Загальнополітичній рекомендації № 2 ЄКРН запропоновано, щоб органи з питань забезпечення рівності «служували центром, навколо якого [організації, що мають зобов'язання розуміти та боротися з дискримінацією і нетерпимістю, можуть здійснювати] контакт та обмін даними»²¹.

¹⁸ Див. дослідження віктимізації, зокрема Дослідження становища меншин та дискримінації в ЄС EU-MIDIS I і EU-MIDIS II; див. також Висновок FRA «Розробка та проведення досліджень віктимізації, що охоплюють питання, пов'язані зі злочинами на ґрунті ненависті», в яких FRA зазначило таке: «Розробка досліджень віктимізації жертв злочинів, які охоплюють проблеми злочинів на ґрунті ненависті, надасть органам влади можливість прояснити «темні цифри» правопорушень, тобто кількість злочинів, про які не повідомляють в поліцію, а також допоможе зрозуміти досвід, зміни та проблеми, що виникають у потерпілих», стор. 12, FRA (2018); див. також рекомендації БДІПЛ 20-24, в яких детально зазначено про спосіб проведення досліджень віктимізації, й що вони мають охоплювати, у практичному посібнику «Механізми збору і моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті: Практичний посібник», (2014), стор. 33-39.

¹⁹ Див. FRA (2018) про співпрацю з громадянським суспільством і БДІПЛ (2014) стосовно створення міжвідомчих структур. У цьому контексті «відповідні організації громадянського суспільства» охоплюють ті організації, які мають досвід у здійсненні надійної та прозорої фіксації та збору даних про злочини на ґрунті ненависті / вживання мови ворожнечі та/або дискримінації.

²⁰ <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>

²¹ЄКРН (2017 р.)

Забезпечення спільної системи збору даних відповідно до європейських стандартів і кращих практик²²

Забезпечення успішної спільної системи збору даних залежить від знаходження «спільної мови» і застосування спільного *підходу* до злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі й дискримінації в кримінальній, цивільній та адміністративній площині в Україні. Для досягнення таких умов необхідні декілька конкретних кроків.

Наразі система реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та кримінальні, адміністративні та цивільні правопорушення в Україні частково узгоджені з міжнародними концепціями «злочинів на ґрунті ненависті», «мови ворожнечі» та «дискримінації». ²³ З метою надання підтримки зацікавленим сторонам у виконанні рекомендації 3 «міжнародне узгодження», у Додатку 1 зазначено структуру норм у законодавстві України у співвідношенні з міжнародними концепціями. Такий підхід сприятиме обміну інформацією з міжнародними установами та уточненню ролі зацікавлених сторін в успішному впровадженні спільної системи реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації, а також моніторингу на національному рівні.

Рекомендація 1: впровадити структуру, зазначену в Додатку 1, як «мапу» положень законодавства щодо злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації.

Звіт складено відповідно до трьох міжнародних концепцій: злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації. З метою практичного застосування цієї «мапи» і структури, а також забезпечення ефективної співпраці в усій системі, у кожному розділі запропоновано загальні визначення злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації, які повинні впроваджуватися відповідними установами, що відповідають за реєстрацію та збір даних про ці явища. Далі надано практичні рекомендації щодо типу, форми та умов координації дій.

Частина I: Злочини на ґрунті ненависті

Наразі збір даних відбувається із використанням різних систем, методів і концепцій. Злочини на ґрунті ненависті важко виокремити серед усіх даних, а основна важлива інформація про потреби потерпілих та докази, які відіграють ключову роль у застосуванні норм стосовно злочинів на ґрунті ненависті, відсутня або «залишається поза увагою». ²⁴ Спираючись на результати ситуаційного аналізу та базового дослідження, наразі неможливо повністю оцінити масштаб злочинів на ґрунті ненависті в Україні. Найчастіше поза увагою залишають злочини, які не мають обтяжуючих

²² Рекомендовано ознайомитися із Додатком 1 з метою всебічного огляду чинного законодавства та практики реєстрації в Україні у контексті міжнародних норм і стандартів.

²³ Цей звіт охоплює та спирається на рекомендації із Ситуаційного аналізу.

²⁴ Див. ситуаційний аналіз та Додаток 1 до цього документа щодо прогалин у системі реєстрації та збору даних про злочини на ґрунті ненависті в Україні. Щоб зрозуміти, як дані та інформація про злочини на ґрунті ненависті можуть «залишитися поза увагою» у «системі» злочинів на ґрунті ненависті, див. посилання <https://www.facingfacts.eu/journey-of-a-hate-crime-english/>

обставин в рамках статей Кримінального кодексу, однак можуть підпадати під дію статті 67 або статті 161 КК. Окрім обмеженого обсягу статистичних даних про притягнення до кримінальної відповідальності, у відкритому доступі недостатньо інформації про злочини на ґрунті ненависті та про зусилля держави щодо розв'язання цієї проблеми. Загалом число зареєстрованих злочинів на ґрунті ненависті, у зв'язку з якими винних було притягнуто до кримінальної відповідальності, залишається низьким. Ця ситуація демонструє, що у працівників поліції, з якими потерпілі контактують в першу чергу (наприклад, працівників чергової служби), немає достатнього рівня знань для належної реєстрації зазначених злочинів; що постраждалі від цих злочинів не впевнені у своїх намірах звернутися до поліції; а також, що прокурори та судді не отримують належної підготовки.²⁵

Законодавча база України про злочини на ґрунті ненависті поєднує конкретні та загальні положення стосовно обставин, які обтяжують покарання, а також містить окреме правопорушення за статтею 161 «Порушення рівноправності громадян».²⁶ Структура відносно сильна з точки зору злочинів, які вона охоплює. Однак наявні певні відмінності у визначенні мотиву упередженого ставлення, які можуть спантеличувати практиків, та впливати на практичне застосування загального визначення злочинів на ґрунті ненависті. Окрім того, коли у статті 161 охоплено захищені ознаки інвалідності, статі та «інші ознаки», інші положення, що стосуються злочинів на ґрунті ненависті, обмежуються ознаками раси, національності та релігії. Відсутня система обміну даними, заснована на загальних визначеннях злочинів на ґрунті ненависті. Однак наразі прогресу можуть сприяти кілька факторів, зокрема реалізація Стратегії у сфері прав людини та Плану дій²⁷, а також розвиток мережі фахівців, особливо в органах поліції.

В Україні функціонує досить досвідчена, однак невелика мережа ОГС, які спеціалізуються на реєстрації та супроводі злочинів на ґрунті ненависті, з досвідом, накопиченим протягом кількох років. Громадські організації документують злочини на ґрунті ненависті та надають підтримку потерпілим. Однак не дивно, що існує невідповідність між даними державних органів, а також обмежений контакт та довіра між організаціями та державним сектором.²⁸ Наразі можливо налагодити і зміцнити співпрацю між спеціалізованими ОГС та поліцією у сфері розробки загальних керівних принципів стосовно визначення ознак упередженості й обміну даними та інформацією. Про це детально зазначено нижче.

Прийняття спільного визначення злочину на ґрунті ненависті

Прийняття та використання спільного визначення злочинів на ґрунті ненависті з метою моніторингу – один із найважливіших кроків для отримання надійних даних і, що більш важливо, для забезпечення доступу до правосуддя, безпеки та захисту потерпілих. Перебування «на однаковому рівні розуміння» із поліцією, прокуратурою і судами допомагає забезпечити передачу надважливих доказів, що вказують на потенційний

²⁵ Див. Human Rights Watch (2018).

²⁶ Див. Додаток 1

²⁷ Детальніше щодо цього – див. Ч. 2.

²⁸ Більше про дані та інформацію про злочини на ґрунті ненависті див. у ситуаційному аналізі, стор. 13-15.

мотив упередження, та інформації про забезпечення потреб жертв у безпеці й підтримці між різними залученими сторонами. Це надасть змогу представити в суді найбільш якісні докази.

Звичайно, важливо запам'ятати, що для забезпечення змоги використовувати цю важливу інформацію важливо забезпечити ефективне навчання, участь керівництва та співпраця з відповідними організаціями громадянського суспільства.

Перед розглядом міжвідомчого визначення злочину на ґрунті ненависті з метою реєстрації та моніторингу необхідно виокремити дві основні проблеми. По-перше, й, як уже зазначалося, більшість законодавчих норм України про злочини на ґрунті ненависті не охоплюють низку ознак, які зазвичай зазначені у законах про злочини на ґрунті ненависті, а отже виключають кілька спільнот, що потерпають від злочинів на ґрунті ненависті, як от ЛГБТ-спільнота. Найширший перелік ознак міститься в статті 161 КК.²⁹ Важливо зазначити, що термін «інші ознаки» надає змогу внести ознаку сексуальної орієнтації і гендерної ідентичності до переліку у визначенні злочинів на ґрунті ненависті для моніторингу (див. нижче). Цей підхід також підтверджується тим фактом, що елементи антидискримінаційного законодавства України охоплюють широкий спектр підстав, включаючи сексуальну орієнтацію та інвалідність.

Друга проблема полягає у тому, що в положеннях Кримінального кодексу стосовно злочинів на ґрунті ненависті, використано дещо різні формулювання для визначення упередженості, про яку йдеться у кримінальному положенні. Скажімо, у положеннях щодо обтяжуючих обставин³⁰, використовується термін «расової, національної чи релігійної нетерпимості». У статті 161 використовується формулювання «розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями». Зрештою, у статті 67, яка стосується призначення покарання, використовується термін «на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату».

У наступних рекомендаціях ці питання взято до уваги.

Рекомендація 2: особам, які приймають рішення, рекомендовано прийняти найнижчий поріг визначення «упередженого ставлення», передбачений положеннями про обставини, що обтяжують покарання.³¹ Мета такого підходу – максимально розширити сферу впливу положень, водночас спираючись на чинну правову базу. Також рекомендовано застосовувати ознаки, перераховані в статті 161, і те, що «інші ознаки» тлумачать як такі, що містять сексуальну орієнтацію, гендерну ідентичність і статеві

²⁹ раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, стать інвалідність, етнічне та соціальне походження, майновий статус, місце проживання, мова або **інші ознаки**

³⁰ Статті 115, 121, 122, 126, 127, 129

³¹ Статті 115, 121, 122, 126, 127, 129

ознаки.^{32, 33, 34} З погляду на таку ситуацію, рекомендовано, щоб спільний підхід до визначення терміну «злочин на ґрунті ненависті» був вироблений поліцією, МВС, прокуратурою, МЮ, Уповноваженим з прав людини, судовою системою та неурядовими організаціями.

«Будь-який злочин, передбачений Кримінальним кодексом України, скоєний з мотивів нетерпимості щодо раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, інвалідності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, зокрема сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності і статевих ознак».

Дане визначення охоплює злочини, повністю або частково вмотивовані нетерпимістю, й такі, що базуються на **дійсній чи припущеній** наявності захищених ознак.³⁵

Наступний крок передбачає застосування цього визначення у роботі поліції, прокуратури та судів. Конкретні визначення для моніторингу запропоновано нижче.³⁶

Важливо звернути увагу на те, що в ситуаційному аналізі рекомендовано переглянути та оновити положення Кримінального кодексу України про злочини на ґрунті ненависті відповідно до міжнародних стандартів, зокрема розширити перелік ознак, та встановити обов'язковість застосування статті положень п. 3 ч. 1 ст. 67 КК. Далі запропоновано, щоб під час реєстрації враховувалося впровадження узгодженого формулювання, що визначає поріг мотиву. Такі зміни допоможуть більш чіткіше окреслити та консолідувати законодавчу базу України стосовно злочинів на ґрунті ненависті та поліпшити підтримку реалізації запропонованого визначення моніторингу.

Рекомендація 3: для поліції та Міністерства внутрішніх справ прийняти таке визначення потенційного злочину на ґрунті ненависті для цілей реєстрації:

³² Це також рекомендовано в «Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні: Практичний посібник» (БДІПЛ, 2019 р.), статтю 161 слід застосовувати спільно з положеннями, які визначають базове правопорушення, що дозволяє розширити межі притягнення до кримінальної відповідальності за злочини на ґрунті ненависті. Цей пункт також має стосунок до зусиль з моніторингу максимально широкого кола потенційних злочинів на ґрунті ненависті.

³³ Тут охоплюватимуться злочини на ґрунті нетерпимості проти інтерсекс-людей.

³⁴ Це також підтверджується чинною практикою фіксації поліцією демографічної інформації про потерпілих, включаючи сексуальну орієнтацію та інвалідність (див. ситуаційний аналіз).

³⁵ Див. «Злочини на ґрунті ненависті: Практичний посібник», БДІПЛ (2009 р.) та Європейська комісія (2018);

³⁶ Рекомендовано, щоб поліція фіксувала т.зв. субкримінальні правопорушення на ґрунті ненависті, тобто, будь-який інцидент, що має стосунок до «нетерпимості» до захищених ознак, однак не досягає порогу кримінального правопорушення. Цей підхід має такі переваги: він надає можливість органам влади та, зокрема поліції, відстежувати такі інциденти, перш ніж вони стануть більш серйозними, а також надає змогу тісніше співпрацювати з відповідними громадськими організаціями, які відстежують такі інциденти. Про це також зазначено у Частині IV.

«Будь-яке правопорушення, передбачене Кримінальним кодексом України, що, відповідно до сприйняття потерпілої або будь-якої іншої особи, скоєне повністю або частково на підставі нетерпимості щодо дійсної або припущеної ознаки раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, інвалідності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, зокрема сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак»

Повинне бути зареєстроване як «потенційний злочин на ґрунті ненависті».

Коментар: Це визначення спирається на Загальнополітичну рекомендацію № 11 ЄКРН, яка передбачає врахування сприйняття жертви та будь-якої іншої особи при реєстрації інцидентів на ґрунті ненависті. З метою забезпечити рівноправність і послідовність, визначення, запропоноване в цьому документі, охоплює не лише термін «раса», а й усі захищені ознаки. Крім того, термін «потенційний злочин на ґрунті ненависті» впроваджено з метою врахувати, що у більшості поліцейських служб відмовляються реєструвати правопорушення як «злочин на ґрунті ненависті», спираючись суто на сприйняття жертви / сторонньої особи.³⁷

Цей підхід визнає центральне значення підходу, який засновано на сприйнятті, а також узгоджується із Загальнополітичною рекомендацією № 11 ЄКРН, і забезпечує гнучкість на національному рівні.

Однак цей пункт важливий з погляду обговорення для зацікавлених сторін. Рекомендовано, щоб відповідні зацікавлені сторони обговорили та погодили, який із трьох варіантів, поданих в наведеній нижче рекомендації 4, слід прийняти.

Рекомендація 4: для поліції та Міністерства внутрішніх справ: зацікавленим сторонам слід прийняти рішення щодо таких варіантів визначень злочинів на ґрунті ненависті, які реєструються поліцією.

Варіант 1: повне впровадження Рекомендації № 11 ЄКРН³⁸ з метою реєстрації усіх злочинів, які потерпілий або будь-яка інша особа сприймають як прояв нетерпимості в цілому або частково щодо дійсної або припущеної захищеної ознаки, зазначеної вище, як **злочин на ґрунті ненависті**.

Варіант 2: впровадження визначення «**потенційного злочину на ґрунті ненависті**», щонайменше, для першого етапу реєстрації в поліції, що підтверджуватиметься після розгляду відповідним співробітником та/або підрозділом. Тут також охоплено злочини, які потерпілий або слідчий вважають такими, що скоєні з мотивів нетерпимості.

Варіант 3: не використовувати підхід, орієнтований на потерпілих, та здійснювати реєстрацію лише спираючись на сприйняття поліцією. Вимога реєстрації сприйняття потерпілого та/або свідка як **ознак упередженості**.

³⁷Наразі Сполучене Королівство – єдина країна у світі, яка повністю прийняла політику, засновану на сприйнятті реєстрації злочинів на ґрунті ненависті.

³⁸[Загальнополітична рекомендація № 11 ЄКРН Боротьба з расизмом і расовою дискримінацією в діяльності правоохоронних органів](#), Рекомендація № 14.

Попри будь-яке впроваджене визначення, усі зареєстровані «злочини на ґрунті ненависті» повинні призвести до застосування рекомендацій для розслідування справ про злочини на ґрунті ненависті, з переданням матеріалів прокуратурі з кваліфікацією як злочину на ґрунті ненависті. Якщо в результаті перевірки підтверджено, що інцидент є злочином на ґрунті ненависті, його потрібно зазначити у статистичних даних правопорушень згідно з цією класифікацією.

Варто зазначити, що у випадку впровадження будь-якого варіанту, одного лише свідчення сприйняття жертви недостатньо для **притягнення до кримінальної відповідальності** за злочини на ґрунті ненависті. Відповідно застосовуються звичайні норми доказування. В рекомендаціях для прокуратури необхідно чітко вказати набір ознак упередженості, які можуть слугувати доказом того, що злочин скоєно «на основі нетерпимості стосовно...» захищеної ознаки. Рішення щодо того, чи застосовувати відповідне положення про злочини на ґрунті ненависті в кожному конкретному випадку приймає суд.

Рекомендація 5: для органів прокуратури: Для поліції існують вагомі причини щодо прийняття визначення для цілей моніторингу, що містить захищені ознаки, які безпосередньо не названі у статтях Кримінального кодексу. Наприклад, реєстрація таких випадків може мати вагомий внесок у виконання зобов'язань протидії злочинності.³⁹ Спираючись на формулювання статті 161, прокуратура також може здійснювати моніторинг за тими ж ознаками, що й поліція. Варто дослідити можливості гнучкого підходу у цьому питанні спільно з українськими інституціями.

Рекомендовано, щоб будь-яке правопорушення, передане поліцією в прокуратуру, що, відповідно до сприйняття потерпілої або будь-якої іншої особи, скоєне повністю або частково на підставі нетерпимості щодо дійсної або припущеної ознаки раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, інвалідності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, зокрема сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак

слід реєструвати як «кримінальні правопорушення, скоєні на ґрунті ненависті».

Рекомендовано, щоб прокуратура реєструвала кількість справ, позначених слідчими як «потенційні злочини на ґрунті ненависті», оскільки це могло б забезпечити посадових осіб корисними порівняльними даними, щоб останні враховували прогалину між сприйняттям потерпілих і тими справами, які були передані до суду.

Дані для «притягнення до кримінальної відповідальності за злочини на ґрунті ненависті» слід надавати національному контактному пункту, міжнародним урядовим організаціям, як-от Організація з безпеки та співробітництва в Європі.

³⁹ Див. справу «Ідентоба та інші проти Грузії» (Identoba and others vs Georgia).

Рекомендація 6: для судів. Українські судова система стикаються з тим самим обмеженням, що й прокуратура. Відповідно рекомендовано такий підхід:

будь-який обвинувальний вирок за злочин, скоєний на підставі нетерпимості стосовно раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, інвалідності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, зокрема сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак реєструється як засудження за злочини на ґрунті ненависті.

Ці визначення, поряд з поданими даними у Додатку 1, забезпечують концептуальну основу, що дозволяє відстежувати справи під час кримінального судочинства, у рамках обмежень Кримінального кодексу України, та внесення у чинні та плановані електронні системи реєстрації злочинів. У наступному розділі розглянуто практичні кроки, необхідні для реалізації спільного підходу.

Впровадження спільного визначення злочину на ґрунті ненависті⁴⁰

Кілька питань, які слід враховувати під час прийняття рішення про способи реалізації загального визначення поняття «злочин на ґрунті ненависті». Про них зазначено нижче. Далі запропоновано покрокову структуру, що об'єднує дії для кожної сторони.

Дезагрегування

Міжнародні норми і стандарти допомагають державам забезпечити дезагрегування даних про злочини на ґрунті ненависті за мотивами упередженого ставлення та за типами злочинів.^{41,42}

Дезагрегування може зумовлюватися таким:

Типом правопорушення: будь-яке кримінальне правопорушення у Кримінальному кодексі України (ККУ), зокрема ті, що зазначені в Таблиці 1 Додатку 1. Надалі їх можна згрупувати відповідно до більш загальних категорій злочинів, зокрема вбивства, заподіяння тілесних ушкоджень, пошкодження майна тощо.⁴³

Мотивами упередженого ставлення: усі мотиви упередженого ставлення, викладені в статті 67 і розширені, як описано вище.

⁴⁰ У даному розділі враховано рекомендації базового дослідження і ситуаційного аналізу, здійснених на запит Ради Європи під час підготовки цього проекту з метою визначити необхідні для реалізації зазначеного підходу кроки. Цей розділ слід читати разом із зазначеними матеріалами.

⁴¹ Див. відповідні рішення Ради Міністрів ОБСЄ, Загальнополітичні рекомендації ЄКРП та FRA (2018 р.).

⁴² Типи злочинів мають вказувати на наявні категорії, використовувані для їхнього розрізнення, зокрема, на ступінь тяжкості убивства тощо.

⁴³ Для визначення категорій правопорушень зацікавлені сторони повинні дотримуватися тих категорій, які вже зазначені в загальній системі реєстрації злочинів в Україні.

Рекомендація 7 для усіх відомств: впровадити такі метакатегорії захищених ознак

Категорія, зазначена в ККУ (див. Додаток 1 щодо конкретних положень)	Зазначені ознаки та визначення, якщо наявні.
Раса	Раса, колір шкіри, етнічне походження
Мовні ознаки	Національність, мова, громадянство
Стать	(включає статі «чоловік» чи «жінка», однак не включає «трансгендер», що реєструється окремо). Включає статеві характеристики
Сексуальна орієнтація	Лесбійки, геї, бісексуали, гетеросексуали
Гендерна ідентичність	Трансгендерні люди
віросповідання	Християни (усі конфесії, зокрема свідки Ієгови), євреї, мусульмани тощо. Має бути «універсальним», тобто включати релігійні погляди всіх осіб, зокрема й відсутність віросповідання /атеїзм
Інвалідність	«будь-які фізичні чи психічні форми інвалідності»
Інші підстави для дискримінації	Необхідні визначення та/або приклади

Крім того, рекомендовано, щоб Національний контактний пункт зв'язку з ОБСЄ погоджував із Бюро з демократичних інститутів і прав людини, які метакатегорії слід повідомляти в рамках щорічно поданих даних у відповідь на запит в Україні, а які вилучені категорії слід реєструвати лише на національному рівні, однак не для ОБСЄ.

Рекомендовано, щоб «Стратегічна група з питань злочинів на ґрунті ненависті» (як рекомендується нижче) погодила з Державною службою статистики прийняття «Меморандуму про взаєморозуміння» для узгодження графіків подання звітності від відповідних державних суб'єктів, а також для узгодження термінів і методів публікації даних з метою забезпечення їхньої прозорості. Цілком імовірно, що дані публікуватимуться щорічно, однак державні службовці віддали б перевагу більш регулярному отриманню даних для оперативного планування та встановлення рівня наявного ворожого ставлення у громадах.

Пріоритизація звітності, реєстрації та збору даних

Важливо, щоб в основі політик лежав правозахисний підхід, спрямований на захист кожної людини від насильства, без ієрархії або преференцій. Однак не менш важливо,

щоб органи влади володіли інформацією, яка б надавала можливість зробити пріоритетними зусилля щодо захисту найбільш вразливих верств населення, і щоб впроваджені політики сприяли активним зусиллям пріоритизації протидії розповсюдженним формам нетерпимості будь-коли, навіть якщо воно триває довгий або короткий період часу.

Рекомендація 8 для всіх зацікавлених сторін: дані, представлені у базовому дослідженні та ситуаційному аналізі, переконливо свідчать про те, що українська влада повинна наразі зосереджувати пріоритетну увагу на поліпшенні власних заходів реагування на конкретні види злочинів на ґрунті ненависті, зокрема щодо спільноти ЛГБТІ та етнічної групи ромів, а також іноземних студентів.

Керівництва та рекомендації

Рекомендація 9 для всіх зацікавлених сторін: розробка керівництва з реєстрації, аналізу та збору інформації про злочини на ґрунті ненависті, зокрема те, що:

- конкретні приклади злочинів на ґрунті ненависті, скоєні з мотиву нетерпимості до всіх вищезазначених захищених ознак, розроблені спільно з відповідними організаціями громадянського суспільства. Такі заходи допоможуть забезпечити розуміння з боку поліції та прокуратури про те, які випадки можуть розглядатися в рамках певних статей, а також збільшують точність реєстрації та ймовірність належного застосування судами таких положень;
- під час майбутніх обговорень з міністерствами та прокуратурою слід обговорювати, чи повинен моніторинг охоплювати всі категорії, чи варто надавати перевагу окремим категоріям «моніторингу», які мають найбільший вплив на спільноти, відповідно до Рекомендації 7 вище. Наприклад:
 - Факти свідчать про поширеність злочинів з мотивів упередженості стосовно до ЛГБТ-спільноти, представників етнічної групи ромів та іноземних студентів. Особливу увагу слід приділити розробці вичерпних прикладів і наборів ознак упередженості стосовно цих груп.
- обов'язки мають чітко встановлюватися на кожному рівні (див. пропоновані форми реєстрації та Таблицю 2 нижче, в якій викладено поточні та пропоновані структури реєстрації та моніторингу);

- ознаки упередженості⁴⁴, повинні бути визначені у списку будь-якою стороною для виявлення та реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, та які можуть використовуватися як доказ того, що злочин скоєно «на ґрунті нетерпимості» щодо визначених захищених ознак на основі існуючої практики, де це можливо;⁴⁵
- точне визначення терміну «на основі расової/національної/релігійної нетерпимості» зазначатиметься у відповідних вказівках, керівних принципах і навчальних курсах;⁴⁶
- формулювання і вказівки безпосередньо щодо помилок у практиці доказування.

Під час розробки керівних принципів реєстрації та збору даних можна використовувати поточні приклади кращої практики:

- «Посібник зі збору даних про злочини на ґрунті ненависті», підготовлений Відділом підтримки правоохоронних органів і Відділом статистики злочинності Федерального бюро розслідувань США.⁴⁷ У цьому документі викладені пропонувані ролі та обов'язки всіх правоохоронних органів у США в сфері реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та збору даних. У ньому наведено конкретні приклади кожного типу контрольованого злочину на ґрунті ненависті, для підтримки правоохоронних органів з метою виявлення різноманітних злочинів на ґрунті ненависті, які охоплюються законодавством, а також запропоновано «дворівневу» систему перегляду. Співробітники поліції, які першими контактують з потерпілими, несуть відповідальність за виявлення потенційних злочинів на ґрунті ненависті, а працівники карного управління

⁴⁴ Ознаки упередженості – це об'єктивні факти, обставини або моделі, які стосуються карного діяння, та які окремо або у зв'язку з іншими ознаками дають підстави вважати, що дії правопорушника були вмотивовані повністю або частково упередженістю, несправедливим ставленням або ворожістю. Наприклад, якщо правопорушник використовує образливі вислови расистського характеру під час нападу на представника етнічної меншини, це може свідчити про наявність мотиву упередження та бути достатнім для працівника, який приймає заяву, щоб класифікувати правопорушення як можливий злочин на ґрунті ненависті. Так само осквернення кладовища або напад Прайд-подію можуть свідчити про антирелігійні мотиви або мотиви упередженого ставлення до представників ЛГБТ-спільноти (стор. 15, «Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті: Практичний посібник», БДІПЛ, 2014 р.). Також важливо зазначити, що рекомендації щодо розслідування злочинів на ґрунті ненависті, опубліковані Академією внутрішніх справ і Національною поліцією також пропонують використовувати показники БДІПЛ.

⁴⁵ Див. також FRA (2018)

⁴⁶ Візьміть до уваги поточний підхід, рекомендований в програмі РАНСТ (Навчання прокурорів та злочини на ґрунті ненависті) і в практичному посібнику БДІПЛ про злочини на ґрунті ненависті (2009).

⁴⁷ <https://ucr.fbi.gov/hate-crime-data-collection-guidelines-and-training-manual.pdf>

несуть відповідальність за перевірку та підтвердження або перегляд початкової класифікації.⁴⁸

- У посібнику Коледжу поліції Сполученого Королівства для поліції надано тлумачення політики реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, в якій використовується підхід, заснований на сприйнятті, відповідно до Рекомендації № 11 ЄКРН. У ньому також охоплено ілюстративні приклади всіх злочинів на ґрунті ненависті, які охоплено законодавством Сполученого Королівства з метою допомогти поліції у виявленні потенційних злочинів на ґрунті ненависті.
- Керівництво з реєстрації збору даних, зазначене у публікації БДІПЛ- ОБСЄ «Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні Практичний посібник».⁴⁹

Важливо зазначити, що прийняття цієї рекомендації може потребувати значного часу. Але вона також може бути надзвичайно корисною для всіх залучених сторін і значно поліпшить розуміння усіх ознак та впливу злочинів на ґрунті ненависті, а також повноважень і обмежень установ, які беруть участь у реєстрації, моніторингу та заходах реагування.⁵⁰

Таблиця поточного і пропонуваного процесу реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та збору даних, а також ролей та обов'язків

У цій таблиці викладено нинішній підхід України до реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та отримання даних, а також використано рекомендації цього розділу і сформульовано пропозиції змін до підходу із зазначенням ролі та обов'язків. Таблицю можна використовувати як основу для реєстрації та збору даних. Із нею слід ознайомлюватися спільно з доданими формами реєстрації. Вона покликана стати основою під час обговорення між зацікавленими сторонами, які повинні враховувати ступінь впровадження даного підходу у поточні та пропонувані процеси й процедури реєстрації правопорушень (див. Рекомендацію 1).

⁴⁸ <https://www.college.police.uk/What-we-do/Support/Equality/Documents/Hate-Crime-Operational-Guidance.pdf>

⁴⁹ Див. <https://www.osce.org/odihr/419891>

⁵⁰ Див. АФПЛ (2018 р.) для огляду цього підходу. Див. Перрі (2019b) щоб ознайомитися практикою виконання цієї роботи в Угорщині.

Поточний підхід	Пропонований підхід
Поліція	
<p>Крок 1: інцидент, зареєстрований поліцією відповідно до «Протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується».⁵¹ Крім того, зазначено категорії потерпілих, зокрема інвалідність.</p> <p>Питання 5: «Указує на обставини вчинення кримінального правопорушення, які можуть свідчити про мотиви нетерпимості».</p> <p>Немає розкривного списку / категорій для зазначення мотиву упередженого ставлення або типу злочину.</p>	<p>Крок 1: інцидент, зареєстрований поліцією з використанням узгодженого визначення (потенційного) злочину на ґрунті ненависті, з розбивкою за типом злочину і мотивом упередженості, відповідно до категоризації, прийнятої зацікавленими сторонами. Поліція використовує керівні принципи для виявлення потенційних злочинів на ґрунті ненависті та реєстрації ознак упередженості.</p>

⁵¹ Міністерство внутрішніх справ з ініціативи Головного слідчого управління Національної поліції України внесло зміни до наказу Міністерства внутрішніх справ від 06.11.2015 р. № 1377 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події», зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 1 грудня 2015 року за № 1498/27943, згідно з яким стандартизована форма протоколу прийняття заяви про кримінальне правопорушення або таке, що готується (Додаток 3 до Інструкції), доповнений новим пунктом із зазначенням обставин вчинення кримінального правопорушення, які можуть свідчити про мотиви нетерпимості (раса, національність, релігія або переконання тощо)

<p>Крок 2: дані вводяться в базу даних поліцією у рамках інтегрованої інформаційної системи за формою – https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#n291https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#n291,</p>	<p>Крок 2: дані вводяться в базу даних поліцією і відповідними підрозділами МВС відповідно до категорій, погоджених зацікавленими сторонами (див. додані зразки форм реєстрації). Примітка про інформацію, в якій слід зазначити ризик: МВС / поліція повинні вказати, де наявні докази ризику повторної віктимізації та/або ескалації інциденту. Прийняті чи заплановані коригувальні дії також повинні узагальнюватися.</p>
<p>Крок 3: поліція, МВС та інші державні органи здійснюють пошук та аналіз інформації, а також співпрацюють з іншими органами державної влади, правоохоронними органами та міжнародними організаціями.</p> <p>Регіональні представники з питань злочинів на ґрунті ненависті призначені для моніторингу розслідувань злочинів на ґрунті ненависті та надання доповідей про роботу до Головного слідчого управління. Головне слідче управління також здійснює моніторинг Єдиного реєстру досудових розслідувань з метою виявлення злочинів цієї категорії, однак у Реєстрі не зазначено всі категорії, щодо яких скоюються злочини на ґрунті ненависті в Україні.</p>	<p>Крок 3: поліція відправляє електронну таблицю до Управління забезпечення прав людини в узгоджені терміни (наприклад, 48 годин) з моменту початку розслідування. Також розгляньте можливість електронної системи, що допускає електронне, а не ручне передавання.</p>

<p>Крок 4: Управління забезпечення прав людини Національної поліції України збирає дані про злочини на ґрунті ненависті (з розбивкою за видами злочинів, захищеними ознаками) зі слідчого управління і Єдиного реєстру. Національний контактний пункт з питань злочинів, учинених на ґрунті ненависті, підтримує зв'язок з громадянським суспільством та громадами, а також відстежує повідомлення засобів масової інформації для виявлення злочинів на ґрунті ненависті.</p>	<p>Крок 4:</p> <p>Управління забезпечення прав людини перевіряє та збирає дані, надані поліцією, підтверджуючи факт, чи зареєстровані інциденти – це злочини на ґрунті ненависті відповідно до загального визначення. Відділ генерує статистику, використовуючи запропоновані заголовки, зазначені в формі (див. Додаток 3).</p>
	<p>Крок 5: Управління забезпечення прав людини або інший відповідний орган здійснює перевірку даних на предмет якості з метою зниження ризику упущення злочинів на ґрунті ненависті. Це може охоплювати пошук слів за загальними термінами, пов'язаними зі злочинами на ґрунті ненависті, «вибіркові зразки», коли справи, зазначені як злочини на ґрунті ненависті, вибираються у випадковий спосіб тощо. Якщо наявні докази того, що жертва або свідок сприймає інцидент як злочин на ґрунті ненависті та/або інциденти позначені неправильно, така відмітка виправляється, а відсутня інформація ретроспективно додається в аналіз.</p>
<p>Прокуратура</p>	
<p>Крок 6: прокурори, слідчі вносять відомості про вчинене кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу. Інформація про закінчення досудового розслідування вноситься прокурором в Єдиний реєстр згідно з визначеною формою⁵².</p>	<p>Крок 6: при отриманні відомостей від поліції про відповідні злочини, прокурори застосовують позначку, яка базується на узгодженому визначенні «кримінальне правопорушення на ґрунті ненависті». Інформація реєструється відповідно до запропонованої форми прокуратури. Це може зазначатися як «мотив».</p>

⁵² Додаток 2 тут <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#n29>

<p>Крок 7: За даними Офісу Генерального прокурора України збирається інформація про кримінальні правопорушення, скоєні на ґрунті расової, національної або релігійної нетерпимості, зокрема за формою 1 «Єдиний звіт про кримінальні правопорушення». Наприклад, у 2020 року було обліковано 100 таких правопорушень, з яких 4 направлені до суду (3 – з обвинувальним актом, 1 – з клопотанням про застосування примусових заходів медичного характеру).</p>	<p>Крок 7: залишити те ж саме і додайте зобов'язання для прокурорів направляти / передавати електронним способом заповнену інформацію в департамент Мін'юсту протягом узгодженого періоду (наприклад, протягом 3 днів)</p>
<p>Крок 8: прокуратура готує та публікує щомісячний звіт про скоєні злочини на ґрунті ненависті. (https://old.gp.gov.ua/ua/statinfo.html).</p> <p>Важливо зазначити, що хоча певну кількість правопорушень за обтяжуючими обставинами або ст. 161 можна знайти в формах звітності, вони не дезагреговані в публічному доступі, й повинні визначатися відповідно до кваліфікації. Крім того, дані щодо статті 161 охоплюватимуть як притягнення до кримінальної відповідальності за мову ворожнечі і за злочини на ґрунті ненависті. Управління забезпечення прав людини збирає дезагреговані дані, однак, як згадується в СА, вони передаються тільки в БДІПЛ і не публікуються регулярному відкритому доступі. Також відсутня інформація про результати.</p>	<p>Крок 8: дані збирають відповідні органи, з використанням доданих запропонованих форм. Відповідний орган відстежує справи в режимі реального часу і надає фахівцям вказівки для підтримки ефективного притягнення до кримінальної відповідальності.</p> <p>Публікується дезагреговані статистичні дані про кількість випадків притягнення до кримінальної відповідальності та ухвалені вироки.</p>
<p>Суди</p>	
<p>Крок 9: під час реєстрації справи, в якій згадується стаття 161 або «релігійна, расова або етнічна нетерпимість», працівник суду ставить позначку у формі 1К «Звіт судів першої інстанції про розгляд матеріалів кримінального провадження», яка включає категорії злочинів на ґрунті нетерпимості, що потім</p>	<p>Крок 7: суди (працівники суду) отримують відмічені справи з прокуратури, які реєструються судами як «провадження щодо злочинів на ґрунті ненависті» та дезагреговані за типом злочину й мотивами упередженості..</p>

<p>відображається в судовій статистиці щодо кримінальних правопорушень. Однак дані не розбиті за мотивами упередженості.</p>	
<p>Крок 10: суд також інформує прокуратуру про результати судового розслідування.</p>	<p>Крок 10: після винесення вироку суд фіксує результат розгляду справи. Якщо застосовано положення про злочини на ґрунті ненависті, справа повинна реєструватися як «засудження за злочин на ґрунті ненависті» в об'єднаній системі (пропонується електронна таблиця). У разі, коли положення про ненависть не застосовується, про це також слід реєструвати, із зазначенням будь-якої доступної інформації про мотиви суду щодо такого рішення.</p> <p>Прокуратура та Управління забезпечення прав людини перевіряють дані суду на предмет якості реєстрації вироків за злочини на ґрунті ненависті згідно зі спільно погодженими визначеннями. Це може містити перегляд тексту судових рішень з метою встановити наявність у справі елементів дискримінації, навіть якщо вони не були відображені в рішенні суду (або не були відзначені прокуратурою).</p>

Навчання

Рекомендація 10 для всіх зацікавлених сторін: успішне впровадження системи реєстрації злочинів на ґрунті ненависті в Україні залежить від наявності висококваліфікованих співробітників поліції, які здатні і вмотивовані виявляти, реєструвати та реагувати на кожен вид злочинів на ґрунті ненависті, а також від наявності у прокурорів і суддів відповідних навичок і знань, щоб здійснювати ті самі повноваження у рамках свого мандату. Відповідно до викладених вище загальних принципів, навчання, зокрема використання національних практичних кейсів, повинно повністю узгоджуватися із існуючими та майбутніми керівними принципами та політикою поліції, прокуратури, судової системи.

Міжвідомча співпраця

Рекомендація 11 для всіх зацікавлених сторін: створити міжвідомчу робочу групу для контролю за здійсненням спільного підходу до збору дезагрегованих даних, а також інших елементів комплексного підходу до розуміння та протидії дискримінації, злочинам на ґрунті ненависті та мові ворожнечі.

Рекомендовано офіційно оформити дану групу, також у її роботі повинні брати участь представники всіх відповідних урядових установ або департаментів, що займаються різними аспектами дискримінації, ЗГН, мови ворожнечі, а також Уповноважений з прав людини (орган з питань рівності) та представники громадянського суспільства, які мають відповідну кваліфікацію, знання та конструктивні навички у цій сфері.^{53,54}

Під час узгодження роботи та складу групи рекомендовано, щоб зацікавлені сторони розглянули нещодавно створену робочу групу та договір міжвідомчого характеру в Греції.⁵⁵

Зацікавленим сторонам слід також розглянути питання про призначення одного органу, який керуватиме організацією засідань і порядку денного. Рекомендовано, щоб цю роль виконував Секретаріат Уповноваженого з прав людини. Наприклад, в Іспанії цю функцію виконує національна правозахисна установа OBERAXE. Зацікавлені сторони можуть також розглянути питання про погодження перехідного головування. Тобто, зацікавлені сторони по чергово головуватимуть на засіданнях і працюватимуть з координатором щодо порядку денного, складаючи бюджет і забезпечуючи виконання будь-яких подальших дій. Це забезпечуватиме розподіл підзвітності та залучення політичного керівництва з різних державних органів.

Також рекомендовано, щоб міждержавна робоча група створила ряд робочих підгруп для розробки конкретних напрямків, можливо в тимчасовому форматі. Скажімо, підгрупа з навчання може розглядати конкретні потреби в навчанні, що впливають із реалізації політики.

Реакція зацікавлених сторін та, зокрема, Уповноваженого була дуже позитивною щодо створення міжвідомчої робочої групи. Пропозиція про створення такої робочої групи була висунута та підтримана на засіданні Координаційної ради, організованому

⁵³ На основі базового дослідження і ситуаційного аналізу рекомендовано використовувати нещодавно створений у Греції протокол, як довідковий матеріал – <https://www.osce.org/odihr/402260?download=true>

⁵⁴ Органи, які реєструють інформацію про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті і мову ворожнечі, повинні повинен входити до міжвідомчої структури, яка має стосунок до реєстрації та збору даних. Такі органи повинні бути залучені до розробки спільного підходу та розглянути можливість розробки механізмів перенаправлення до відповідних органів/структур.

Ті НУО, які мають надійні й прозорі методології для реєстрації повідомлень про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті і мову ворожнечі, повинні входити до будь-якої міжвідомчої структури, яка має стосунок до реєстрації та збору даних. Зацікавленим сторонам слід розглянути питання, пов'язані з можливістю розробки механізмів перенаправлення до відповідних органів/структур.

⁵⁵ <https://www.osce.org/odihr/402260>

Департаменту моніторингу рівних прав і свобод Секретаріату Уповноваженого 16 червня 2020 року.

Рекомендація 12 для усіх зацікавлених сторін: під час розгляду форми та структури національної робочої групи та домовленостей міжвідомчого характеру зацікавлені сторони можуть розглянути можливість навчання в інших контекстах. Скажімо, цілком можливо здійснити ознайомчий візит до Греції для зустрічі з колегами з Міністерства юстиції, представниками груп з питань прозорості та прав людини в Греції або із такою самою групою в Грузії, яка перебуває на відносно ранній стадії поліпшення системи реагування на злочини на ґрунті ненависті. Колеги можуть поділитися засвоєними уроками та кращою практикою у створенні нових і всеосяжних систем, які відповідають міжнародним і європейським стандартам і нормам.⁵⁶

Співпраця із відповідними організаціями громадянського суспільства

Рекомендація 13 для усіх зацікавлених сторін: шукати і реалізовувати можливості для ефективної співпраці з організаціями громадянського суспільства, які відстежують і реєструють злочини на ґрунті ненависті.

Нещодавні дослідження продемонстрували, що дані, надані представниками організацій громадянського суспільства сприймаються та повинні сприйматися як невід'ємна частина будь-якої національної системи реєстрації та збору даних про злочини на ґрунті ненависті.⁵⁷ Така особливість вплинула на справу «*Ідентоба та інші проти Грузії*» (*Identoba and others v Georgia*), коли суд прийшов до висновку, що органи влади Грузії повинні були усвідомлювати загрозу для представників ЛГБТ + спільноти на підставі доступних даних організацій громадянського суспільства. У результаті ті організації громадянського суспільства, які реєструють і відстежують злочини на ґрунті ненависті на основі чітких, прозорих і надійних методологій, повинні розглядатися як рівноправні партнери для поліції, прокуратури та судових органів у зусиллях, які докладає Україна для кращого розуміння і розв'язання проблеми злочинів на ґрунті ненависті, дискримінації та мови ворожнечі. Зацікавленим сторонам слід розглянути шляхи поглиблення співпраці у сфері реєстрації злочинів на ґрунті ненависті та збору даних. На додаток до переваг доступу до даних громадянського суспільства (згідно з відповідними засобами захисту даних жертв і конфіденційності) ця співпраця може підвищити якість і глибину взаємовідносин, що, водночас, зможе підвищити ймовірність того, що потерпілі продовжуватимуть брати участь в процесі кримінального судочинства і розвивати довіру до влади. Окрім того, необхідно тісно співпрацювати з відповідними організаціями громадянського суспільства для перегляду, розробки і прийняття конкретних стратегій підвищення обізнаності та встановлення діалогу з потерпілими, що

⁵⁶Українські колеги можуть також розглядати питання про підтримку зв'язку з іспанськими колегами, які за останні роки розробили успішні системи реєстрації та збору даних про злочини на ґрунті ненависті.

⁵⁷ Перрі (2019)

також усувають очевидні перешкоди на шляху до повідомлення про злочини, зокрема неналежну реакцію поліції й тривалі затримки в проведенні розслідувань.⁵⁸

ЄКРН також рекомендувала призначити спеціалізованих контактних осіб або створити спеціалізовані підрозділи поліції для розслідування злочинів на ґрунті ненависті. Вони повинні мати належну підготовку та налагодити комунікацію з громадами, щоб побудувати позитивні стосунки та дати можливість потерпілим від злочинів на ґрунті ненависті розповідати про такі злочини, оскільки вони матимуть контактну особу, якій вони довіряють і можуть розповісти про злочин⁵⁹.

Однак цей підхід вимагає ресурсів і відданого ставлення для розвитку потенціалу організацій громадянського суспільства, які наразі не в змозі здійснювати моніторинг і підтримку жертв на досить високому рівні.

Агентство ЄС з основоположних прав людини виокремлює чотири типи співпраці з громадянським суспільством, на яких засновані рекомендації у цьому звіті:

- обмін відповідними даними та інформацією;
- співпраця з метою прояснити «невидимі цифри» злочинів на ґрунті ненависті;
- створення робочих груп;
- створення робочих груп з питань поліпшення реєстрації злочинів на ґрунті ненависті.⁶⁰

Як зазначено вище, рекомендовано, щоб зацікавлені сторони спільно працювали над розробкою керівних принципів визнання ключових ознак упередженого ставлення в процесі реєстрації злочинів на ґрунті ненависті.

Інші міркування

Зацікавленим сторонам потрібно визнати, що показником успішної реалізації вважатиметься значне збільшення зареєстрованих злочинів на ґрунті ненависті. Показником справжнього лідерства є визнання такої зміни як показника позитивних зрушень у здійсненні реєстрації поліцією та іншими органами влади та підвищення рівня довіри потерпілих і спільнот у намаганнях повідомити про ці злочини. Ухвалення цього підходу повинно стати частиною ширшої стратегії щодо підвищення прозорості, зокрема здійснення регулярного опублікування даних та інформації про заходи, які вживаються

⁵⁸ Див. вище посилання зі списком українських НУО. Див. також висновки FRA та спеціальний розділ про співпрацю з громадянським суспільством, стор. 17 і 27. Див. «Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті»: Практичний посібник, (2014 р.), ОБСЄ, <https://www.osce.org/odihr/datacollectionguide?download=true>; див. також Загальнополітичну рекомендацію №11 ЄКРН в діяльності правоохоронних органів: «Створити рамки для діалогу і співпраці між поліцією і представниками груп меншин».

⁵⁹ Див., наприклад, 4-ту Доповідь ЄКРН щодо Грузії (2016 р.), пріоритетна рекомендація, що міститься у п. 68, <https://rm.coe.int/fourth-report-on-georgia/16808b5773>

⁶⁰ Див. АФПЛ, 2018 р.

органами влади для розуміння і розв'язання проблеми. Дане питання слід визнати й обговорити якомога раніше.⁶¹

Частина II: Мова ворожнечі

Законодавча база України про мову ворожнечі обмежена, оскільки вона охоплює мову ворожнечі лише з мотивів національної, расової чи релігійної нетерпимості.⁶² Згідно з ситуаційним аналізом, в Україні систематичний процес збору даних про мову ворожнечі відсутній.⁶³ Криміналізовані випадки мови ворожнечі за статтею 161 не відокремлені від злочинів на ґрунті ненависті, що містяться в тому ж положенні. Некриміналізовані види мови ворожнечі визначаються відповідно до законів, що стосуються медійного контенту та реклами з обмеженою силою, наприклад механізмами саморегулювання. Про такі випадки наявна незначна кількість даних. Однак існують спеціалізовані установи, які уповноважені здійснювати діяльність у цій сфері, та які здатні об'єднати правоохоронні органи (як-от кіберполіцію, прокуратуру) та відомства, відповідальні за врегулювання змісту ЗМІ (Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення), змісту реклами (Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів), моніторинг мови ворожнечі (Уповноважений Верховної Ради) і недержавних суб'єктів (Ліга захисту прав жінок, Індустріальний Гендерний Комітет з реклами ГО «Українська Асоціація Маркетингу», Комісія з журналістської етики).

Точні дані про кількість інцидентів мови ворожнечі, впливу і реакції надто обмежені. Дані про кримінальні правопорушення не дезагреговані. НУО «Наш світ» повідомляє про 8 інцидентів у 2018 році. Офіс Уповноваженого згадує конкретні інциденти, а не кількісні дані, а Комісія з журналістської етики повідомила про 12 скарг.

Особливу роль мав би відігравати Департамент кіберполіції, який, згідно з останнім звітом ЄКРН по країнах, сформовано як супровідний захід після ратифікації Україною Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, що стосується криміналізації актів расизму і ксенофобії, вчинених через комп'ютерні системи. ЄКРН поінформовано про те, що підрозділ з боротьби з кіберзлочинністю здійснює моніторинг мережі Інтернет. Проте, НУО повідомили ЄКРН, що «скарги на погрози й розпалювання ненависті в мережі Інтернет, зокрема в соціальних мережах, що здебільшого спрямовано проти етнічної групи ромів і ЛГБТ, зазвичай відхиляються або не розслідуються поліцією у належний спосіб. Основна причина такої ситуації зумовлена недостатнім рівнем спроможності або тому, що вони вважаються несуттєвими».

Згідно з останнім звітом ЄКРН по країнах, «конфлікт, імовірно, негативно вплинув на вразливі групи в цілому. У повідомленнях зазначається, що в публічних виступах

⁶¹Скористайтеся досвідом роботи Сполученого Королівства у цих питаннях. Це може включати розгляд прикладів прес-релізів старших керівників, в яких вітається зростання кількості зареєстрованих злочинів на ґрунті ненависті.

⁶² Див. ЄКРН (2017b)

⁶³ Даний висновок підтверджується нещодавною доповіддю Групи моніторингу прав національних меншин «Ксенофобія в Україні, 2018 рік»

спостерігається зростання мови ворожнечі із використанням расистських та дискримінаційних заяв, зокрема з боку політичних діячів, спрямованих проти ромів, осіб, які шукають політичного притулку та біженців, внутрішньо переміщених осіб (ВПО), іноземних студентів та представників ЛГБТ-спільноти».⁶⁴

Офіційного встановленого механізму реєстрації мови ворожнечі немає. Зусилля організацій громадянського суспільства теж координуються недостатньо. Відсутність загального визначення або концептуального розуміння мови ворожнечі, передбачає, що необхідно працювати із зацікавленими сторонами для визначення та узгодження того, яка мова ворожнечі досягає кримінального порогу з одночасним забезпеченням захисту права на свободу висловлювань, ролі правоохоронних органів, а також типу та методів співпраці з онлайн-платформами, засобами масової інформації та громадянським суспільством.

Рекомендація 14: враховуючи паралельні механізмами санкцій (від кримінальної відповідальності до саморегулювання) за використання мови ворожнечі та неузгоджені зусилля з реєстрації та моніторингу інцидентів, необхідно окреслити поточні зусилля, розробити чіткий механізм звернення за допомогою і визначити сфери відповідальності зацікавлених сторін.

При варто врахувати:

- співпрацю із поліцією, кіберполіцією, Лігою захисту прав жінок, Індустріальним Гендерним Комітетом з Реклами ГО «Українська Асоціація Маркетингу», Державною службою України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Національною радою України з питань телебачення і радіомовлення, Групою моніторингу прав меншин, НУО «Наш світ», Уповноваженим ВР з прав людини, Комісії з журналістської етики та іншими відповідними організаціями;
- використання визначення мови ворожнечі із Загальнополітичної рекомендації № 15 ЄКРН як загальноприйнятого визначення⁶⁵:

«Мова ворожнечі передбачає пропаганду, заохочення або підбурювання, в будь-якій формі, до приниження, ворожнечі або образи особи або групи осіб, а також як будь-який прояв утисків, образ, створення негативних стереотипів, стигматизації або погроз по відношенню до такої особи або осіб, будь-яке виправдання всіх перерахованих форм вираження за ознакою раси, походження, національної або етнічної приналежності, віку, інвалідності, мови, релігії або переконань, статі, гендеру, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації».

⁶⁴ ЄКРН (2017b), п. 23

⁶⁵ Див. Загальнополітичну рекомендацію № 15 ЄКРН у повному обсязі, у якій зазначено ключові елементи визначення; вони також узгоджуються із визначенням, викладеним у «Керівництві щодо рамкового рішення», яке підготовано для Групи високого рівня з питань расизму та ксенофобії, опублікованому Європейською комісією у 2018 році.

- що пропонуване визначення мови ворожнечі також охоплює мову ворожнечі в мережі Інтернет;
- система також має враховувати будь-які інші порушення адміністративного або цивільного законодавства;
- ролі та відповідальність НУО, служб телерадіомовлення, соціальних мереж, шкіл, омбудсмена, правоохоронних органів і судів в реєстрації та моніторингу випадків використання мови ворожнечі.

З огляду на кількість потенційно залучених органів, першим кроком може стати організація круглого столу для визначення поточної ситуації, відносин і наступних кроків, в тому числі перерахованих вище.

Нещодавня публікація Ради Європи «Моделі управління щодо мови ворожнечі в мережі Інтернет»⁶⁶ щодо регулювання мови ворожнечі та розробки плану дій є чудовим ресурсом для національних зацікавлених сторін для розгляду та визначення національних питань стратегічного управління та реалізації необхідних рамок на рівнях модерації, нагляду та регулювання.

Частина III: Дискримінація

Застосовуючи міжнародні концепції та парадигми й ґрунтуючись на інформації, наявній в авторки цього звіту, наразі система запобігання та протидії дискримінації в Україні поєднує кримінальні та некримінальні положення. Вони згруповані відповідно до встановлених міжнародних рамок стосовно дискримінації в Таблиці 3 Додатку 1.

У Ситуаційному аналізі зазначено, що (див. ч. 2), антидискримінаційне законодавство в Україні створено порівняно недавно і повністю не впроваджено. Офіс Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини виконує роль національного органу з питань забезпечення рівності. В ситуаційному аналізі зазначено:

«Органи влади не мають достатніх ресурсів і механізмів для покарання за дискримінацію. В кодексі про адміністративні правопорушення відсутні відповідні положення, і орган з питань забезпечення рівності не в змозі... накладати санкції за дискримінацію. Цей недолік частково усувається в Проекті Закону «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України», номер 0931 (колишній 3501), який представлено у Верховній Раді для другого читання, який наразі було повернуто до комітету для опрацювання. Однак у проекті Закону не врегульовується відсутність сексуальної

⁶⁶ Alexander Brown, (2020) 'Models of governance of online hate speech', Strasbourg: Council of Europe, available online at- https://rm.coe.int/models-of-governance-of-online-hate-speech/16809e671d?fbclid=IwAR1kB_iSQcZo9bLaonb-td3Azfc_OqpWoaDJ71AJE2IZq0XybK5f1vuljHw, accessed on 31 May 2020.

орієнтації і гендерної ідентичності серед захищених ознак, що затримає внесення змін до переліку ознак в разі його прийняття.

Потенційна зміна законодавства має значення для цього проекту. У контексті відносно вузьких цілей цього проекту, відсутність ознак СОП можна було б частково вирішити, прийнявши всеосяжне визначення поняття дискримінації (див. Таблиця 3 Додатку 1).

Зрештою, існують декілька органів, які відіграють роль у зборі даних та інформації про дискримінацію. Також передбачено кілька можливостей, які вдосконалюють наявні дані та співробітництво. Перший набір рекомендацій базується на ситуаційному аналізі та стосується загального поліпшення наявних даних і координації між декількома установами, які несуть відповідальність у цій сфері.

Другий набір рекомендацій стосується конкретного і технічного процесу реєстрації та обміну даними між відповідними установами.

Наявні дані та співпраця

Виконуючи функції органу з питань рівності, Секретаріат Уповноваженого ВР має визначені зобов'язання щодо збору інформації про дискримінацію в Україні. Департаменту моніторингу рівних прав і свобод Секретаріату Уповноваженого збирає дані про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті та мову ворожнечі через такі засоби:

- скарги громадян, отримані безпосередньо Уповноваженим. Згідно з базовим дослідженням, ці інциденти кваліфіковані «відповідно до питань і повноважень, організації тощо; (відповіді, копії документів про вжиті заходи і т. д.) підлягають автоматичній реєстрації⁶⁷. Наявні електронні форми реєстрації, які використовуються Секретаріатом Уповноваженого: 1) система обліку звернень / скарг; 2) система обліку запитів на інформацію; 3) система записів документації» (стор. 61). Зацікавленим сторонам рекомендовано оцінити, чи стануть запропоновані форми реєстрації дискримінації корисними для наявної системи⁶⁸
- Дані збирають із усіх інших департаментів Секретаріату й регіональних представництв, та здійснюється їхній аналіз. Здійснюється розробка щоквартальних та річних звітів. Дані розбиваються за захищеними ознаками і (див. с. 67, Базове дослідження).

Доступні дані наведені нижче:

⁶⁷Інструкція з діловодства в Секретаріаті Уповноваженого Верховної Ради з прав людини, затверджена Наказом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини № 9/8-12 від 27.08.2012 р. URL: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/organizacijno-rozporjadchi-dokumenty/>

⁶⁸ Див. «Форма реєстрації дискримінації»

- 616 заяв, 90% яких з успішним виконанням рекомендованих або необхідних заходів в установлені терміни, і 10% - в роботі;⁶⁹
 - 106 заяв – через незалежний контроль з боку Уповноваженого;⁷⁰
 - обмежена інформація щодо питань інвалідності;
 - моніторинг Коаліції НУО демонструє значний рівень дискримінації, з якою стикається етнічна група ромів;
 - моніторинг НУО – у 2018 році Українська Гельсінська Спілка з прав людини розглянула 88 скарг;⁷¹
 - дані інших державних органів влади (Державна судова адміністрація (коментар щодо цього джерела див. нижче), Національна поліція);
 - Міністерство юстиції провело опитування і з'ясувало, що 48% молодих людей віком від 12 до 35 років повідомили про дискримінацію⁷². На додаток заплановано провести кампанію з інформування громадськості;
 - Уповноважений ВР не проводить публічних опитувань про сприйняття людьми дискримінації в Україні.
- У 2018 році Фонд демократичних ініціатив Ілька Кучеріва спільно з НУО «Центр інформації про права людини» провів загальнонаціональне опитування «Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін» (2016-2018 рр.)⁷³ за підтримки Програмою розвитку ООН в Україні. Такі ініціативи сприяють впровадженню Загальнополітичної рекомендації ЄКРН № 4.

⁶⁹ 13 повідомлень (1,44%) отримано за заявами вимушених переселенців; 38 (6,17%) – за ознакою статі; 152 (24,68%) – з релігійних переконань; 57 (9,25%) – через інвалідність і стан здоров'я; 29 (4,7%) – за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентичності; 43 (7%) – за ознакою етнічного (національного) походження, раси, кольору шкіри; 297 (48,2%) – за іншими ознаками. З огляду на дезагрегацію щодо кримінальної та некримінальної відповідальності за дискримінацію, важливо відзначити, що дані мають стосунок до обох категорій.

⁷⁰ Візити (здійснено 48 моніторингових візитів, зокрема в 14 соціальних установах, 7 навчальних закладів, 7 установ культури та відпочинку, 9 медичних установ, 8 судів, 3 об'єкти транспортної інфраструктури).

⁷¹ Більшість заявників становили особи, які живуть з ВІЛ/СНІД – 20, особи, схильні до ризику захворювання ВІЛ/СНІД – 18, ВПЛ – 17, іноземці та особи без громадянства – 9, пенсіонери – 9 і т.д. [...] Найбільш часто мотиви дискримінації зустрічаються в заявках в УГСПЛ: стан здоров'я, гендерна ідентичність, національне/етнічне походження» (див. детальний Ситуаційний аналіз і Базове дослідження).

⁷² Опитування проводилося Проектом Дитячого Фонду ООН (ЮНІСЕФ) U-Report у вересні 2019 року. В опитуванні взяло участь 10 022 осіб віком від 12 до 35 років в межах України. З детальними результатами опитування можна ознайомитися тут:

<https://ukraine.ureport.in/opinion/3743/>

⁷³ http://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/humanrightsresearch-2018.html

Дані збирають на конкретні запити Уповноваженого відповідно до його обов'язків і за допомогою «моніторингових візитів», про які він повідомляє у своєму щорічному звіті.⁷⁴ Однак встановленого міжвідомчого механізму для цього процесу немає. Окрім того, не зрозуміло чи наявний опитувальник або графік для міжвідомчих запитів. Дані надаються сторонніми організаціями (наприклад, ЄКРН, Державний департамент США) і використовуються для формулювання законодавчих рекомендацій Офісу.

Державна судова адміністрація збирає дані «у різних формах для різних типів справ – кримінальних, адміністративних, економічних тощо» та етапів судового процесу. Як пояснювалося в наведеному вище розділі про злочини на ґрунті ненависті, форма 1К використовується для повідомлення про результати розгляду кримінальних проваджень (включаючи кримінально карані акти дискримінації) судами першої інстанції, які включають порушення рівноправності.⁷⁵ Дані про кримінально карані діяння дискримінації також надаються прокуратурі. Дані наведені у річному звіті Уповноваженого, що вважається єдиним загальнодоступним джерелом інформації про «скарги з розбивкою по типу захищених ознак».

Державна служба статистики не збирає статистичні дані про дискримінацію. У Ситуаційному аналізі рекомендовано розглянути для формування процесу збору даних про дискримінацію і злочини на ґрунті ненависті такі приклади кращої практики, як робота Міжвідомчої робочої групи з питань гармонізації національних показників гендерної рівності до міжнародних стандартів (створеної в березні 2019 року).

Рекомендація 15 для Уповноваженого ВР та інших відповідних зацікавлених сторін:⁷⁶ надавати підтримку Уповноваженому в розширенні його діяльності зі збору даних та звітності, зокрема, спираючись на кращу практику органів з питань забезпечення рівності на міжнародному рівні та розробку методології моніторингу і збору даних. Можливі дії можуть охоплювати:

- питання, пов'язані із захистом від дискримінації включити в усі моніторингові процеси Уповноваженого та інших державних органів (наприклад, під час візитів для інших цілей);
- внесення змін до положень, що стосуються процесу збору даних і класифікації справ з метою включити категорії та визначення, що відображають дискримінацію і злочини на ґрунті ненависті;

⁷⁴ Відповідно до положення про Секретаріат Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

⁷⁵ Наступні питання для національних зацікавлених сторін, які розглядатимуться на наступній національній нараді: чи наявний такий самий рівень деталізації щодо інших положень про дискримінацію? Чи можна отримати перекладені копії форм? Як пропонується форма реєстрації порівнюється з наявними інструментами?

⁷⁶ Дану рекомендацію взято із Ситуаційного аналізу.

- забезпечення навчання із виявлення і реєстрації випадків дискримінації у системі електронного документообігу суду;
- розробку комплексного підходу до реалізації показників плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, пов'язаних з дискримінацією і злочинами на ґрунті ненависті; подання матеріалів для наступного Плану дій з конкретними пропонованими результатами і показниками;
- підвищення рівня обізнаності щодо даних, які збирають НУО, шляхом включення в річні та квартальні звіти;
- розробку стратегії легкого доступу до публікації даних про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті та мови ворожнечі (як-от спеціальні доповіді, спеціальні вебресурси тощо);
- хоча спільний підхід і робоче визначення – це важливий крок на шляху до обґрунтованої політики та прийняття рішень, питання дискримінації повинні враховуватися у процесах моніторингу державними органами, зокрема Міністерством юстиції (структурним підрозділом, що відповідає за проведення моніторингу Національної стратегії у сфері прав людини), Державною службою України з питань праці, Державною судовою адміністрацією. Важливо зазначити, що дані про дискримінацію необхідно збирати та в подальшому відображати у процесах стратегічного планування;
- додаткове вікно можливостей – це процес моніторингу ЦСР. Збір даних про дискримінацію також відповідає реалізації ЦСР в Україні: у 2017 році у своєму Національному базовому звіті Україна визначила національну мету для цілі 10, зокрема ціль 10.2 «Запобігати проявам дискримінації» з індикатором 10.2.1. – «Частка осіб, які повідомили про те, що в останні 12 місяців особисто стикнулися з дискримінацією або переслідуваннями на основі дискримінації, у загальній чисельності групи, %». Нещодавній Указ Президента «Про цілі в галузі сталого розвитку для України до 2030 року» зазначає вимогу, щоб система моніторингу була створена у 2020 році.
- можливість для досліджень може стати механізм подачі скарг громадян у державні органи: до Класифікатора звернень громадян внесено зміни та додано категорію «дискримінація». Подальші дослідження можуть виявити потенціал цього механізму для визначення характеру скарг і прийняття відповідних рішень у сфері політики;

- Державна соціальна програма забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року передбачає здійснення збору даних стосовно кількості позовів, поданих до судових органів на дискримінацію за ознакою статі, а також визначення серед державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування відповідальних за розгляд скарг та надання допомоги постраждалим від дискримінації за ознакою статі.⁷⁷ Подібний механізм може використовуватися у всіх випадках дискримінації як приклад;
- Координаційний центр з надання правової допомоги розробив всеосяжні та високоякісні Методичні рекомендації щодо ідентифікації випадків гендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги.⁷⁸ Крім того, Центр збирає і публікує в режимі реального часу дані про види запитів про правову допомогу, які є загальнодоступними⁷⁹.
- З огляду на *заборону дискримінації у сфері праці*, компетентний орган – Державна служба України з питань праці (ДСПП) – здійснює нагляд за дотриманням лише окремих положень (як-от, заборона звільнення вагітної жінки відповідно до статті 184 Трудового кодексу (КЗпП)), але не відслідковує дискримінацію в цілому. При цьому, ДСПП має чітко визначені завдання здійснювати «державний контроль за дотриманням законодавства про працю» і «контроль за дотриманням вимог законодавства про рекламу щодо реклами про вакансії (прийом на роботу)» в положенні про роботу ДСПП. Крім цього, в Акті інспекції зазначено розділ під назвою «Рівність трудових прав громадян», що відповідає статті 2¹ Трудового кодексу. Хоча відбувається збір певних дезагрегованих даних (кількість працюючих жінок, порушення статті 184), й вони відображаються у звітах Служби, під час розмови представник Служби надав пояснення, що в положеннях про роботу ДСПП відсутні конкретні інструкції з оцінки випадків дискримінації.

Рекомендація 15а для Державної служби України з питань праці: розробити інструкції та провести навчання із опрацюванням питання обов'язків Державної служби України з питань праці стосовно моніторингу дискримінації на робочому місці.

⁷⁷ Див. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/273-2018-%D0%BF>

⁷⁸ Див. <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033419-19>

⁷⁹ Див. <https://legalaid.gov.ua/ua/statystychni-dani/2506-mistsevi-tsentry-2019-rik>. Хоча Центр не розбиває дані за ознаками дискримінації / злочинів на ґрунті ненависті / мотивації упередженості і т. д., згідно з опитуванням, таку інформацію можна отримати за запитом. Важливо зазначити, що нещодавно Центр опублікував рекомендації на підтримку випадків множинної дискримінації жінок з уразливих груп. (https://legalaid.gov.ua/images/docs/2019/nakaz_20.11.2019.pdf).

Рекомендація 16 (друга частина рекомендацій). Впровадження визначення для моніторингу

Подібно до попередніх розділів, рекомендовано, щоб відповідні органи української влади впровадили загальноприйняте визначення дискримінації, що надасть змогу реєструвати та відслідковувати справи в кримінальній і/або цивільній системі.⁸⁰ Пропоноване визначення спирається на Загальнополітичні рекомендації ЄКРП, водночас зазначено ймовірні труднощі в його застосуванні для усіх інцидентів та в усіх установах.

«Дискримінація – будь-яка відмінність у поводженні за ознаками, передбаченими українським законодавством⁸¹, що не має об'єктивного і розумного обґрунтування».

Рекомендовано, щоб дане визначення надавало змогу відстежувати дискримінаційні дії відповідно до рекомендацій ЄКРП, навіть якщо вони не охоплені законодавством України:

- У законі повинна передбачатися сегрегація, дискримінація за асоціацією та оголошений намір здійснювати дискримінацію, відповідно до Загальнополітичної рекомендації № 7 ЄКРП, пункт 6.
- Заборона харасменту, включаючи сексуальних домагань, за будь-якою з перелічених ознак відповідно до Загальнополітичної рекомендації № 7 ЄКРП, пункт 15.

Перегляд і зміни до форм реєстрації та звітності

Рекомендація 17 для всіх зацікавлених сторін: у наявні форми реєстрації та звітності, що використовуються відповідними міністерствами і відомствами, потрібно внести зміни та оновлення, щоб відобразити вищезазначені робочі визначення та категорії мотиву упередженого ставлення.

Крім того, реєстраційні форми для органів поліції повинні надавати можливість реєструвати:

⁸⁰ Питання «невідповідності термінології та положень, що стосуються протидії та боротьби з дискримінацією» зазначене у базовому дослідженні.

⁸¹ «...раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, членство у профспілках або інших об'єднаннях громадян, стать, вік, етнічне та соціальне походження, майновий статус, місце проживання, мовні ознаки, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, іноземне походження стан здоров'я, інвалідність, підозра або наявність ВІЛ/СНІД, сімейний і майновий стан, сімейні обов'язки, місце проживання, членство в профспілці або іншій асоціації, участь у страйку, заяву або намір звернутися до суду або інші органи для захисту своїх прав або підтримки інших працівників на захист їхніх прав, мови або інших ознак, які пов'язані з характером або умовами праці».

- тип основного кримінального правопорушення на підставі КК України (наприклад, напад, пошкодження майна і т. д.);
- мотиви упередженого ставлення / нетерпимості (тобто вищезгадані «метакатегорії»);
- короткий опис того, що сталося, зокрема посилання на конкретні ознаки упередженого ставлення та сприйняття жертви або будь-якої іншої особи;
- показники ризику та відповідні дії;
- потреби жертв, зокрема питання про те, чи стикаються вони з високим ризиком повторної віктимізації або ескалації, а також про те, чи відбулося або планується їхнє направлення до служби підтримки;⁸²
- зв'язок між жертвою /свідком та ймовірним правопорушником;
- місце вчинення правопорушення;
- вік та інші відповідні дані.

Для покращення фіксації скарг громадян на дискримінацію слід розробити зміни та внести зміни до відповідних нормативно-правових актів, зокрема до Класифікатора звернень громадян.

Важливо, щоб системи реєстрації впроваджувалися у наявні процеси реєстрації, які ініціюють такий процес збору даних та зменшують рівень бюрократичних вимог до оперативного персоналу. Форми реєстрації, що додаються, можуть використовуватися як основа для спільного керівництва або електронної системи, які необхідно включити в наявні або майбутні системи реєстрації злочинів.⁸³

Рекомендація 18 відповідним установам: спільно прояснити поточний процес реєстрації та моніторингу випадків дискримінації та визначити заходи щодо поліпшення. У рамках цієї частини варто розробити протокол обміну інформацією між поліцією та Уповноваженим, який дозволить легко передавати справи про злочини на ґрунті ненависті від органу з питань дискримінації в поліцію, та справи про некримінальну відповідальність за дискримінацію з поліції до органу з питань рівності.⁸⁴

⁸² Див. зразок реєстраційної форми.

⁸³ У напрямку інтеграції електронної системи реєстрації та збору даних в поліції, прокуратурі та судах, зазначено, що судова служба не надає змоги ділитися даними її системи з іншими установами (ОГП або НПУ).

⁸⁴ Під час розробки цього протоколу зацікавлені сторони можуть спиратися на Центр захисту проти актів дискримінації (OSCAD) в Італії як приклад кращої практики.

Частина IV: Правопорушення на ґрунті ненависті, адміністративні правопорушення та інші

В Україні немає єдиної системи реєстрації субкримінальних правопорушень. Субкримінальні правопорушення на ґрунті ненависті, які не досягають порогу кримінального злочину, можуть заподіювати значну шкоду та слугувати показниками ризику зростання рівня насильства. Відповідно вони повинні контролюватися органами влади.

Рекомендація 19: Зацікавленим сторонам слід створити робочу підгрупу для розробки домовленостей про реєстрацію та моніторинг субкримінальних інцидентів на ґрунті ненависті відповідно до такого визначення:

«будь-який **інцидент**, що не досягнув порогу кримінального злочину і, що, відповідно до сприйняття потерпілої або будь-якої іншої особи, скоєний повністю або частково на підставі нетерпимості щодо дійсної або припущеної ознаки раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, інвалідності, статі, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, мовних або інших ознак, зокрема сексуальної орієнтації, гендерної ідентичності та статевих ознак»

Такий підхід надасть змогу органам влади, зокрема поліції, відстежувати правопорушення, які значно впливають на потерпілих та громади. Цю проблему слід розв'язувати до моменту її ускладнення. Підхід також надає змогу тісніше співпрацювати з відповідними групами громадянського суспільства, що також здійснюють моніторинг таких інцидентів.

Пропонованим робочим групам слід розробити політику, яка визначатиме взаємозв'язок між мовою ворожнечі та некримінальними правопорушеннями на ґрунті ненависті, зокрема з метою надати рекомендації щодо обов'язкової реєстрації усіх повідомлень про мову ворожнечі як інцидентів на ґрунті ненависті або як підкатегорії.

Відповідно для поліції та інших методів, які використовуються органами для реєстрації, зазначатиметься категорія «інцидент на ґрунті ненависті». Окрім того, варто передбачити постійний огляд даних для виявлення закономірностей, тенденцій та результатів, що може здійснюватися у рамках пропонованої міжвідомчої робочої групи.

Важливо зазначити, що випадки дискримінації можуть підпадати під це визначення.

Додаток 1: Відповідне законодавство та інформація про практику реєстрації та збору даних в Україні у контексті міжнародних норм і стандартів

Передумови та загальний підхід

У наведених нижче таблицях подано зіставлення законодавчих положень України з узгодженими на міжнародному рівні визначеннями з метою полегшити розуміння того, як українська система реєстрації та збору даних може краще узгоджуватися із міжнародними нормами і стандартами, а також із загальними визначеннями, прийнятими на національному рівні. Це покликано допомогти краще співвіднести нормативно-правову базу України з міжнародними концептуальними визначеннями. Основний документ розроблено на такому підході, а також в ньому запропоновано конкретні визначення для застосування в Україні та зазначено різні органи кримінальної юстиції й урядові міністерства.

У документі з основними рекомендаціями представлено способи, за допомогою яких Україна зможе створити і впровадити спільну систему реєстрації злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації і збору даних, шляхом узгодження спільних визначень, керівних принципів і навчання, сформованих на основі основоположних принципів. У цьому додатку викладаються відповідні положення Кримінального кодексу України, а також відповідні положення адміністративного і цивільного законодавства, згідно з узгодженими на міжнародному рівні визначеннями злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та концепцій дискримінації. Інколи одна норма КК розділена на частини, що не зовсім зручно. Зацікавлені сторони мають можливість обговорити найкращий підхід. У першій таблиці продемонстровано як упорядкувати правові положення у пропонованій українській системі реєстрації та збору даних у такий спосіб, щоб вона відповідала міжнародним нормам і стандартам.

Таблиця 1: Інтеграція українського законодавства про злочини на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації з узгодженим на міжнародному рівні визначенням злочину на ґрунті ненависті

Злочин на ґрунті ненависті визначений як, <i>злочинне діяння, вчинене з мотивів упередженості (перелік видів злочинів та захищених характеристик)</i>	Коментарі
--	------------------

<p>Обтяжуючі обставини</p> <p>Стаття 115 Умисне вбивство</p> <p>1. Вбивство, тобто умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині, – карається позбавленням волі на строк від семи до п'ятнадцяти років.</p> <p>2. Умисне вбивство:</p> <p>(1)-(13) ...</p> <p>(14) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, – карається позбавленням волі на строк від десяти до п'ятнадцяти років або довічним позбавленням волі, з конфіскацією майна у випадку, передбаченому пунктом б частини 2 цієї статті.</p>	<p>Лише расова, національна або релігійна нетерпимість</p>
<p>Стаття 121. Умисне тяжке тілесне ушкодження</p> <p>1. Умисне тяжке тілесне ушкодження, тобто умисне тілесне ушкодження, небезпечне для життя в момент заподіяння, чи таке, що спричинило втрату будь-якого органу або його функцій, каліцтво статевих органів, психічну хворобу або інший розлад здоров'я, поєднаний зі стійкою втратою працездатності не менш як на одну третину, або переривання вагітності чи непоправне знівечення обличчя, – карається позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.</p> <p>2. Умисне тяжке тілесне ушкодження, вчинене способом, що має характер особливого мучення, або вчинене групою осіб, а також з метою залякування потерпілого або інших осіб, чи з мотивів расової, національної або</p>	<p>Те саме формулювання «нетерпимість»</p>

<p>релігійної нетерпимості, або вчинене на замовлення, або таке, що спричинило смерть потерпілого, – карається позбавленням волі на строк від семи до десяти років.</p>	
<p>Стаття 122. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження</p> <p>1. Умисне середньої тяжкості тілесне ушкодження, тобто умисне ушкодження, яке не є небезпечним для життя і не потягло за собою наслідків, передбачених у статті 121 цього Кодексу, але таке, що спричинило тривалий розлад здоров'я або значну стійку втрату працездатності менш як на одну третину, – карається виправними роботами на строк до двох років або обмеженням волі на строк до трьох років, або позбавленням волі на строк до трьох років.</p> <p>2. Ті самі дії, вчинені з метою залякування потерпілого або його родичів чи примусу до певних дій або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, – караються позбавленням волі від трьох до п'яти років.</p>	
<p>Стаття 126. Побої і мордування</p> <p>1. Умисне завдання удару, побоїв або вчинення інших насильницьких дій, які завдали фізичного болю і не спричинили тілесних ушкоджень, – карається штрафом до 50 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або громадськими роботами на строк до 200 годин, або виправними роботами на строк до одного року.</p> <p>2. Ті самі діяння, що мають характер мордування, вчинені групою осіб, або з метою залякування потерпілого чи його близьких, або з мотивів расової, національної чи</p>	

<p>релігійної нетерпимості, – караються обмеженням волі на строк до п'яти років або позбавленням волі на той самий строк.</p>	
<p>Стаття 127. Каткування 1. Каткування, тобто умисне заподіяння сильного фізичного болю або фізичного чи морального страждання шляхом нанесення побоїв, мучення або інших насильницьких дій з метою примусити потерпілого чи іншу особу вчинити дії, що суперечать їх волі, у тому числі отримати від нього або іншої особи відомості чи визнання, або з метою покарати його чи іншу особу за дії, скоєні ним або іншою особою чи у скоєнні яких він або інша особа підозрюється, а також з метою залякування чи дискримінації його або інших осіб – карається позбавленням волі на строк від двох до п'яти років. 2. Ті самі дії, вчинені повторно або за попередньою змовою групою осіб, або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, – караються позбавленням волі на строк від п'яти до десяти років.</p>	
<p>Стаття 129. Погроза вбивством 1. Погроза вбивством, якщо були реальні підстави побоюватися здійснення цієї погрози, – карається арештом на строк до шести місяців або обмеженням волі на строк до двох років. 2. Те саме діяння, вчинене членом організованої групи або з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості, – карається позбавленням волі на строк від трьох до п'яти років.</p>	

<p>Стаття 161. Порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, чи інвалідності</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками, – караються штрафом від 200т до 500 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p> <p>2. Ті самі дії, поєднані з насильством, обманом чи погрозами, а також вчинені службовою особою, – караються штрафом від 500 до 1000 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або позбавленням волі на строк від двох до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p>	
<p>Стаття 67. Обставини, які обтяжують покарання</p> <p>1. При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються:</p> <p>1), 2)</p> <p>3) вчинення злочину на ґрунті расової, національної, релігійної ворожнечі чи розбрату;</p> <p>4) – 13) ...</p> <p>2. Суд має право, залежно від характеру вчиненого злочину, не визнати будь-яку із зазначених у частині першій цієї статті обставин, за винятком обставин, зазначених</p>	

<p>у пунктах 2, 6, 7, 9, 10, 12 такою, що обтяжує покарання, навівши мотиви свого рішення у вироку.</p> <p>3. При призначенні покарання суд не може визнати такими, що його обтяжують, обставини, не зазначені в частині 1 цієї статті.</p> <p>4. Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.</p>	
--	--

Таблиця 2: Мова ворожнечі

Положення законодавства України про мову ворожнечі передбачають поєднання кримінальних і некримінальних санкцій.

<p>Міжнародне визначення мови ворожнечі (загальнополітична рекомендація ЄКПН №15)</p> <p>Мова ворожнечі передбачає пропаганду, заохочення або підбурювання, в будь-якій формі, до приниження, ворожнечі або образи особи або групи осіб, а також як будь-який прояв утисків, образ, створення негативних стереотипів, стигматизації або погроз по відношенню до такої особи або осіб, будь-яке виправдання всіх перерахованих форм вираження за ознакою раси, походження, національної або етнічної приналежності, віку, інвалідності, мови, релігії або переконань, статі, ґендеру, ґендерної ідентичності, сексуальної орієнтації</p>	<p>Коментарі / рекомендації</p>
<p>Норми</p>	

<p>Кримінальний кодекс України</p> <p>Стаття 161</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями...</p> <p>караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p> <p>...</p> <p>3. Дії, передбачені частинами 1 або 2 цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, –</p> <p>караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років.</p> <p>(Стаття 161 в редакції Закону № 1707-VI (1707-17) від 05.11.2009)</p>	<p>Це кримінальне положення.</p> <p>Інформація про досудові розслідування і судовий розгляд в кримінальних справах обмежена. Дані щодо злочину на ґрунті ненависті та мови ворожнечі, що підпадають під цю норму, не дезагреговані (див. також сторінку ОБСЄ БДІПЛ з інформацією щодо України).</p>
<p>Закон України «Про рекламу», стаття 8 (1)</p> <p>У рекламі забороняється:</p> <p>...вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також такі, що дискредитують товари інших осіб.</p>	<p>Хоча це положення регулює мову ворожнечі в засобах масової інформації, воно також може використовуватися як положення про дискримінацію, якщо воно застосовується до оголошення про роботу (див. Таблицю щодо дискримінації).</p>

<p>Закон України «Про телебачення і радіомовлення»</p> <p>Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій</p> <p>закликів до розв’язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;</p> <p>8. Національна рада може прийняти рішення про стягнення штрафу в зазначених у цій частині розмірах, незалежно від застосування до порушника санкцій у вигляді попередження, виключно в разі вчинення таких порушень:</p> <p>телерадіоорганізаціями –</p> <p>25 відсотків розміру ліцензійного збору за:</p> <p>... заклики до розв’язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;</p> <p>пропаганду винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження;</p> <p>... У разі якщо заклики до насильницької зміни конституційного ладу України, розв’язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження транслювалися, поширювалися, розповсюджувалися без попереднього запису та містилися у виступах, репліках особи, яка не є працівником телерадіоорганізації, телерадіоорганізація не несе відповідальності за ці порушення, крім випадків, коли працівниками телерадіоорганізації не було вжито заходів щодо припинення правопорушення у прямому ефірі</p>	<p>Положення про мову ненависті (некримінальні санкції)</p> <p>Національна рада України з питань телебачення і радіомовлення застосовує санкції за порушення цих положень.</p> <p>Це не виключає кримінальної відповідальності за статтею 161.</p> <p>За даними Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення, «Чинні норми статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» є досить загальними, тому застосувати їх на практиці та відстоювати свою позицію в судових інстанціях надзвичайно складно [...]. Національна рада [...] підтримує та очікує якнайшвидшого ухвалення Парламентом закону, який би дозволяв ефективніше реагувати на прояви мови ворожнечі та застосовувати адекватні санкції до ЗМІ за підтримку і пропаганду тероризму в Україні. Це дало б можливість регулятору адекватно й оперативно реагувати на прояви нетерпимості та поширення ворожої пропаганди» (Звіт Національної ради 2018 року).</p> <p>НУО Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних» збирає дані й подає скарги у випадках дискримінаційної (сексистської) реклами. Результати їхньої роботи включають штрафи та санкції, накладені органами влади.</p> <p>Індустріальний Гендерний Комітет з Реклами ГО «Українська Асоціація</p>
--	---

	<p>Маркетингу» отримує скарги на рекламу; надає висновки на основі професійних стандартів, а також експертні висновки за запитом Державної служби захисту прав споживачів.</p>
--	--

Таблиця 3: Дискримінація

<p>Міжнародне визначення дискримінації (адаптовано з Загальнополітичної рекомендації 6 ЄКРН для охоплення усіх форм дискримінації):</p> <p>«Дискримінація – будь-яка відмінність у поводженні за ознаками, передбаченими українським законодавством, що не має об'єктивного і розумного обґрунтування»</p> <p>Захищені ознаки, які наразі охоплені в законодавстві: раса, колір шкіри, політичні, релігійні та інші переконання, членство в профспілках або інших об'єднаннях громадян, стать, вік, етнічне та соціальне походження, майновий статус, місце проживання, мовні характеристики, гендерна ідентичність, сексуальна орієнтація, іноземне походження стан здоров'я, інвалідність, підозра або наявність ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи</p>	<p>Коментарі / рекомендації</p>
--	--

<p>або умовами її виконання.</p>	
<p>Закон «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»</p> <p>Стаття 1 Закону «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»</p> <p>Дискримінація – ситуація, за якої особа та/або група осіб за їх ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, віку, інвалідності, етнічного та соціального походження, громадянства, сімейного та майнового стану, місця проживання, мовними або іншими ознаками, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними (далі – певні ознаки), зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами в будь-якій формі, встановленій цим Законом, крім випадків, коли таке обмеження має правомірну, об’єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними.</p>	<p>Положення про дискримінацію (хоча закон передбачає кримінальну, адміністративну та цивільну відповідальність, в Кодексі про адміністративні правопорушення немає положень, які забезпечують її застосування; порушення можуть бути оскаржені безпосередньо в суді позивачами).</p>
<p>Закон України «Про зайнятість населення»</p> <p>Стаття 11.</p> <p>1. Держава гарантує особі право на захист від будь-яких проявів дискримінації у сфері зайнятості населення за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших об’єднаннях громадян, статі, віку, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.</p> <p>2. Забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати вимоги, що надають перевагу одній зі статей, а також вимагати від осіб, які працевлаштовуються, надання відомостей про особисте життя.</p> <p>Обмеження за змістом рекламних оголошень про</p>	<p>Некримінальна відповідальність за дискримінацію</p> <p>Державний орган, відповідальний за нагляд так контроль – Державна служба України з питань праці (див. рекомендації щодо участі ДСПП).</p>

<p>вакансії (прийняття на роботу і працевлаштування) і відповідальність за порушення встановленого порядку їх поширення встановлюються Законом України «Про рекламу» (див. Таблицю «Мова ворожнечі»)</p>	
<p>Кодекс законів про працю України – Стаття 2¹</p> <p>будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, за мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.</p>	<p>Некримінальна відповідальність за дискримінацію, інші статті Кодексу законів про працю України встановлюють заборону на звільнення вагітної жінки, правила прийняття на роботу людей з інвалідністю тощо.</p> <p>Див. рекомендації щодо участі Державної служби України з питань праці</p>
<p>Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»</p> <p>Стаття 14. Заборона дискримінації</p> <p>1. Внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.</p>	
<p>Кримінальний кодекс, стаття 161</p> <p>... а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри,</p>	<p>Кримінальна</p>

<p>політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками</p> <p>караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років.</p>	<p>відповідальність за дискримінацію (кримінально карані акти дискримінації)</p> <p>(Див. Таблицю «Злочин на ґрунті ненависті» для другої частини цієї статті)</p>
<p>Закон «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»⁸⁵</p> <p>Дискримінація за ознакою статі - ситуація, за якої особа та/або група осіб за ознаками статі, які були, є та можуть бути дійсними або припущеними, зазнає обмеження у визнанні, реалізації або користуванні правами і свободами або привілеями в будь-якій формі, встановленій Законом України "Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні", крім випадків, коли такі обмеження або привілеї мають правомірну об'єктивно обґрунтовану мету, способи досягнення якої є належними та необхідними;</p>	
<p>Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», стаття 2.</p> <p>Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється.</p> <p>Терміни «розумне пристосування» та «універсальне проектування» вживаються у значенні, наведеному в Конвенції про права осіб з інвалідністю, а термін «дискримінація за ознакою інвалідності» вживається у значенні, наведеному в Конвенції про права осіб з інвалідністю та Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».</p>	<p>Це позитивні зобов'язання (напр., необхідність належних заходів для забезпечення розумного пристосування), а не лише негативні зобов'язання (напр., заборона несправедливого або відмінного поводження)</p>

⁸⁵ Федорович (2016) зазначає, що «за даними 2016 року, за десять років, що минули з моменту прийняття Закону, його згадували лише у 145 судових рішеннях, і більшість цих справ – ініційовані з боку держави позови про дискримінацію за ознакою статі в рекламі».

Додаток 2: Список використаних джерел

Alexander Brown, (2020) 'Models of governance of online hate speech', Strasbourg: Council of Europe, https://rm.coe.int/models-of-governance-of-online-hate-speech/16809e671d?fbclid=IwAR1kB_iSQcZo9bLaonb-td3Azfc_OqpWoaDJ71AJE2lZq0XybK5f1vuljHw, дата звернення: 31 травня 2020 р.

Коледж поліції (2014 року), Hate Crime Operational Guidance, Guidelines <https://www.college.police.uk/What-we-do/Support/Equality/Documents/Hate-Crime-Operational-Guidance.pdf>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Рада Європейського Союзу (2013), **Висновки Ради 2013/ЖНА від 6 грудня 2013 року про боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті в Європейському Союзі**, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/jha/139949.pdf, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Рада Європейського Союзу (2008), Рамкове рішення Ради 2008/913/ЖНА у сфері правосуддя та внутрішніх справ від 28 листопада 2008 року про боротьбу з певними формами та проявами расизму і ксенофобії засобами кримінального права, OJ 2008 L 328.

Директива 2012/29/EU Європейського парламенту і Ради від 25 жовтня 2012 року, що встановлює мінімальні стандарти щодо прав, підтримки й захисту жертв злочинів і замінює Рамкове рішення Ради 2001/220/ЖНА (Директива про права жертв).

Європейська комісія (2018 р.), Керівництво щодо практичного застосування Рамкових рішень Ради 2008/913/ЖНА про боротьбу з деякими формами та проявами расистського та ксенофобного характеру засобами кримінального права, https://www.google.com/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&ved=2ahUKewjSiey6gsffAhXKKo8KHa8sCLsQFjAAegQIBBAC&url=https%3A%2F%2Fec.europa.eu%2Fnewsroom%2Fjust%2Fdocument.cfm%3Fdoc_id%3D55607&usg=AOvVaw3FipG8p3yzxyO5qbhm4ppN, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Загальнополітична рекомендація № 7 (переглянута) Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН) (прийнята у 2002 р., переглянута у 2017 р.) про національне законодавство із боротьби з расизмом і расовою дискримінацією,

Загальнополітична рекомендація № 11 (2007 р.) Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (ЄКРН): Боротьба з расизмом і расовою дискримінацією при створенні законопроектів (2007 р.), https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/activities/GPR/EN/Recommendation_N11/e-RPG%2011%20-%20A4.pdf, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Загальнополітична рекомендація № 15 Європейської комісії проти расизму та нетерпимості щодо боротьби проти мови ворожнечі (2015 р.): <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech/16808b5b01>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Рішення Європейського суду з прав людини (2015 р.), справа «Ідентоба та інші проти Грузії» (Identoba and Others V Georgia), Страсбург, рішення від 12 травня 2015 року, <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-154400%22%5D%7D>, доступ 20 лютого 2019 р.

Доповідь ЄКРН по Україні (п'ятий цикл моніторингу) Європейської комісії проти расизму та нетерпимості (2017 р.) <https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine/16808b5ca8>

Загальнополітична рекомендація № 2 ЄКРН (2017а): Органи з питань рівності для боротьби з расизмом і нетерпимістю на національному рівні, від 7 грудня 2017 року, доступна в Інтернеті за адресою <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-/16808b5a23>, дата звернення: 12 грудня 2019 р.

ЄКРН (2017b) Доповідь ЄКРН по Україні (п'ятий цикл моніторингу), прийнятий 20 червня 2017 р., опубліковано 19 вересня 2017 р., доступний за посиланням <https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine/16808b5ca8>, дата звернення: 12 грудня 2019 р.

Агентство Європейського Союзу (ЄС) з фундаментальних прав людини (АФПЛ) (2018 р.), Практика реєстрації злочинів та збору даних на ґрунті ненависті в ЄС, FRAU, червень 2018, <https://fra.europa.eu/en/publication/2018/hate-crime-recording>, дата звернення: 20 лютого 2019 року.

Агентство Європейського Союзу (ЄС) з фундаментальних прав людини (АФПЛ) (2009 р.), Опитувальник з питань меншин і дискримінації Європейського Союзу, EU-MIDIS I, <https://fra.europa.eu/en/project/2011/eu-midis-european-union-minorities-and-discrimination-survey>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Агентство Європейського Союзу (ЄС) з фундаментальних прав людини (FRA) (2018 р.) Дослідження становища меншин та дискримінації в ЄС EU-MIDIS II: Другий опитувальник з питань меншин і дискримінації Європейського Союзу, <https://fra.europa.eu/en/project/2015/eu-midis-ii-second-european-union-minorities-and-discrimination-survey>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Human Rights Watch (2018), Спільний лист міністру внутрішніх справ України та Генеральному прокурору щодо радикальних груп, <https://www.hrw.org/news/2018/06/14/joint-letter-ukraines-minister-interior-affairs-and-prosecutor-general-concerning>

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) (2009 р.), «Закони про злочини на ґрунті ненависті: Практичний посібник», доступний за адресою <https://www.osce.org/odihr/36426>, дата звернення: 3 грудня 2019 року.

Організація з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ), Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) (2014 року), Механізми збору та моніторингу даних про злочини на ґрунті ненависті, 29 вересня 2014 р.
<http://www.osce.org/odihr/datacollectionguide>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ) (2009 р.) Рішення Ради міністрів 9/09 про боротьбу зі злочинами на ґрунті ненависті, 2 грудня 2009 р.
www.osece.org/cio/40695?download=true, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Бюро з демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ) (2019) «Класифікація і розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні», доступний за посиланням
<https://www.osce.org/odihr/419891>, дата звернення: 3 грудня 2019 р.

Дж. Перрі (2019 р.), «Facing all the Facts European Report», CEJL. Доступно за посиланням
<https://www.facingfacts.eu/european-report/>, дата звернення: 3 грудня 2019 р.

Федеральне бюро розслідувань США (2015 р.), «Керівництво з навчання збору даних про злочини на ґрунті ненависті», <https://ucr.fbi.gov/hate-crime-data-collection-guidelines-and-training-manual.pdf>, дата звернення: 20 лютого 2019 р.

Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Бюро демократичних інститутів та прав людини (БДІПЛ) (2018 р.) «Угода про міжвідомчу співпрацю щодо подолання злочинності на ґрунті ненависті в Греції»,
<https://www.osce.org/odihr/402260?download=true>, доступ 20 лютого 2019 р.

C. Адреса:

D. Номер телефону:

E. Електронна адреса:

F. Самовизначена етнічна приналежність:

F. Стать:

G. Спілкується національною мовою: (Т / Н)

Якщо ні, вкажіть мову спілкування:

H. Ім'я, відношення до потерпілої особи та контактні дані батьків / опікуна / представника (за необхідності)

I. Яким чином жертва бажає спілкуватися? Будь-який спосіб Через опікуна / представника Інше

Деякі жертви можуть потребувати чутливого ставлення, якщо коли вони офіційно повідомляють про злочин. Приклади можуть включати, зокрема (але не обмежуючись цим):

- Потерпілий-гей, який не розкриває свою сексуальну орієнтацію родичам або колегам по роботі.
- Потерпілий від расистських дій сусідів, який може зіткнутися з подальшою ворожістю, якщо поліція відвідає їхню домівку

J. Специфічні потреби жертви

Запишіть тут будь-які потреби, які може мати жертва для того, щоб дати показання. Це може включати, але не обмежується тим, що вони побоюються погроз нападника, мають потреби в спілкуванні, наприклад переклад, або мають фізичні обмеження доступу до судів тощо.

K. Отримані ушкодження (включаючи психологічну шкоду)

L. Заява прийнята ТАК / НІ та дата:

5. Показники упередженості

A. Які показники упередженості помітив співробітник, який реєструє злочин? (включіть усі номери із нижченаведеного списку та поясніть, чи є також інші)

B. Докази, що додаються до справи? (ТАК)

C. Відповідно до сприйняття потерпілої особи, злочин, була частково мотивований ворожістю чи упередженістю до захищеної характеристики: (Т / Н)

D. Співробітник поліції сприйняв це так: (Так / Ні)

F. Інша людина сприйняла це так (вкажіть, хто):

Вказівки щодо ознак упередженості: неповний перелік

Коментарі, письмові заяви, жести або графіти

1. Чи робив підозрюваний коментарі, письмові заяви чи жести щодо громади жертви?

2. Чи залишились на місці події малюнки, маркування, символи чи графіті?
3. Якщо об'єктом нападу було майно, то чи був це об'єкт, будівля або місце, що має релігійне чи культурне значення, або ж об'єкт, що належить громаді (наприклад, культурний центр чи історична пам'ятка)?

Расові, етнічні, гендерні та культурні відмінності

4. Чи є між підозрюваним та жертвою відмінності з огляду на їхню расову, релігійну або етнічну/національну приналежність чи сексуальну орієнтацію?
5. Чи існує між групами, до яких належать жертва і нападник, історія ворожнечі?
6. Чи належить жертва до групи, над якою в місцевості, де стався інцидент, має значну чисельну перевагу інша група?
7. Чи брала жертва участь у діяльності із популяризації своєї групи на момент інциденту?
8. Чи стався інцидент у день, що має особливе значення (наприклад, релігійне свято чи національний день?)

Організовані групи ненависті

9. На місці події залишились предмети чи предмети, які дозволяють припустити, що злочин скоїла парамілітарна чи екстремістська націоналістична організація?
10. Чи є свідчення того, що в районі, де стався інцидент, діє одна з таких груп (наприклад, плакати, графіті або листівки)?

Попередні прояви упередження / інциденти

11. Чи мали місце подібні інциденти в тій самій місцевості проти тієї самої групи?
12. Чи надходили останнім часом на адресу потерпілої особи або спільноти погрози або інші форми залякування у вигляді телефонних дзвінків чи електронних листів?
13. Чи перебував потерпілий в межах або поблизу території чи місця, що зазвичай асоціюється з певною групою або часто відвідується її членами (наприклад, центр спільноти чи мечеть, церква або інше місце поклоніння)?

6. Деталі про підозрювану особу

А. Чи встановлено одного чи кількох підозрюваних? (Якщо ТАК, перейдіть до розділу 7) (Т / Н)

Б. Якщо всі розслідування завершені та жоден підозрюваний не встановлений, потерпілим було повідомлено [ким]..... ..

Якщо розслідування завершуються без встановлення підозрюваного, немає потреби надсилати копію до прокуратури, але копія повинна надсилатися до слідчого центру поліції та відповідного міністерства, що координує питання.

С. Заповніть наведене нижче, якщо підозрюваний невідомий

В.1 Чи відома етнічна приналежність підозрюваного від свідків? (ТАК)

Надайте деталі:

В.2 Чи відома стать підозрюваного від свідків? (ТАК)

Надайте деталі:

С. 3 Чи відома релігійна приналежність підозрюваного від свідків? (ТАК)

Надайте деталі:

Ім'я, дата:

Деталі про підозрювану особу

Додайте інформацію нижче для кожного підозрюваного.

А. ПІБ:

В. Дата народження:

С. Адреса:

Д. Самовизначена етнічна приналежність:

Е. Стать:

Ф. Спілкується національною мовою: (Т / Н). Якщо ні, вкажіть, мову спілкування.

Г. Судимості:

8. Завершення

Підпис офіцера, який заповнює форму

Ім'я та дата

Додайте копію цієї форми до справи, надісланої до прокуратури. Також копію необхідно надіслати до Міністерства внутрішніх справ у відповідний контактний пункт.

Форма хх (конфіденційна при заповненні)

Частина 2 для прокурорів

Унікальний контрольний номер	... / рік
------------------------------	-----------

1. Юрист, що перевіряє потенційний злочин на ґрунті ненависті

A. ПІБ:

B. Робоча адреса:

C. Номер телефону

D. Електронна адреса:

2. Перегляд слідчими

A. Дата першого перегляду:

B. Чи дав перегляд достатню кількість доказів для проходження порогової перевірки доказовості? Так / Ні / Повернено для подальшого розслідування

C. Дані остаточного огляду (якщо більше одного перегляду справи):

D. Чи наявні в матеріалах достатньо доказів для притягнення до відповідальності: (Т / Н)
Якщо ні, то перейдіть до розділу Суду

E. Чи наявні в матеріалах ознаки відповідності публічному інтересу для притягнення до відповідальності? (Т / Н)

F. Чи достатньо доказів, щоб попросити Суд розглянути повноваження щодо призначення покарання за статтею 63? (Т/Н)

G. Якщо ні, вкажіть причину тут:

H. Схвалені звинувачення:

3. Завершення

A. Потерпілий поінформований про рішення обвинувачення щодо:

B. Слідчий поінформований про:

Підпис та ім'я юриста, що заповнює форму, та дата:

Примітка до юриста, що заповнює форму: надішліть заповнену копію до адміністрації судів за цією електронною адресою та надішліть копію цієї заповненої форми до відповідного міністерства.

Форма хх (конфіденційна при заповненні)

Частина 3 / Розділ для суду

Унікальний контрольний номер	... / рік
------------------------------	-----------

1. Результати судового розгляду

A. Підтримка потерпілої особи: чи були вжиті заходи для підтримки потерпілої особи з урахуванням потреб? (наприклад, переклад)

B. Чи розглядав справу суд? (Т/Н)

C. Якщо ні, вкажіть причину:

D. Дата остаточного судового засідання:

E. Суд, що виніс останнє рішення:

F. Результат розгляду:

G. Чи вважав Суд статтю 63 застосованою? (Т/Н)

H. Якщо не розглядалося питання та / або не застосовано, вкажіть причину:

Деталі винесення вироку:

2. Завершення

A. Потерпілій особі повідомлено про результат:

Підпис та ПІБ співробітника, що заповнює форму, т дата

Примітка до співробітника, що заповнює форму: надішліть заповнену копію до

ЧАСТИНА 2. СИТУАЦІЙНИЙ АНАЛІЗ ЗБОРУ ДАНИХ ЩОДО ДИСКРИМІНАЦІЇ, ЗЛОЧИНІВ НА ҐРУНТІ НЕНАВИСТІ ТА МОВИ ВОРОЖНЕЧІ

Вступ

Звіт підготовлений в рамках проекту «Посилення доступу до правосуддя через несудові механізми правового захисту для жертв дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті та мови ворожнечі в країнах Східного партнерства» з метою розробити рекомендації для вдосконалення процесу збору дезагрегованих даних. У центрі уваги опинилися механізми збору даних, що використовуються різними зацікавленими сторонами на практиці, нормативно-правова база та прогалини в ній, а також шляхи вдосконалення і можливі подальші заходи у цій сфері.

У звіті проаналізовані не лише питання правового регулювання, але і практичні особливості збору даних, а також те, що відбувається далі, тобто як ці дані використовуються під час розробки стратегічних документів для вдосконалення захисту прав потерпілих від дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті в Україні.

Основні висновки і рекомендації

Дослідження виявило брак координації і співпраці у процесі збору даних, а також неузгодженість законодавчого визначення термінів «дискримінація», «злочин на ґрунті ненависті» і «мова ворожнечі». Хоча збір даних здійснюють різні зацікавлені сторони (злочини на ґрунті ненависті – поліція, організації громадянського суспільства; дискримінація – Уповноважений Верховної Ради з прав людини, організації громадянського суспільства, Уповноважений Президента України з прав людей з інвалідністю), лише дехто з них аналізує і публікує ці дані або враховує їх при розробці стратегічних документів.

Водночас респонденти зазначають, що збір даних забезпечує обізнаність і усвідомлення проблеми, допомагає організувати підтримку потерпілих від дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті, сприяє запобіганню правопорушень у майбутньому. Багато хто говорив про нестачу спеціалізованих знань і потребу розробити рекомендації, які б допомогли удосконалити процеси збору даних.

В рекомендаціях до звіту вкотре підкреслюється важливість комплексного підходу, тобто вдосконалення нормативно-правової бази з питань збору даних, а також необхідність підвищувати якість даних, що використовуються для адвокації конкретних законодавчих і програмних заходів. Заходи, що можуть бути запроваджені для цієї мети, мають поліпшувати координацію процесів збору даних, посилювати спроможність зацікавлених сторін виявляти дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті та мову ворожнечі, надавати конкретні інструменти для вдосконалення збору даних.

Що найважливіше, проект має сприяти залученню зацікавлених сторін, тобто їхній зацікавленості кінцевим результатом. Важливо показати, як дані можуть бути використані на практиці під час розробки стратегічних документів, а також навести приклади кращих практик, які підтверджують необхідність збору даних.

Методологія

Ситуаційний аналіз включав компонент кабінетного дослідження і компонент інтерв'ю та письмових запитів. Компоненти використовувалися паралельно, щоб мати можливість спиратися на проміжні висновки для планування наступних кроків.

Під час кабінетного дослідження було проаналізовано наступні джерела:

- Нормативно-правові документи у публічному доступі, у тому числі законодавство з питань дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті і мови ворожнечі;
- Відповіді на письмові запити, направлені до державних органів та зацікавлених осіб;
- Інформація у вільному доступі, зокрема, звіти Офісу Уповноваженого ВР з прав людини і організацій громадянського суспільства (ОГС), дані ОБСЄ про злочини на ґрунті ненависті, державні та альтернативні звіти щодо виконання міжнародних зобов'язань, зокрема Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації, Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок та Конвенції про права осіб з інвалідністю;
- Аналіз законодавчої бази (базове дослідження по Україні, підготовлене консультантом програми «Партнерство заради належного врядування»);
- Звіт за результатами засідання по збору даних.

Втім, дослідження не було б комплексним, якби не допомога осіб, які люб'язно погодилися взяти участь в інтерв'ю і поділилися своїм досвідом і розумінням тематики, а також думками з приводу можливих шляхів удосконалення в даній сфері.

В рамках підготовки аналізу було проведено десять інтерв'ю, в яких взяли участь 13 осіб. Крім цього, 10 представників державного і громадського сектору надали коментарі, рекомендації або відповіді на письмові запити. Перелік респондентів і респонденток наведений у Додатку 2.

Дослідження включало напівструктуровані відкриті інтерв'ю на основі загального переліку питань анкети. Анкета додається до звіту у вигляді окремого додатку, для правоохоронних органів було розроблено спеціальну версію. Крім того, спеціальну скорочену версію було направлено до Директорату стратегічного планування Міністерства юстиції України.

Результати інтерв'ю були зіставлені з нормативно-правовою базою і доступними даними та верифіковані. У звіті викладено огляд ситуації та практики, а також ключові рекомендації. Звіт – це спроба виявити і описати пріоритетні напрямки діяльності з метою досягнення процесу збору даних, який би максимально відображав реальну ситуацію.

Нормативно-правова база

Дискримінація

В Конституції України є загальна норма про рівність прав (стаття 24); подібне загальне положення міститься у статті 2¹ Кодексу законів про працю України, яка гарантує рівність трудових прав громадян. Вперше поняття дискримінації з'явилося в тексті Закону України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» 2005 року, який містив визначення дискримінації за ознакою статі. Пізніше до національного законодавства було введено поняття «дискримінація за ознакою інвалідності», у тому числі термін «розумне пристосування» у розумінні Конвенції про права осіб з інвалідністю. Проте перший рамковий антидискримінаційний закон – Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» – був ухвалений лише у 2012 році. Законом було закріплено роль Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини (далі – Уповноважений ВР) як національного органу з питань рівноправ'я, визначено форми дискримінації (пряма та непряма дискримінація, підбурювання до дискримінації, пособництво у дискримінації, утиск), а також

внесено зміни до кількох інших законодавчих актів. Комплексний аналіз цього рамкового закону міститься у Базовому дослідженні (у додатку). Положення про дискримінацію є і в низці інших законів (див. нижче).

Крім того, антидискримінаційна експертиза, передбачена цим законом, має формальний характер. Владні органи не мають достатніх засобів та механізмів покарання за дискримінацію. У Кодексі України про адміністративні правопорушення необхідні положення відсутні, а орган з питань рівноправ'я (Офіс Уповноваженого з прав людини) не уповноважений застосовувати санкції за дискримінацію. Цей недолік частково виправлений у законопроекті № 0931 (колишній № 3501), що був внесений до парламенту і очікує розгляду. Проте законопроект не вирішує проблеми відсутності у переліку захищених ознак таких, як сексуальна орієнтація і гендерна ідентичність, що спричинить затримку в оновленні цього переліку після його затвердження.

Таблиця 1. Положення щодо дискримінації

Положення	Коментар
<p>Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»</p>	<p>Положення про дискримінацію (хоча Закон і передбачає кримінальну, адміністративну та цивільну відповідальність, Кодекс про адміністративні правопорушення не містить норм, на підставі яких можна притягнути особу до відповідальності; потерпілі можуть оскаржувати порушення своїх прав безпосередньо до суду).</p>
<p>Закон України «Про зайнятість населення»</p> <p>Стаття 11.</p> <p>1. Держава гарантує особам право на захист від дискримінації у сфері зайнятості за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, членства у професійних спілках або інших об'єднаннях громадян, статі, віку, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками.</p> <p>2. Забороняється в оголошеннях (рекламі) про вакансії зазначати обмеження щодо віку кандидатів, пропонувати роботу лише жінкам або лише чоловікам, за винятком специфічної роботи, яка може виконуватися виключно особами певної статі, висувати вимоги, що надають перевагу одній із статей, а також вимагати від осіб, які працевлаштовуються, надання відомостей про особисте життя.</p>	<p>Дискримінація, що не передбачає настання кримінальної відповідальності</p> <p>Орган державної влади, що відповідає за нагляд: Державна служба з питань праці (див. рекомендації щодо залучення Держпраці).</p>

<p>Обмеження щодо змісту оголошень про вакансії (пошук кадрів та прийом на роботу) та відповідальність за порушення встановленого порядку їхнього поширення встановлені Законом України «Про рекламу» (див. таблицю «Мова ворожнечі»)</p>	
<p>Кодекс законів про працю, стаття 2¹</p> <p>Забороняється будь-яка дискримінація у сфері праці, зокрема порушення принципу рівності прав і можливостей, пряме або непряме обмеження прав працівників залежно від раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, гендерної ідентичності, сексуальної орієнтації, етнічного, соціального та іноземного походження, віку, стану здоров'я, інвалідності, підозри чи наявності захворювання на ВІЛ/СНІД, сімейного та майнового стану, сімейних обов'язків, місця проживання, членства у професійній спілці чи іншому об'єднанні громадян, участі у страйку, звернення або наміру звернення до суду чи інших органів за захистом своїх прав або надання підтримки іншим працівникам у захисті їх прав, мовними або іншими ознаками, не пов'язаними з характером роботи або умовами її виконання.</p>	<p>Дискримінація, що не передбачає настання кримінальної відповідальності, інші статті Кодексу законів про працю прямо забороняють звільнення вагітних жінок, правила щодо працевлаштування осіб з інвалідністю тощо.</p> <p>Див. також рекомендації для Держпраці</p>
<p>Закон України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб»</p> <p>Стаття 14. Заборона дискримінації</p> <p>1. Внутрішньо переміщені особи користуються тими ж правами і свободами відповідно до Конституції, законів та міжнародних договорів України, як і інші громадяни України, що постійно проживають в Україні. Забороняється їх дискримінація при здійсненні ними будь-яких прав і свобод на підставі, що вони є внутрішньо переміщеними особами.</p>	
<p>Кримінальний кодекс, стаття 161</p> <p>...а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору</p>	<p>Дискримінація, що передбачає настання кримінальної відповідальності</p> <p>(частина друга цієї статті – див. таблицю «Злочини на ґрунті ненависті»)</p>

<p>шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, інвалідності, етнічного та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p>	
<p>Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків»</p> <p>Дискримінація за ознакою статі – дія чи бездіяльність, що виявляється у формі відмінного ставлення, винятків чи привілеїв за ознакою статі, якщо це має на меті обмежити, зробити неможливим визнання, використання чи впровадження прав людини для жінок та чоловіків на рівноправній основі.</p>	
<p>Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні», стаття 2</p> <p>Дискримінація за ознакою інвалідності забороняється.</p> <p>Терміни «розумне пристосування» та «універсальний дизайн» вживаються у значенні, наведеному в Конвенції про права осіб з інвалідністю, а термін «дискримінація за ознакою інвалідності» вживається у значенні, наведеному в Конвенції про права осіб з інвалідністю та Законі України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні».</p>	

Злочини на ґрунті ненависті

Термін «злочин на ґрунті ненависті» та «злочини з мотивів упередження» використовуються для позначення категорій, а не конкретних складів злочинів за Кримінальним кодексом України (ККУ). Проте Національна поліція збирає дані і здійснює моніторинг злочинів на ґрунті ненависті, що можуть бути кваліфіковані за різними положеннями ККУ як одна категорія злочинів. Цю категорію злочинів за ККУ можна охарактеризувати використанням термінів “ворожнеча” та “нетерпимість”. Крім того, законодавство містить ще один застарілий термін - «розбрат». Моніторинг на основі характеру злочину здійснюється і щодо інших злочинів, перелічених нижче, наприклад, нападів на культові споруди.

Спеціальні обставини, що обтяжують покарання за ККУ («з мотивів релігійної, національної чи етнічної нетерпимості»):

- вбивство (ст. 115[2][14]);
- умисне тяжке тілесне ушкодження (ст. 121[2]);
- умисне тілесне ушкодження середньої тяжкості (ст. 122[2]);
- побої і мордування (ст. 126[2]);
- катування (ст. 127[2]);
- погроза вбивством (ст. 129).

Друга група положень об'єднує злочини, визначальним елементом складу яких є упереджене ставлення:

- стаття 161 (порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності або ставлення до релігії);
- стаття 178 (пошкодження релігійних споруд чи культових будинків);
- стаття 179 (незаконне утримування, осквернення або знищення релігійних святинь);
- стаття 180 (перешкоджання здійсненню релігійного обряду).

Національна поліція України для кваліфікації злочинів часто використовує статтю 161 ККУ. Перелік захищених ознак у цій статті є відкритим і більш широким, ніж в інших статтях ККУ, що стосуються злочинів на ґрунті ненависті: зокрема, в ньому є пряме посилання на стать, інвалідність та місце проживання потерпілого. Стаття 161 охоплює насамперед мову ненависті і дискримінацію. Допоки не розширено переліки захищених ознак у інших статтях, використання статті 161 у поєднанні зі статтями, що передбачають базові склади злочинів, дозволяє притягати до відповідальності осіб за вчинення більшої кількості видів злочинів на ґрунті ненависті. Це питання детально розкрито у публікації Бюро ОБСЄ з демократичних інститутів і прав людини «Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні: Практичний посібник»).

Рекомендація: положення Кримінального кодексу України щодо злочинів на ґрунті ненависті необхідно переглянути й привести у відповідність до міжнародних стандартів, у тому числі розширити перелік захищених ознак і передбачити обов'язкове застосування положень, що обтяжують покарання (стаття 67).

Мова ворожнечі

Як і у випадку зі злочинами на ґрунті ненависті, українське законодавство не містить визначення терміну «мова ворожнечі». Положення про заборону мови ворожнечі і санкції за порушення заборони нерідко посилаються на інші види інформації: заклики до повалення конституційного ладу, пропаганду війни, насильства, тероризму тощо. Так, у статті 28 Закону України «Про інформацію в Україні» крім вищезазначених категорій згадується також заборона розпалювання міжетнічної, расової, релігійної ворожнечі. Закон України «Про захист суспільної моралі» так само забороняє виробництво і розповсюдження продукції, що «пропагує війну, національну та релігійну ворожнечу, зміну шляхом насильства конституційного ладу або територіальної цілісності України».

Що стосується кримінально-правової площини, діяння, що можуть бути кваліфіковані як мова ворожнечі, передбачені наступними статтями ККУ:

- Стаття 161 («підбурювання до ворожнечі», відкритий перелік захищених ознак);

- Стаття 300 (Ввезення в Україну творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію).

Судячи з даних Державного реєстру судових рішень, стаття 300 фігурує у кримінальних провадженнях, пов'язаних із пропагандою культу насильства і жорстокості (див. <http://reyestr.court.gov.ua/Review/38840977>). Проте, з огляду на широкий перелік категорій діянь за статтею 300, щоб мати змогу виявити ці справи вручну, потрібен глибокий аналіз і додаткові ресурси.

Так, міжнародні органи, включаючи Представника ОБСЄ з питань свободи ЗМІ, розкритикували положення українського законодавства щодо мови ворожнечі, а також відсутність збалансованих підходів і неузгодженість законодавства у цій сфері. Законопроектом № 0931 передбачено зміни до частини першої статті 161, а саме обмеження формулювання «умисними діями, спрямованими на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями». Внаслідок цього перелік захищених ознак за ККУ в цілому зменшиться, що може негативно вплинути на розслідування злочинів на ґрунті ненависті за ККУ в чинній редакції.

Рекомендація: положення ККУ щодо мови ворожнечі слід переглянути й привести у відповідність із міжнародними стандартами шляхом залучення максимально широкого кола зацікавлених сторін (не лише МВС, але й експертів з питань свободи слова і мови ворожнечі).

В рамках обговорень теми мови ворожнечі респонденти не згадували кримінальні санкції; натомість, було наведено декілька прикладів санкцій некримінального характеру за порушення законодавства з питань телерадіомовлення, реклами тощо (інші приклади результатів моніторингу у цій сфері – див. розділ про збір даних нижче).

Положення щодо мови ворожнечі

Визначення (закон, стаття)	Коментар
<p>Кримінальний кодекс</p> <p>161</p> <p>1. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності, або образу почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями...</p> <p>караються штрафом від двохсот до п'ятисот неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або обмеженням волі на строк до п'яти років, з позбавленням права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю на строк до трьох років або без такого.</p>	<p>Мова ворожнечі, що передбачає настання кримінальної відповідальності</p>

<p>...</p> <p>3. Дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, які були вчинені організованою групою осіб або спричинили тяжкі наслідки, - караються позбавленням волі на строк від п'яти до восьми років. (Стаття 161 у редакції Закону No 1707-VI (1707-17) від 05.11.2009)</p>	
<p>Закон України «Про рекламу», стаття 8(1)</p> <p>У рекламі забороняється:</p> <p>вміщувати твердження, які є дискримінаційними за ознаками походження людини, її соціального і майнового стану, расової та національної належності, статі, освіти, політичних поглядів, ставлення до релігії, за мовними ознаками, родом і характером занять, місцем проживання, а також такі, що дискредитують товари інших осіб.</p>	<p>Хоча дане положення стосується мови ворожнечі у ЗМІ, його також можна вважати антидискримінаційним положенням у контексті оголошень про прийом на роботу (див. таблицю щодо дискримінації).</p>
<p>Закон України «Про телебачення і радіомовлення»</p> <p>Стаття 6. Неприпустимість зловживання свободою діяльності телерадіоорганізацій</p> <p>заклики до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;</p> <p>8. Національна рада може прийняти рішення про стягнення штрафу в зазначених у цій частині розмірах, незалежно від застосування до порушника санкцій у вигляді попередження, виключно в разі вчинення таких порушень телерадіоорганізаціями -</p> <p>25 відсотків розміру ліцензійного збору за:</p> <p>заклики до розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті;</p> <p>пропаганду винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження;</p>	<p>Норми щодо мови ворожнечі, порушення яких не призводить до настання кримінальної відповідальності</p> <p>Національна рада з питань телебачення і радіомовлення накладає санкції за порушення цих норм</p> <p>Це не перешкоджає притягненню до відповідальності за статтею 161.</p>

<p>... У разі якщо заклики до насильницької зміни конституційного ладу України, розв'язування агресивної війни або її пропаганди та/або розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, пропаганди винятковості, зверхності або неповноцінності осіб за ознаками їх релігійних переконань, ідеології, належності до тієї чи іншої нації або раси, фізичного або майнового стану, соціального походження транслиювалися, поширювалися, розповсюджувалися без попереднього запису та містилися у виступах, репліках особи, яка не є працівником телерадіоорганізації, телерадіоорганізація не несе відповідальності за ці порушення, крім випадків, коли працівниками телерадіоорганізації не було вжито заходів щодо припинення правопорушення у прямому ефірі.</p>	
---	--

Нааявні дані про злочини на ґрунті ненависті, мову ворожнечі та дискримінацію на національному рівні

У багатьох випадках дані про дискримінацію, злочини на ґрунті ненависті та мову ворожнечі не узагальнюються або взагалі не збираються, а отже, для оцінки ситуації необхідно досліджувати різноманітні джерела, що можуть містити такі дані.

Дискримінація

З усіх джерел звіт Офісу Омбудсмена є чи не єдиним джерелом офіційної інформації у відкритому доступі про кількість скарг на дискримінацію з розбивкою за окремими типами захищених ознак.

Як зазначила під час інтерв'ю представниця Уповноваженого ВР з прав людини, визначеного механізму обміну даними з іншими органами не існує; натомість, офіс Уповноваженого сам звертається до них із запитом. Винятком є співпраця з Державною судовою адміністрацією, яка надсилає дані самостійно, але на сьогодні ці дані не відображають справжньої ситуації через недоліки у методології і системі збору даних.

У 2018 році Уповноважений ВР з прав людини отримав 616 скарг на дискримінацію, у тому числі 13 (1,44%) від внутрішньо переміщених осіб; 38 (6,17%) за ознакою статі; 152 (24,68%) за ознакою релігійних переконань; 57 (9,25%) за ознакою інвалідності та стану здоров'я; 29 (4,7%) за ознакою сексуальної орієнтації та гендерної ідентифікації; 43 (7%) за ознакою етнічного (національного) походження, раси, кольору шкіри; 297 (48,2%) за іншими ознаками.

Відповідно до річного звіту за 2018 рік, повноважений розглянув 616 повідомлень про дискримінацію і порушення принципу рівності. Крім того, було ініційовано 106 проваджень за виявленими інцидентами з ознаками дискримінації за результатами моніторингу повідомлень у ЗМІ, соціальних мережах та інших відкритих джерелах. Секретаріат Уповноваженого здійснює моніторинг впровадження рекомендованих та обов'язкових засобів захисту порушених прав. Представник Уповноваженого з дотримання рівних прав і свобод повідомляє,

що близько 90% рекомендованих чи обов'язкових засобів правового захисту було впроваджено у встановлений законом строк; для впровадження інших 10% рекомендованих чи обов'язкових засобів, якщо це потребує пошуку більш складних рішень чи бюджетних видатків, необхідно більше часу.

Права осіб з інвалідністю

За інформацією Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, для збору даних про дискримінацію за ознакою інвалідності його офіс використовує декілька джерел, включаючи офіційну статистику щодо злочинів (водночас направляються запити до Офісу Генерального прокурора), інформацію, що надходить від Уповноваженого ВР, повідомлення ЗМІ та приватних осіб. На жаль, повноцінна статистика з цього виду дискримінації відсутня.

Моніторинг, що здійснюється громадськими організаціями

У звітах декількох правозахисних організацій піднімається питання захисту від дискримінації. Хоча це дослідження не має на меті провести глибокий аналіз всіх доступних звітів недержавних організацій, варто уважно ознайомитися з цією інформацією і брати її до уваги при розробці стратегічних документів.

Коаліції ромських неурядових організацій України

Як видно з дослідження про права етнічної групи ромів в Україні, яке включало вивчення і опитування представників групи, велика кількість респондентів мали проблеми у сфері житлового та медичного забезпечення, освіти, праці. Серед опитаних, що зіштовхнулися з подібними ситуаціями, 81,4% пов'язує їх зі своїм етнічним походженням. Звіт був підготовлений коаліцією громадських організацій, і за словами представника коаліції, вони планують продовжити роботу, щоб удосконалити методику моніторингу та збору статистичних даних.

Центр «Соціальна дія»

Центр займається стратегічним судочинством з питань дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті, а також працює над розповсюдженням кращих практик і приверненням уваги до можливостей подолання дискримінації. Зокрема, центр проводить «Кампанію проти дискримінації» у соціальних ЗМІ, в рамках якої надає поради та консультації, публікує актуальні новини з питань рівності і недискримінації.

Українська Гельсінська спілка з прав людини

Спілка, одна з найбільших правозахисних організацій в Україні, «веде облік заяв про випадки дискримінації у дев'яти областях України. У 2018 році через громадські приймальні за правовою допомогою у зв'язку з дискримінацією до Спілки звернулося 88 осіб з дев'яти областей. Більшість заявників є особами, які живуть з ВІЛ/СНІД – 20, особи, що знаходяться в зоні ризику захворювання ВІЛ/СНІД – 18, внутрішньо переміщені особи – 17, іноземці та особи без громадянства – 9, пенсіонери – 9, тощо. Найпоширеніші мотиви звернення до УГСПЛ – стан здоров'я, гендерна ідентичність, національне/етнічне походження» (див. більш детальну інформацію у базовому дослідженні).

Дослідження, проведені неурядовими організаціями

У 2016 році одна з громадських організацій провела дослідження під назвою «Ландшафти дискримінації в Україні». Що цікаво, в рамках дослідження респондентам було запропоновано визначити поняття дискримінації, і більшість з них описали дискримінацію як «порушення прав» без прив'язки до якоїсь конкретної ознаки. Крім того, в окремих регіонах респонденти говорили про «дискримінацію з боку сусідів», що не входить до законодавчого визначення поняття «дискримінація».

Що стосується дискримінації, то, судячи з дослідження динаміки сприйняття цього явища у 2016-2018 роках, воно є досить поширеним. У дослідженні зазначається:

Тим часом, уявлення про дискримінацію в українському суспільстві є досить поширеними, і 55 % респондентів вважають, що вона існує. За словами респондентів, найбільш поширеними причинами дискримінації є вік (40%), інвалідність (32%), сексуальна орієнтація (24%), стан здоров'я (25%) і стать (25%). Крім того, кожен п'ятий респондент вважає, що в Україні існує дискримінація за політичними переконаннями та майновим станом.

Нещодавно Директорат з прав людини при Міністерстві юстиції України у співпраці з UReport (ініціатива з молодіжних опитувань ЮНІСЕФ) провели дослідження дискримінації <https://ukraine.ureport.in/v2/opinion/3743/>. 49% опитуваних зазначили, що зіштовхнулися з дискримінацією протягом останніх трьох років, а 23% відповіли, що не впевнені, чи було це дискримінацією. Серед 10 тисяч опитаних переважна більшість (88%) не зверталися по допомогу у зв'язку з дискримінацією. Дослідження мало на меті визначити вихідні дані для початку кампанії з підвищення обізнаності про дискримінацію. За словами представника Директорату, початок кампанії планувався на 2020 рік.

Злочини на ґрунті ненависті

Оцінка актуальності даних про ступінь поширеності злочинів на ґрунті ненависті в Україні є завданням не з легких. Для цього є декілька причин, включаючи загальні обставини, які заважають здійснювати облік і звітування по цій категорії злочинів, а також відсутність чіткої методології і координації між відповідальними органами.

Основні джерела інформації про злочини на ґрунті ненависті:

- Офіційні дані Національної поліції України (Управління забезпечення прав людини), підготовлені для Бюро з демократичних інститутів і прав людини ОБСЄ (з розбивкою за мотивами та видами злочинів);
- Доповіді Офісу Уповноваженого ВР с прав людини (приклад злочинів на ґрунті ненависті без розбивки за окремими ознаками, <http://www.univ.kiev.ua/content/upload/2019/-697223196.pdf>);
- Інформація, зібрана недержавними організаціями;
 - міжнародні звіти (Європейська комісія проти расизму та нетерпимості, Організація з безпеки і співробітництва в Європі, Управління Верховного комісара ООН з прав людини)
 - періодичні:
 - Група моніторингу прав національних меншин, щомісячний дайджест <https://www.facebook.com/KnguUa/>
 - Правозахисний ЛГБТ Центр "Наш світ"
- спеціальні та періодичні звіти (Група моніторингу прав національних меншин https://minorityrights.org/wp-content/uploads/2019/05/MRG_Rep_Ukraine_EN_Apr19.pdf, Equal Rights Trust

https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs/Equal%20Rights%20Trust%20Submission%20to%20CERD%20on%20Ukraine_0.pdf

Центр «Меморіал», Харківська правозахисна група

<https://adcmemorial.org/www/publications/alternative-report-on-the-implementation-of-the-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-racial-discrimination-by-ukraine?lang=en>

Офіційні дані, надані ОБСЄ Управлінням забезпечення прав людини Національній поліції, свідчать про стабільне зростання кількості *zareєстрованих* злочинів на ґрунті ненависті (див. <http://hatecrime.osce.org/ukraine>). Та зважаючи на різну методику, спрямованість і підходи, що їх використовують громадські організації, спростувати чи підтвердити цю тенденцію неможливо:

- так, у 2018 році Група моніторингу прав національних меншин зафіксувала 149 правопорушень, тоді як у 2017 ця цифра становила 85: спостерігається зростання антиромських і зменшення антисемітських настроїв.
- За даними недержавної організації «Наш світ», «найбільша кількість злочинів (221) припадає на гомофобію і трансфобію. 96 з них можна охарактеризувати як злочини на ґрунті ненависті, 121 – інциденти з мовою ворожнечі, 8 – прояви мови ворожнечі».

Крім того, є суттєві розбіжності між офіційними та неофіційними даними щодо видів злочинів: у 2018 році недержавні організації зафіксували 155 випадків фізичних нападів, тоді як за даними поліції, за аналогічний період сталося вісім фізичних нападів і два вбивства.

У базовому дослідженні із посиланням на Національну поліцію наводяться наступні цифри за 2018 рік:

111 кримінальних правопорушень - порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності, релігійних переконань, інвалідності та за іншими ознаками (стаття 161 ККУ) - скоєно, зареєстровано і розпочато провадження. 12 злочинів, пов'язані із релігійними правами та свободами (статті 178-180 ККУ). 59 правопорушень пов'язані із ввезенням, виготовленням або розповсюдженням творів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, релігійну нетерпимість і дискримінацію (стаття 300 ККУ). Якщо брати до уваги мотиви вчинення злочину, то найбільше випадків (19), пов'язано з нетерпимістю щодо етнічного/національного і расового походження.

Оскільки опитування щодо віктимізації не проводяться, важко оцінити, наскільки поширеним є явище злочинів на ґрунті ненависті, і досвід потерпілих від таких злочинів залишається поза увагою. Серед них є потерпілі від расистських вбивств, погромів і нападів на представників етнічної групи ромів, насильства щодо ЛГБТ і учасників маршів рівності; крім того, повідомляється про випадки насильства щодо безпритульних, які не обліковуються в Україні як злочини на ґрунті ненависті.

У 2015-2018 роках в Україні сталася низка нападів на представників етнічної групи ромів, що являє собою яскравий приклад того, як розростаються і до чого призводять інциденти на ґрунті ненависті. Тоді через ескалацію насильства і брак реакції з боку влади виникла атмосфера безкарності, коли навіть після скоєння вбивства належне розслідування не проводиться, і насильство триває.

В іншій ситуації, завдяки особливій увазі до маршів рівності і вдосконаленню взаємодії між правоохоронними органами кількість інцидентів на заходах ЛГБТ-спільноти зменшилася.

Розслідування злочинів на ґрунті ненависті залишається незадовільним з лише одиничними обвинувальними вироками за останні кілька років. У кількох міжнародних і національних звітах (у тому числі звіті [Human Rights Watch https://www.hrw.org/news/2018/06/14/joint-letter-ukraines-minister-interior-affairs-and-prosecutor-general-concerning](https://www.hrw.org/news/2018/06/14/joint-letter-ukraines-minister-interior-affairs-and-prosecutor-general-concerning), Європейської комісії проти расизму і нетерпимості та інших) зазначається, що під час таких розслідувань не враховуються мотиви злочинів, а самі розслідування є неефективними і не дають результату. Аналогічні зауваження містяться у звіті Уповноваженого.

У практиці Європейського суду з прав людини є справа “Федорченко та Лозенко проти України”, у якій Суд визнав, що Україна не провела ефективного розслідування нападу на представників етнічної групи ромів, чим порушила Конвенцію. У 2018 році Суд виніс рішення по справі “Бурля та інші проти України”, у якому визнав порушення статті 3 (для окремих заявників), 8 та 14 через погроми і невжиття заходів для захисту ромського населення села Петрівка. Рішення про компенсацію було винесене через 16 років після інциденту, а у 2016 році у селі Лощинівка тієї ж області погроми повторилися.

Мова ворожнечі

Щодо мови ворожнечі систематичний збір даних за видами злочинів не ведеться.

Так, за даними Групи моніторингу прав національних меншин, «прояви «мови ворожнечі» в Інтернеті та в ЗМІ майже повністю залишаються за межами цього дослідження, насамперед через брак ресурсів і реальної можливості проводити систематичний моніторинг всього інформаційного простору. Ми змогли включити у звіт лише декілька випадків прояву ксенофобії щодо євреїв, етнічної групи ромів та ЛГБТ -- це стало можливо завдяки широкому публічному висвітленню і суспільній увазі до цього питання» (звіт «Ксенофобія в Україні 2018»).

У звітах громадської організації «Наш світ» є інформація про випадки мови ворожнечі (8 випадків за 2018 рік). Водночас, у звіті згадується 134 випадки погроз і образ, і при цьому не зрозуміло, йдеться про мову ворожнечі чи злочини на ґрунті ненависті.

Доповідь Уповноваженого так само не дає розбивку по категоріях расистських висловлювань, наводячи натомість конкретні приклади.

Пошук на сайті Комісії з журналістської етики виявляє конкретні скарги на порушення Кодексу етики українського журналіста і рішення Комісії. За даними сайту, у 2015-2019 роках до Комісії надійшло 12 скарг за статтею 17 Кодексу. Інформація про моніторинг порушень цієї статті відсутня.

Облік та збір даних щодо злочинів на ґрунті ненависті, мови ворожнечі та дискримінації: нормативна база і практика

Дискримінація

Як вбачається з листування з Державною службою статистики, дані про випадки дискримінації - це "адміністративні дані", тобто дані, які державні органи збирають у процесі своєї діяльності. Державна служба статистики відповідає за формування (аналіз) статистичних даних відповідно до затвердженого плану (див., наприклад, План державних статистичних спостережень на 2019 р., проект Плану державних статистичних спостережень на 2020 р.), тож ця служба може використовувати адміністративні дані для підготовки статистики. Водночас проведення

статистичних спостережень щодо дискримінації чи злочинів на ґрунті ненависті не включено до згаданого плану.

Рекомендація: провести консультації з Державною службою статистики щодо перегляду та внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, які регулюють питання статистики щодо дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті.

Механізмом, який може бути використаний як приклад для здійснення такого перегляду нормативної бази, є Міжвідомча робоча група з питань гармонізації національних показників гендерної рівності з міжнародними стандартами (створена в березні 2019 р.).

Дані органу з питань рівності

Уповноважений ВР, зокрема Департамент моніторингу рівних прав і свобод, збирає дані про випадки дискримінації, злочини на ґрунті ненависті та випадки використання мови ворожнечі з таких джерел:

- звернення громадян
- інформація від недержавних організацій
- інформація, що знаходиться у відкритому доступі (ЗМІ, соціальні мережі)
- дані інших державних органів (Державної судової адміністрації (див. коментар щодо цього джерела нижче), Національної поліції)

Обов'язок щодо моніторингу ситуації у цій сфері офіційно закріплений у Законі «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та у посадових інструкціях працівників Секретаріату. Керівництво чи регламент щодо процесу збору цих даних відсутні. Офіс також розробив Регламент організації та проведення моніторингових візитів з питань недискримінації та дотримання рівних прав і свобод (доступний за цим посиланням: <http://www.ombudsman.gov.ua/ua/page/secretariat/docs/organizacijno-rozporjadchi-dokumenty/>) та доповів про результати своїх моніторингових візитів, проведених у 2018 р., у щорічному звіті Уповноваженого з прав людини.

Інформацію, зібрану Уповноваженим ВР з прав людини, запитують міжнародні органи (Державний департамент США), державні органи України для періодичного звітування та оцінки дій країни у сфері протидії дискримінації. Більше того, на Уповноваженого також покладено обов'язок підготовки рекомендацій у законодавчій сфері з цих питань.

Рекомендації:

- **надати підтримку Уповноваженому ВР у розширенні діяльності щодо збору даних та підготовки доповідей, зокрема, шляхом застосування найкращих практик, які мають у своїй роботі органи з питань рівності у світі, а також розробки методики моніторингу і збору даних.**
- **де це можливо, враховувати питання, пов'язані з захистом від дискримінації, у моніторинговій діяльності Офісу Уповноваженого ВР (наприклад, під час моніторингових візитів в інших цілях).**

Дані судової системи

Крім цього, хоча офіційно доповідь Уповноваженого містить посилання на справи щодо дискримінації, які знаходяться в судах, ці дані отримуються шляхом звичайного пошуку за ключовим словом «дискрим» у базі даних. Такі дані жодним чином не відображають фактичну кількість судових справ, пов'язаних з дискримінацією.

За словами посадової особи Державної судової адміністрації України (ДСА), дані збираються з використанням автоматизованої системи (обслуговується Державним підприємством «Судові системи»), зміст якої визначається наказами Державної судової адміністрації. Під час інтерв'ю було запропоновано розробити та застосовувати перелік критеріїв для виявлення дискримінації у судових справах за різними категоріями на основі кращих міжнародних практик та конкретних прикладів.

Статистика формується на основі даних у різних форматах для різних видів справ (кримінальні, адміністративні, господарські тощо) та стадій провадження. Наприклад, форма 1к для звітування судами першої інстанції про результати кримінальних проваджень включає в себе такі категорії як: домашнє насильство та злочини, вчинені на основі расової, національної або релігійної нетерпимості. За словами представників ДСА, ці зміни були внесені на підставі спеціального доручення Кабінету Міністрів України, яке зобов'язало включити ці категорії справ до форми звітування.

ДСА публікує дані та надає інформацію про результати судових проваджень Генеральному прокурору України. Крім того, ДСА інформує Уповноваженого ВР про кількість справ, пов'язаних із дискримінацією; водночас ці дані вважаються неточними, оскільки вони містять лише кількість згадувань ключового слова "дискрим" під час пошуку в базі даних судових рішень. Розбивка цих даних за категоріями є недоступною.

Рекомендація:

- **внести зміни до нормативно-правових актів, що стосуються процесу збору даних та класифікації справ, з метою включення категорій та визначень, які відображають дискримінацію та злочини на ґрунті ненависті.**
- **провести навчання щодо виявлення та обліку справ, пов'язаних з дискримінацією, в електронних базах документів судової системи.**

Дані про злочини на ґрунті ненависті

Національна поліція та Офіс Генерального прокурора реєструють та збирають офіційні державні дані про кримінальні правопорушення. Законом України «Про Національну поліцію» визначено, що поліція «формує бази (банки) даних, що входять до єдиної інформаційної системи Міністерства внутрішніх справ України (далі - МВС); користується базами (банкми) даних Міністерства внутрішніх справ України та інших органів державної влади; здійснює інформаційно-пошукову та інформаційно-аналітичну роботу; здійснює інформаційну взаємодію з іншими органами державної влади України, органами правопорядку іноземних держав та міжнародними організаціями». Офіс Генерального прокурора є розпорядником Єдиного реєстру досудових розслідувань (ЄРДР) та органом, який оприлюднює статистику щодо злочинів на своєму сайті.

З метою врахування думки потерпілого при прийнятті заяви про кримінальне правопорушення та здійсненні кваліфікації під час реєстрації заяви про злочин в ЄРДР, Міністерство внутрішніх справ України, за ініціативою Головного слідчого управління Національної поліції України, внесло зміни до наказу від 06 листопада 2015 р. № 1377, зареєстрованого в Міністерстві юстиції України 01 грудня 2015 р. за № 1498/27943 «Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події». Згідно з новим наказом МВС (від 08 лютого 2019 р. № 100, прийнятим на заміну скасованого) стандартна форма протоколу прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення або таке, що готується (у скасованій Інструкції містилася у

додатку 3), у нині чинному наказі доповнена новим пунктом з посиланням на обставини вчинення кримінального правопорушення, які можуть свідчити про наявність мотивів нетерпимості (расова, національна належність, релігія чи переконання тощо).

Згідно з офіційною відповіддю Головного слідчого управління Національної поліції України, були призначені регіональні представники з питань моніторингу злочинів на ґрунті ненависті для здійснення контролю за провадженнями у справах про злочини на ґрунті ненависті. Ці представники звітують Головному слідчому управлінню про хід даних розслідувань. Головне слідче управління також здійснює моніторинг ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань для виявлення злочинів цієї категорії. Водночас Реєстр не відображає увесь спектр правопорушень, які можуть кваліфікуватися в Україні як злочини на ґрунті ненависті.

Управління забезпечення прав людини Національної поліції України збирає дані про злочини на ґрунті ненависті (розбиті за видами злочинів, захищеними ознаками) від слідчого управління та з Єдиного реєстру. Національний контактний пункт з питань протидії злочинам на ґрунті ненависті комунікує з громадянським суспільством та громадами, а також здійснює моніторинг повідомлень у ЗМІ з метою виявлення злочинів на ґрунті ненависті.

За даними Офісу Генерального прокурора України, вони враховують інформацію про кримінальні правопорушення, вчинені за ознаками расової, національної чи релігійної нетерпимості, зокрема, у Формі №1 "Єдиний звіт про кримінальні правопорушення" (затвердженій наказом ГПУ від 23 жовтня 2012 р. № 100). Наприклад, за 10 місяців поточного року було враховано 107 таких кримінальних правопорушень, з яких 2 були направлені до суду (1 - з обвинувальним актом, 1 - з проханням про застосування примусових медичних заходів).

Офіс Генерального прокурора України оприлюднює дані про правопорушення на своєму офіційному вебсайті у вигляді щомісячних звітів (https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114140&libid=100820&c=edit&c=fo). Звіт, що публікується на сайті ГПУ, включає такі категорії:

Категорія	Дані за 2019 р. (січень - жовтень)
Рядок 24. Злочини, вчинені з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості	107
Рядок 119. Умисне вбивство (стаття 115) з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості	0
Рядок 137. Погроза вбивством (стаття 129) з мотивів расової, національної або релігійної нетерпимості	0
Рядок 217. Умисні дії, спрямовані на розпалювання національної, расової чи релігійної ворожнечі та ненависті, на приниження національної честі та гідності або образа почуттів громадян у зв'язку з їхніми релігійними переконаннями, а також пряме чи непряме обмеження прав або встановлення прямих чи непрямих привілеїв громадян за ознаками раси, кольору шкіри, політичних, релігійних та інших переконань, статі, етнічного	106

та соціального походження, майнового стану, місця проживання, за мовними або іншими ознаками (стаття 161)	
Рядок 496. Ввезення в Україну з метою продажу або розповсюдження творів, кінофільмів, що пропагують культ насильства і жорстокості, расову, національну чи релігійну нетерпимість та дискримінацію (стаття 300)	36

Крім цього, ці самі категорії правопорушень повторюються у розділах таблиці, які містять інформацію про злочини та процес розслідування, а також злочини, зареєстровані у попередні роки.

Судова система і дані про злочини на ґрунті ненависті

Під час реєстрації справи, у якій міститься посилання на статтю 161 або “релігійну, расову або етнічну нетерпимість”, працівник суду робить відповідну відмітку у базі даних, що відображається у судовій статистиці кримінальних правопорушень (див. звіти за 2018 р. за різними категоріями судів тут: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018).

Ці дані не розбиті на підкатегорії, так само як і під час реєстрації таких справ. Враховуючи, що ці дані за 2018 р. відрізняються від даних поліції щодо злочинів на ґрунті ненависті, у даній ситуації виникає потреба в удосконаленні методології обліку.

Рекомендація: розробити методологію та провести навчання працівників судової системи з питань реєстрації кримінальних справ, у яких містяться явні ознаки мотиву нетерпимості, додати відповідну категорію до системи судової статистики, яка б відображала статистичні дані поліції.

Реєстрація/повідомлення про злочини на ґрунті ненависті

Етап	Орган
<p><i>Первинне повідомлення</i></p> <p>Якщо заявник особисто повідомляє про правопорушення, протокол прийняття заяви про вчинене кримінальне правопорушення містить окремий пункт для фіксації цих фактів: Згідно із запитанням 5 потрібно зазначити “[...] обставини вчинення кримінального правопорушення, які можуть свідчити про мотиви нетерпимості”</p>	Поліція
<p><i>Слідчий вносить дані до бази даних</i></p> <p>Відповідно до вимог форми «Картка про кримінальне правопорушення» https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#n291</p>	Поліція
<p>Інформація про завершення досудового розслідування вноситься в Реєстр прокурором згідно з відповідною формою «Картка про наслідки досудового розслідування кримінального правопорушення» (Додаток 2 до Положення про порядок ведення Єдиного реєстру досудових розслідувань</p>	Генеральна прокуратура

https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0680-16#n29), який включає рядок 15 “Мотиви правопорушення” (з підкатегоріями, зокрема расова (7), національна (8) чи релігійна (9) нетерпимість)	
Генеральна прокуратура готує звіти про кримінальні правопорушення в державі (щомісячні) та оприлюднює їх на своєму сайті	Генеральна прокуратура
<p>Суди</p> <p>Під час реєстрації справи, яка містить ознаки злочину, передбаченого статтею 161 ККУ, або посилання на «релігійну, расову або етнічну нетерпимість», працівник суду робить відмітку у базі даних, що дозволяє відобразити ці дані у судовій статистиці по кримінальним правопорушенням</p> <p>Судова адміністрація також інформує Генеральну прокуратуру про результати судового провадження</p>	

Мова ворожнечі

Деякі випадки використання мови ворожнечі реєструються як правопорушення за статтями 161 і 300 Кримінального кодексу України. Водночас у відкритому доступі відсутня статистика з розбивкою за захищеними (закріпленими у законодавстві) ознаками, видами мови ворожнечі (або, навіть, чи супроводжувався такий випадок застосуванням насильства, оскільки стаття 161 ККУ також охоплює застосування насильства).

Офіційне визначення або процедура реєстрації статистичних даних щодо проявів мови ворожнечі у законодавстві відсутні.

За даними Національної ради з питань телебачення і радіомовлення, «чинні норми статті 6 Закону України «Про телебачення і радіомовлення» є досить загальними, тому застосувати їх на практиці та відстоювати свою позицію в судових інстанціях надзвичайно складно [...]. Національна рада [...] підтримує та очікує якнайшвидшого ухвалення парламентом закону, який би дозволяв ефективніше реагувати та застосовувати адекватні санкції до ЗМІ за прояви мови ворожнечі» (Звіт Ради за 2018 р.).

Існують також ініціативи, спрямовані на збір інформації щодо проявів мови ворожнечі за статевою ознакою (сексистських висловлювань) у рекламі, надання експертної думки з цих питань та лобювання застосування відповідних санкцій:

- Громадська організація Ліга захисту прав жінок «Гармонія рівних» збирає дані та подає скарги щодо дискримінаційної (сексистської) реклами. Результатом їх діяльності стало стягнення штрафів та застосування інших санкцій уповноваженими державними органами.
- Індустріальний гендерний комітет з реклами ГО «Українська Асоціація Маркетингу» отримує скарги у рекламній сфері; надає висновки на основі професійних стандартів, а також готує експертні висновки за запитом Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Цей конкретний приклад можна поширити на інші сфери, де громадянське суспільство (включаючи експертів приватного сектору) обмінюється даними з державними органами, та перевірити ефективність його застосування. Ефективні механізми роботи зі скаргами та реагування на них є тією складовою, яка веде до успіху у здійсненні моніторингу у подібних випадках.

Обговорення та аналіз

Дискримінація

Існують серйозні прогалини в обліку та реєстрації даних щодо дискримінації, включаючи основні недоліки, які унеможливають чітке розуміння ситуації. Серед них: недостатня координація між ключовими органами та іншими зацікавленими сторонами, відсутність стратегічного підходу до збору даних, а також підходу, заснованого на фактах, неузгодженість законодавчих актів тощо.

Загалом офіційні дані про дискримінацію є розрізненими, вони збираються різними державними органами та є далеко не всеохоплюючими. У теперішньому стані вони не відображають реальну ситуацію, а також не дозволяють оцінити прогрес і визначити потреби під час розробки відповідної державної політики. Кілька опитаних експертів зазначили, що чинне законодавство також створює труднощі з належним обліком даних про дискримінацію через відсутність узгодженого підходу.

Рекомендація: для забезпечення ефективного моніторингу та збору статистичних даних необхідно розробити робочі визначення дискримінації, мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті.

План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини містить кілька положень, що зобов'язують збирати статистичні дані щодо дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті (будь ласка, див. додаток), однак дослідження відповідей щодо виконання цих положень свідчить про неналежний стан їх виконання, так само як і недостатній вплив такої діяльності. Відповіді про стан виконання згаданих положень показують наявність індивідуальних дій різних органів, формальний підхід та відсутність подальших послідовних заходів.

Рекомендація: розробити комплексний підхід до забезпечення виконання показників Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, пов'язаних з дискримінацією та злочинами на ґрунті ненависті; надати пропозиції до наступного Плану заходів і запропонувати конкретні результати і показники для включення до нього.

Незважаючи на наявність адміністративних даних та положень Плану заходів, які могли б сприяти збору даних про дискримінацію, відсутній комплексний підхід, який дозволив би залучити всі відповідні зацікавлені сторони до цього процесу.

Рекомендація:

- **Розробити механізм обміну інформацією стосовно потреб у зборі даних про дискримінацію та злочини на ґрунті ненависті з можливим створенням тематичних і спеціальних робочих груп (як варіант, під егідою Координаційної ради Уповноваженого ВР).**
- **Включати дані, що збираються неурядовими організаціями, до підготовки документів в рамках офіційних механізмів звітування, дослідити кращі практики та застосовувати їх у співпраці між державою та громадянським суспільством.**

- **Розробити стратегію оприлюднення даних щодо дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті і мови ворожнечі з відкритим і легким доступом (включаючи спеціальні доповіді та спеціалізовані онлайн-ресурси, тощо).**

Робота такого механізму повинна зосереджуватись на виявленні прогалин та можливостей у зборі даних, аналізі наявних даних та наданні рекомендацій відповідним зацікавленим сторонам, а також ініціюванні спільних досліджень з метою сприяння формуванню державної політики. Хоча спільний підхід та розробка робочих визначень є важливим кроком до поінформованого формування державної політики та прийняття рішень, питання дискримінації мають бути враховані у моніторингових процедурах державних органів, включаючи, крім іншого, Міністерство юстиції (Директорат з прав людини, Директорат стратегічного планування та європейської інтеграції), Державну службу України з питань праці, Державну судову адміністрацію. Важливо, щоб дані про дискримінацію збиралися та, відповідно, відображалися у процесі стратегічного планування. Наприклад, під час співбесіди працівник Директорату з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності Міністерства юстиції зазначив, що ініціативи стосовно проведення моніторингу могли б розглядатися в цілях покращення доступу до правосуддя.

Рекомендація: розробити рекомендації для врахування даних щодо дискримінації в процесі моніторингу та формування політики для різних зацікавлених сторін.

Наразі ще одним вікном можливостей є процес моніторингу виконання Цілей сталого розвитку (ЦСР). Збір даних про дискримінацію також узгоджується з виконанням ЦСР в Україні: у 2017 р. у своїй Національній базовій доповіді Україна визначила національне завдання в рамках досягнення цілі 10, а саме завдання 10.2 "Запобігати проявам дискримінації в суспільстві" з індикатором 10.2.1: «Частка осіб, які повідомили про те, що в останні 12 місяців особисто стикнулися з дискримінацією або переслідуваннями на основі дискримінації, у загальній чисельності групи, %». Так, Указ Президента «Про цілі сталого розвитку для України до 2030 року» вимагає, щоб до 2020 року була створена система моніторингу.

Рекомендації: інтегрувати запропонований механізм обліку даних щодо дискримінації до процесу звітування про досягнення ЦСР.

Також варто розглянути механізм подання і розгляду скарг громадян до державних органів: до класифікації звернень були внесені зміни з метою включення "дискримінації" як окремої категорії порушень прав людини. Це питання не піднімалося під час інтерв'ю, але подальше його вивчення могло б визначити потенціал цього механізму для виявлення характеру скарг та ухвалення відповідних рішень щодо державної політики, якщо це можливо.

Завдання і заходи з виконання Державної соціальної програми забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2021 року, затверджені постановою Кабінету Міністрів України від 11 квітня 2018 р. № 273, передбачають збір даних стосовно кількості позовів, поданих до судових органів за категоріями та видами скарг на дискримінацію за ознакою статі, а також визначення відповідальних за розгляд скарг та надання допомоги постраждалим від дискримінації за ознакою статі серед державних службовців та посадових осіб органів місцевого самоврядування (<https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/273-2018-%D0%BF>). Подібний механізм міг би бути використаний як приклад для інших категорій справ щодо дискримінації.

Рекомендація: визначити можливості використання даних Класифікатора звернень в якості базової оцінки кількості скарг до державних органів, що стосуються дискримінації.

Система надання правової допомоги

Координаційний центр з надання правової допомоги розробив детальні та дуже якісні Методичні рекомендації для підтримки осіб, які потребують правової допомоги у випадку гендерної дискримінації (див. за посиланням: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033419-19>). Більш того, Центр збирає та оприлюднює у режимі реального часу дані про типи запитів про надання безоплатної правової допомоги, які є у відкритому доступі за цим посиланням: <https://legaid.gov.ua/ua/statystychni-dani/2506-mistsevi-tsentry-2019-rik>.

Хоча Центр не розбиває дані за видами: дискримінація / злочини на ґрунті ненависті / мотивація упередженості тощо, згідно з опитуванням представників Центру, подібну інформацію можна отримати за запитом. Дані, наявні в системі, використовуються для стратегічного планування послуг з надання правової допомоги, роботи Директорату з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності Міністерства юстиції України, покращення системи надання послуг правової допомоги (включаючи навчання, методичне забезпечення).

Як вбачається зі співбесіди з працівником Уповноваженого ВР, вони не звертаються до Координаційного центру з надання правової допомоги за інформацією про кількість справ щодо дискримінації. Важливо, що Центр нещодавно оприлюднив методичні рекомендації для супроводу справ щодо множинної дискримінації жінок із вразливих груп (https://legaid.gov.ua/images/docs/2019/nakaz_20.11.2019.pdf). **Це також створює можливості для врахування категорії множинної дискримінації у системі моніторингу.**

Рекомендація: розробити методик у виявлення випадків дискримінації через механізми системи надання безоплатної правової допомоги; включити до неї обмін на регулярній основі інформацією про потреби населення у правовій допомозі у сфері дискримінації / злочинів на ґрунті ненависті / мови ворожнечі.

Щодо заборони дискримінації у сфері праці, представник уповноваженого органу - Державної служби України з питань праці (ДСПП) - під час інтерв'ю зазначив, що інспектори Служби здійснюють моніторинг дотримання лише конкретних законодавчих норм (наприклад, заборони звільняти вагітну жінку відповідно до статті 184 Кодексу законів про працю (КЗпП), але не фактів порушень заборони дискримінація взагалі. Проте визначені завдання ДСПП включають щодо здійснення «моніторингу оголошень про найм на роботу» та «дотримання законодавства про працю», закріплені в офіційних нормативно-правових документах щодо роботи Служби. Більш того, форма акту інспекційної перевірки відвідування юридичної особи, яка використовує найману працю, містить розділ «Рівність трудових прав громадян України», що відповідає вимогам статті 2¹ КЗпП. Хоча певні розрізнені дані (кількість працевлаштованих жінок, порушення статті 184 КЗпП) збираються і відображаються у звітах Служби, під час співбесіди представник Служби пояснив, що в нормативно-правових актах, які регламентують діяльність ДСПП, відсутні спеціальні інструкції щодо оцінювання ситуацій, пов'язаних з проявами дискримінації.

Рекомендація: розробити інструкції та провести навчання щодо обов'язків працівників Державної служби України з питань праці стосовно моніторингу випадків дискримінації на робочому місці.

Злочин на ґрунті ненависті

Дані про злочини на ґрунті ненависті, які збирають зацікавлені сторони, відрізняються, що унеможливує визначення фактичного масштабу та характеру ситуації. Водночас зацікавлені сторони вказують на брак інформації щодо результатів розслідувань, а також на низькі показники у притягненні до кримінальної відповідальності за злочини на ґрунті ненависті.

Згідно відповіді Офісу Генерального прокурора України, Офіс не має уповноважених і підготовлених працівників, які б займалися конкретно злочинами на ґрунті ненависті. Незважаючи на те, що прокурори вже не мають слідчих повноважень, їх роль щодо нагляду у кримінальному провадженні означає, що вони могли б допомогти у виявленні випадків, коли мотив упередження не був врахований, та покращити якість розслідування. У цих випадках співпраця між Національною поліцією та Генеральною прокуратурою, використання єдиної методики та розуміння злочинів на ґрунті ненависті є вирішальним фактором для досягнення кращих результатів у розслідуванні подібних злочинів.

План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини передбачає розробку та затвердження спільної інструкції МВС та Офісу Генерального прокурора України щодо розслідування злочинів на ґрунті нетерпимості органами внутрішніх справ з урахування методики ОБСЄ (пункт 109 частина 3).

Рекомендація:

- **переглянути форми обліку даних про злочини та внести до них зміни з метою відображення мотивів нетерпимості, зафіксованих поліцією, у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (Національна поліція і Офіс Генерального прокурора України).**
- **забезпечити виконання Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини у стосовно розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні, включаючи аспекти їх обліку.**
- **забезпечити інформування про результати розслідування з метою забезпечення стримувального впливу на майбутніх правопорушників.**

З позитивного слід відзначити, що дані про злочини на ґрунті ненависті, зібрані поліцією, розподіляються за категоріями потерпілих, включаючи такі ознаки, як інвалідність та сексуальна орієнтація, які не згадуються у положеннях статей Кримінального кодексу України, де йдеться про обставини, що обтяжують покарання. **Таку практику варто застосовувати** в усій системі кримінальної юстиції для забезпечення послідовного обліку від моменту реєстрації скарги потерпілої особи до винесення остаточного вироку. Для цього потрібна спільна інструкція, як це запропоновано у Плані заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини.

Мова ворожнечі

Враховуючи відсутність чіткого визначення проявів мови ворожнечі у нормативно-правових актах і кодексах професійної поведінки, слід розробити відповідне визначення в цілях моніторингу для розрізнення випадків дискримінації, мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті.

Крім того, рекомендації щодо мови ворожнечі повинні бути розроблені у співпраці між правоохоронними органами (включаючи Департамент кіберполіції, Офіс Генерального прокурора), органами, відповідальними за регулювання змісту повідомлень у ЗМІ (Національна рада з питань телебачення і радіомовлення), за регулювання змісту рекламних повідомлень (Державна служба України з питань безпечності харчових продуктів та захисту

прав споживачів), органом моніторингу проявів мови ворожнечі (Уповноважений ВР) та недержавними стейкхолдерами (*Ліга захисту прав жінок* «Гармонія Рівних», Індустріальний гендерний комітет ГО «Українська Асоціація Маркетингу», Комісія з журналістської етики).

Рекомендація: враховуючи розрізнені механізми реагування (від кримінальних покарань до санкцій саморегуляції) на мову ворожнечі, необхідно розробити чіткий механізм перенаправлення потерпілих від таких правопорушень, а також визначити сфери відповідальності сторін.

Рекомендації

Рекомендація для правоохоронних органів, Уповноваженого ВР з прав людини: положення Кримінального кодексу України щодо злочинів на ґрунті ненависті необхідно переглянути й привести у відповідність до міжнародних стандартів, у тому числі розширити перелік захищених ознак і передбачити обов'язкове застосування положень, що обтяжують покарання (стаття 67).

Рекомендація для правоохоронних органів, Уповноваженого ВР з прав людини: положення ККУ щодо мови ворожнечі слід переглянути й привести у відповідність із міжнародними стандартами шляхом залучення максимально широкого кола зацікавлених сторін (не лише МВС, але й експертів з питань свободи слова і мови ворожнечі).

Рекомендація для Уповноваженого ВР з прав людини: провести консультації з Державною службою статистики щодо перегляду та внесення відповідних змін до нормативно-правових актів, які регулюють питання статистики щодо дискримінації та злочинів на ґрунті ненависті.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: надати підтримку Уповноваженому ВР у розширенні діяльності щодо збору даних та підготовки доповідей, зокрема, шляхом застосування найкращих практик, які мають у своїй роботі органи з питань рівності у світі, а також розробки методики моніторингу і збору даних.

Рекомендація для Уповноваженого ВР з прав людини: де це можливо, враховувати питання, пов'язані з захистом від дискримінації, у моніторинговій діяльності Офісу Уповноваженого ВР (наприклад, під час моніторингових візитів в інших цілях).

Рекомендація для судової системи та відповідних зацікавлених сторін: розробити методологію та провести навчання працівників судової системи з питань реєстрації кримінальних справ, у яких містяться явні ознаки мотиву нетерпимості, додати відповідну категорію до системи судової статистики, яка б відображала статистичні дані поліції.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: розробити робочі визначення дискримінації, мови ворожнечі та злочинів на ґрунті ненависті.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: розробити комплексний підхід до забезпечення виконання показників Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, пов'язаних з дискримінацією та злочинами на ґрунті ненависті; надати пропозиції до наступного Плану заходів і запропонувати конкретні результати і показники для включення до нього.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: розробити механізм обміну інформацією стосовно потреб у зборі даних про дискримінацію та злочини на ґрунті ненависті з можливим створенням тематичних і спеціальних робочих груп (як варіант, під егідою Координаційної ради Уповноваженого ВР).

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: включати дані, що збираються неурядовими організаціями, до підготовки документів в рамках офіційних механізмів звітування, дослідити кращі практики та застосовувати їх у співпраці між державою та громадянським суспільством.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: розробити рекомендації для врахування даних щодо дискримінації в процесі моніторингу та формування політики для різних зацікавлених сторін.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: інтегрувати запропонований механізм обліку даних щодо дискримінації до процесу звітування про досягнення цілей сталого розвитку.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: визначити можливості використання даних Класифікатора звернень в якості базової оцінки кількості скарг до державних органів, що стосуються дискримінації.

Рекомендація для системи безоплатної правової допомоги, всіх зацікавлених сторін: розробити методичку виявлення випадків дискримінації через механізми системи надання безоплатної правової допомоги; включити до неї обмін на регулярній основі інформацією про потреби населення у правовій допомозі у сфері дискримінації / злочинів на ґрунті ненависті / мови ворожнечі.

Рекомендація для Державної служби України з питань праці, Уповноваженого ВР з прав людини та відповідних зацікавлених сторін: розробити інструкції та провести навчання щодо обов'язків працівників Державної служби України з питань праці стосовно моніторингу випадків дискримінації на робочому місці.

Для Уповноваженого ВР з прав людини, правоохоронних органів: розробити стратегію оприлюднення даних щодо дискримінації, злочинів на ґрунті ненависті і мови ворожнечі з відкритим і легким доступом (включаючи спеціальні доповіді та спеціалізовані онлайн-ресурси, тощо).

Рекомендація для правоохоронних органів (ОГП, НПУ, МВС): переглянути форми обліку даних про злочини та внести до них зміни з метою відображення мотивів нетерпимості, зафіксованих поліцією, у Єдиному реєстрі досудових розслідувань (Національна поліція і Офіс Генерального прокурора України).

Рекомендація для правоохоронних органів (ОГП, НПУ, МВС): забезпечити виконання Плану заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини у стосовно розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні, включаючи аспекти їх обліку.

Рекомендація для правоохоронних органів (ОГП, НПУ, МВС): забезпечити інформування про результати розслідування з метою забезпечення стримувального впливу на майбутніх правопорушників.

Рекомендація для всіх зацікавлених сторін: враховуючи розрізнені механізми реагування (від кримінальних покарань до санкцій саморегуляції) на мову ворожнечі, необхідно розробити чіткий механізм перенаправлення потерпілих від таких правопорушень, а також визначити сфери відповідальності сторін.

Список використаних джерел

Нормативно-правова база

Європейський суд з прав людини (2018), Рішення у справі «Бурля та інші проти України» (заява № 3289/10), рішення <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-187508>

Кодекс законів про працю України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08/ed20150807>

Закон України «Про рекламу» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80>

Закон України про внесення зміни до Кодексу законів про працю України щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації з правом Європейського Союзу, 2015 р. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/785-19>

Закон України «Про зайнятість населення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5067-17>

Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» <https://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>

Закон України «Про інформацію» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2657-12>

Закон України «Про друковані засоби масової інформації (пресу) в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2782-12>

Закон України «Про державну статистику» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/2614-12>

Закон України «Про телебачення і радіомовлення» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3759-12>

Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5207-17>

Закон України «Про захист суспільної моралі» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1296-15>

Закон України «Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю в Україні» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12>

Класифікатор звернень громадян, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 24 вересня 2008 р. № 858 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/858-2008-%D0%BF>

Наказ Державної судової адміністрації України від 23 червня 2018 р. № 325 про затвердження річних форм звітів щодо здійснення правосуддя місцевими та апеляційними судами https://dsa.court.gov.ua/userfiles/file/DSA/2018_DSA_NAKAZY/N_325_18.pdf

Загальний класифікатор спеціалізацій суддів та категорій справ, затверджений наказом Державної судової адміністрації України від 21 грудня 2018 р. № 622 https://dsa.court.gov.ua/userfiles/media/621_annex_chart.xls

Положення про Державну службу України з питань праці, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 11 лютого 2015 р. № 96, у редакції постанови від 11 вересня 2019 р. № 838, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/96-2015-%D0%BF>

Додаток до наказу Міністерства соціальної політики України від 18 серпня 2017 р. №1338 - Акт інспекційного відвідування (невиїзного інспектування) юридичної особи (фізичної особи), яка використовує найману працю, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1500-17#n30>

Порядок накладення штрафів за порушення законодавства про рекламу, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 26 травня 2004 р. № 693 <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/693-2004-%D0%BF>

План заходів з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини на період до 2020 року, затверджений розпорядженням Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2015 р. № 1393-р <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1393-2015-%D1%80>

Проект Закону № 0931 (раніше № 3501) про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо гармонізації законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації із правом Європейського Союзу) http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66561

Методичні рекомендації щодо ідентифікації випадків гендерної дискримінації та механізм надання правової допомоги, затверджені наказом Координаційного центру з надання правової допомоги Міністерства юстиції України від 12 березня 2019 р. №33 <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0033419-19>

Методичні рекомендації щодо надання правової допомоги жінкам із вразливих соціальних груп, затверджені наказом Координаційного центру з надання правової допомоги від 20 листопада 2019 р. № 71 https://legalaid.gov.ua/images/docs/2019/nakaz_20.11.2019.pdf

Національні та міжнародні доповіді

ГО «Лабораторія законодавчих ініціатив», 2019, *Функціональний аналіз обсягу та розподілу повноважень на загальнодержавному, регіональному та місцевому інституціональних рівнях для реалізації гендерної політики* https://parlament.org.ua/wp-content/uploads/2019/09/gender_final1.pdf

Анти-дискримінаційний центр «Меморіал», 2016, *Альтернативна доповідь про виконання Україною Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації* <https://adcmemorial.org/www/publications/alternative-report-on-the-implementation-of-the-international-convention-on-the-elimination-of-all-forms-of-racial-discrimination-by-ukraine?lang=en>

Бочева Галина, 2019, *Роми в Україні – час для дій: пріоритети та шляхи для ефективної політики інтеграції* http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/biblioteka/item/download/45_e45a8641b31278925eca8463b05a9cc4

Коаліція ромських ГО України “Стратегія 2020”, 2019 р., “Права ромів в Україні: проблеми, виклики, перспективи”, http://www.chirikli.com.ua/index.php/ua/biblioteka/item/download/43_f6709a8a35b3cb6b8929ed115a2ef816

Федорович І., (2017), *Anti-Discrimination Legislation in Ukraine - Box Ticking for the EU or Real Reforms to Ensure Equality for Ukraine’s Citizens?* Доповідь з питань політики, https://rpr.org.ua/wp-content/uploads/2017/02/Renaissance_A4_1Discrimination.pdf

Ліга захисту прав жінок «Гармонія Рівних», Зразок звернення <https://docs.google.com/document/d/1Pb0uBJT1aNxKcx-UK4d8IIM-zdpnLxuZGB2ZpSWwVrs/edit>

Хьюман Райтс Вотч (Human Rights Watch), 2018, *Спільний лист Міністру внутрішніх справ і Генеральному прокурору України щодо радикальних груп* <https://www.hrw.org/news/2018/06/14/joint-letter-ukraines-minister-interior-affairs-and-prosecutor-general-concerning>

Equal Rights Trust (2016) *Alternative report submitted to the 90th session of the Committee on the Elimination of Racial Discrimination in relation to the combined 22nd and 23rd periodic reports submitted by: Ukraine 11 July 2016,* https://www.equalrightstrust.org/sites/default/files/ertdocs/Equal%20Rights%20Trust%20Submission%20to%20CERD%20on%20Ukraine_0.pdf

Європейська комісія проти расизму та нетерпимості, 2017, *Доповідь ЄКРН (ECRI) щодо України (п’ятий цикл)* <https://rm.coe.int/fifth-report-on-ukraine/16808b5ca8>

Що українці знають і думають про права людини: оцінка змін (2016-2018) / Резюме дослідження; [С. Колишко, М. Паращевін, В. Яворський]; під заг. ред. Т. Печончик. – Київ, 2018, https://www.ua.undp.org/content/ukraine/uk/home/library/democratic_governance/humanrightsesearch-2018.html

Група моніторингу прав національних меншин, 2018, *Ксенофобія в Україні у 2018 р., Звіт* <http://jewseurasia.org/page18/news63111.html>

ГО Інформаційний центр «Майдан Моніторинг», 2016, *Українські ландшафти дискримінації*, http://maidan.org.ua/wp-content/uploads/2016/04/%D0%91%D1%83%D0%BA%D0%BB%D0%B5%D1%82_%D0%9B%D0%B0%D0%BD%D0%B4%D1%88%D0%B0%D1%84%D1%82%D0%B8-

[%D0%94%D0%B8%D1%81%D0%BA%D1%80%D0%B8%D0%BC%D1%96%D0%BD%D0%B0%D1%86%D1%96%D1%97_SocioLogist.pdf](#)

Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017 р., *Цілі сталого розвитку: Україна, Національна базова доповідь*, https://mfa.gov.ua/mediafiles/sites/poland/files/Sustainable_Development_Goals_Ukraine.pdf (англійською мовою)

Правозахисний ЛГБТ центр «Наш світ», *Доповіді про становище спільноти ЛГБТ в Україні* <https://gay.org.ua/blog/category/info-resursnij-center/stanovische-lgbt-v-ukraine/>.

Організація з безпеки і співробітництва у Європі (ОБСЄ), Бюро демократичних інститутів і прав людини (БДІПЛ), 2019 р., *Категоризація та розслідування злочинів на ґрунті ненависті в Україні: Практичний посібник*, <https://www.osce.org/uk/odhr/420296>

Організація з безпеки і співробітництва у Європі, Представник ОБСЄ з питань свободи засобів масової інформації Гарлем Дезір, 2018 р., *Comparative Legal Analysis of Ukrainian Regulation of Hate Speech in the Media*, <https://www.osce.org/representative-on-freedom-of-media/384567>

Офіс Генерального прокурора України, *Інформація про заходи щодо боротьби зі злочинністю в Україні* https://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113897&libid=100820

Державна судова адміністрація України, Судова статистика за 2018 р., https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/rik_2018

Українська Гельсінська спілка з прав людини та інші співавтори, 2019 р., *Цілі на 2019-2020 рр. щодо захисту окремих прав представників ЛГБТКІ-спільноти та доступу до правосуддя* https://helsinki.org.ua/wp-content/uploads/2019/04/Press_Brief_LGBT_A4.pdf

Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, 2019 р., *Щорічна доповідь про стан додержання та захисту прав і свобод людини і громадянина в Україні* <http://www.univ.kiev.ua/content/upload/2019/-697223196.pdf>

Додаток 1

Прогрес у виконанні Плану дій з реалізації Національної стратегії у сфері прав людини, звіт за III квартал 2019 р. (показники щодо статистичних даних та дискримінації/ злочинів на ґрунті ненависті)

Міністерство юстиції (МЮ)	111. Здійснення підготовки статистичних даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та притягнення до відповідальності винних осіб	1) прийняття нормативно-правового акта щодо впровадження системи ведення центральним і та місцевими органами виконавчої влади обліку звернень щодо дискримінації	I квартал 2016 початок: 01.01.16 завершено: 31.03.16	Кабінет Міністрів України прийняв постанову Кабінету від 01 червня 2016 року № 359 «Про внесення зміни до розділу II Класифікатора звернень громадян». Відповідно до інформації зі зведеного звіту, підготовленого Міністерством юстиції за четвертий квартал 2017 р. Інформацію щодо додержання вимог адміністративного законодавства в Україні Державна служба статистики України наразі збирає в рамках державного статистичного спостереження за формою № 1-АП "Звіт про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності". Узагальнені дані за формою № 1-АП у розрізі статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, регіонів оприлюднюються у	Виконано
---------------------------	--	--	--	---	----------

				<p>статистичному бюлетені "Адміністративні правопорушення в Україні".</p> <p>У випадку внесення змін до Кодексу України про адміністративні правопорушення щодо доповнення цієї статті положенням про адміністративну відповідальність за порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, Державна служба статистики готова оприлюднити дані про порушення законодавства за цією статтею у згаданій редакції. Водночас ми відмічаємо, що Державна служба статистики України не збирає та не готує інформацію про кримінальні правопорушення. Розпорядником цієї інформації є Офіс Генерального прокурора.</p> <p>Відповідно до статті 149 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ведення судової статистики здійснює Державна судова адміністрація України (ДСА України).</p> <p>У разі надходження до Державної служби статистики проектів нормативних актів щодо необхідності внесення змін у чинні</p>	
--	--	--	--	---	--

				<p>форми адміністративної звітності ГПУ, ДСА України або впровадження додаткової адміністративної звітності щодо порушень законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, Державна служба статистики України розгляне їх у встановленому порядку.</p> <p>Ми також відмічаємо, що згідно зі статтею 10 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні»</p> <p>Уповноважений Верховної Ради України з прав людини веде облік та узагальнює випадки дискримінації у різних сферах життя.</p>	
--	--	--	--	--	--

Державна служба статистики	111. Здійснення підготовки статистичних даних про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації та притягнення до відповідальності винних осіб	2) розроблення та затвердження комплексних державних статистичних показників та відповідних статистичних форм для проведення оцінки стану дотримання принципів рівності та недискримінації	I квартал 2016 початок: 01.01.16 завершено: 31.03.16	Інформацію щодо додержання вимог адміністративного законодавства в Україні Державна служба статистики України збирає в рамках державного статистичного спостереження за формою № 1-АП "Звіт про розгляд справ про адміністративні правопорушення та осіб, які притягнуті до адміністративної відповідальності". Узагальнені дані за формою № 1-АП у розрізі статей Кодексу України про адміністративні правопорушення (далі - КУпАП), органів, уповноважених розглядати справи про адміністративні правопорушення, регіонів оприлюднюються у статистичному бюлетені "Адміністративні правопорушення в Україні". Розпорядником інформації щодо кримінальних правопорушень є Офіс Генерального прокурора України. Відповідно до статті 149 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» ведення судової статистики здійснює Державна судова адміністрація України. У разі надходження до Державної служби статистики проектів	Не виконано
----------------------------	--	--	---	--	-------------

				<p>нормативних актів щодо необхідності внесення змін у чинні форми адміністративної звітності Офісу Генерального прокурора України, Державної судової адміністрації України або впровадження додаткової адміністративної звітності щодо порушень законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації, Державна служба статистики України розгляне їх у встановленому порядку.</p> <p>З метою впровадження системи ведення центральними та місцевими органами виконавчої влади обліку звернень щодо дискримінації Міністерство юстиції України розробило та 16 березня 2016 року оприлюднило на своєму офіційному вебсайті проект постанови Кабінету Міністрів України «Про внесення змін до розділу II Класифікатора звернень громадян». Зміни стосуються доповнення вказаного Класифікатора позицією щодо фактів дискримінації.</p>	
--	--	--	--	--	--

<p>Державна судова адміністра ція (ДСУ)</p>		<p>3) включення до категорій узагальнення судової статистики категорії справ щодо дискримінації</p>	<p>I квартал 2016 початок: 01.01.16 завершен ня: 31.03.16</p>	<p>Відповідно до статті 16 Закону України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» передбачено кримінальну відповідальність за порушення законодавства про запобігання та протидію дискримінації. Разом з тим, Кримінальним кодексом України не передбачено окремого складу злочину, пов'язаного з дискримінацією. Склади злочинів, передбачені статтями 127, 300 Кримінального кодексу України, містять ознаку дискримінації. У зв'язку з цим, судами при складанні статистичних звітів випадки дискримінації окремо не виділяються, якщо вони не становлять самостійного складу злочину. Таким чином, після внесення відповідних змін до кримінального законодавства можливо запровадити відповідний облік судами справ зазначеної категорії. Поряд з цим ми повідомляємо, що у випадку притягнення правопорушників до адміністративної відповідальності за статтею 166³ «Дискримінація</p>	<p>Не викона но</p>
---	--	---	--	--	-------------------------

				підприємців органами влади і управління» Кодексу України про адміністративні правопорушення результати розгляду таких справ обліковуються у звітній формі № 3.	
Верховний Суд України		запровадження узагальнення судової практики у справах щодо дискримінації	IV квартал 2016 початок: 01.10.16 завершення: 31.12.16	Наказом керівника апарату Верховного Суду України від 7 липня 2016 року №31/0/18-16 внесено відповідні зміни до статистичного звіту форми 31 КС. Зокрема, розділ В згаданої форми звіту доповнено додатком 3 «Про перегляд судових рішень у кримінальних справах (справи про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації)».	Частково виконано
Верховний Суд України		5) розроблення рекомендацій / роз'яснень щодо застосування законодавства з питань запобігання та протидії дискримінації під час розгляду справ	I квартал 2017 початок: 01.01.17 завершення: 31.03.17	Наказом керівника апарату Верховного Суду України від 7 липня 2016 року №31/0/18-16 внесено відповідні зміни до статистичного звіту форми 31 КС. Зокрема, розділ В згаданої форми звіту доповнено додатком 3 «Про перегляд судових рішень у кримінальних справах	Частково виконано

				(справи про порушення законодавства у сфері запобігання та протидії дискримінації)».	
Міністерство внутрішніх справ України, Державна служба безпеки України		б) запровадження збору статистичних даних та їх оприлюднення (звітність) щодо злочинів з мотивів нетерпимості	I квартал 2016 початок: 01.01.16 Завершено: 31.03.16	Відповідно до вимог наказу Національної поліції України від 08 квітня 2016 року №299 запроваджено звіт за формою 1-РД «Звіт про кримінальні правопорушення, вчинені на ґрунті расової, національної чи релігійної нетерпимості, досудове розслідування за якими здійснювалось слідчими органів Національної поліції України». Інформація висвітлюється на офіційному вебсайті Національної поліції.	Виконано

Додаток 2

Перелік осіб, з якими були проведені інтерв'ю, та експертів:

1. Аліна Куц-Карпенко, Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, Міністерство юстиції України
2. Антоніна Поліщук, Відділ судової статистики, діловодства та архіву суду, Управління інформатизації та судової статистики, Державна судова адміністрація України
3. Ігор Дегнера, Департамент з питань праці, Державна служба України з питань праці
4. Ірена Федорович, ГО Центр «Соціальна дія»
5. Ірина Лилик, ГО «Українська Асоціація Маркетингу», Індустріальний гендерний комітет з реклами
6. Ірина Павлова, Офіс Генерального прокурора України
7. Ірина Поліщук, Державна служба зайнятості України
8. Юліан Кондур, Ромський жіночий фонд «Чіріклі»
9. Іван Шемелинець, Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, Міністерство юстиції України
10. Костянтин Тарасенко, Управління забезпечення прав людини, Національна поліція України
11. Людмила Фурсова, ГО «Права людини»
12. Максим Петров, Українська Гельсінська спілка з прав людини
13. Оксана Василяка, Координаційний центр з надання правової допомоги
14. Олександр Дейнеко, Координаційного центру з надання правової допомоги
15. Олександра Голуб, ГО «Ліга захисту прав жінок «Гармонія Рівних»
16. Ольга Кармазіна, Департамент статистики послуг, Державна служба статистики
17. Павло Ждан, Відділ забезпечення діяльності Уповноваженого Президента України з прав людей з інвалідністю, Адміністрація Президента України
18. Сергій Гавриленко, Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, Міністерство юстиції України
19. Тарас Лешкович, Директорат з прав людини, доступу до правосуддя та правової обізнаності, Міністерство юстиції України
20. В'ячеслав Ліхачов, Група моніторингу прав меншин
21. Вікторія Парубок, Департамент моніторингу рівних прав і свобод Секретаріату Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини
22. Володимир Кондур, ГО «Правозахисний ромський центр»
23. Юлія Сачук, голова ГО «Fight for Right»